

55,
VIII. ÉVFOLYAM.

1925. I—IV.

1925 321.437
TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

FŐMUNKATÁRS: Dr. MARZSÓ LAJOS

TARTALOM: *Paikert Alajos:* A turáni gondolat politikai vonatkozásai. — *Bernhard Linde:* Az észti irodalom történetének fővonalai. — *Erdőbényei Németh József:* A turáni népek szerepe a Balkánon. — *Bán Aladár:* Az oroszországi finn-ugor népek jelen helyzete. — *Weöres Gyula:* A inkeriek szabadságharca 1919-ben. — *Koskeniemi* költeményeiből. Ford. Somkuti. — Kiseb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.

E szám megjelent 1925. december 31-én.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU

A kiadásért felelős: Dr. BÁN ALADÁR.

Ajándék régi és újonnan belépő tagjainknak.

Tizenöt éve, hogy a Turáni Társaság megalakult és dolgozik a rokonnépekkel való kapcsolataink szorosabbra fűzése érdekében.

E nevezetes éviordulót emlékezetessé óhajtván tenni, a Turáni Társaság régi tagjainak és az 1926. évben belépő új tagoknak kedvezményül ingyen osztja ki az alábbi kiadványokat:

1. **Szentgáli:** Szibéria és az ottani viszonyok, (számos képpel),
2. **Horváth:** A modern Kelet,
3. **Palkert:** A turáni eszme; **Márki:** A turáni népek története és **Lechner:** A turáni népek művészete,
4. **Mezey:** Török-magyar almanach,
5. **Isirkoff:** Bulgária, (50 műmelléklettel),

I. Minden újonnan belépő tag az 1—3. sz. kiadványokból egyet ingyen kap.

II. Minden régi tagunk

- a) ha egy tagot gyűjt, ugyancsak a fenti kedvezményt kapja,
- b) ha két tagot gyűjt, a fentiekből 2 kiadványt választhat,
- c) ha három, vagy négy tagot gyűjt, ingyen kap az 1—4. sz. művekből hármat,
- d) ha öt vagy több tagot gyűjt, akkor valamennyi 1—5. sz. kiadványunkat megkapja ajándékul.

Reméljük, hogy régi tagjaink e 15. évforduló alkalmából fokozott tevékenységet fognak kifejtteni abban az irányban, hogy a turáni eszmének minél több hívet szerezzenek.

Felkérjük t. tagtársainkat, hogy hátralékos tagdíjaikat mielőbb beküldeni szíveskedjenek, nehogy emiatt a Társaság működésében fennakadás történjék.

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában

a következő kiadványok kaphatók :

Turán	1913. évfolyam	— — — — —	14.000 K
"	1917.	" — — — — —	35.000 K
"	1918.	" (1—2. szám elfogyott)	25.000 K
"	1921.	" — — — — —	10.000 K
"	1922.	" — — — — —	35.000 K
"	1923.	" — — — — —	35.000 K
"	1924.	" — — — — —	15.000 K
Szentgály Antal:	Szibéria	— — — — —	7.000 K
Posta Béla:	A moszlím művészet hatásának példái Erdélyben	— — — — —	7.000 K
Paikert Alajos:	A turáni eszme	— — — — —	3.500 K
Márki Sándor:	A turáni népek története	— — — — —	3.500 K
—	Kapcsolatok a turáni népek történetével	— — — — —	3.500 K
Dr. Horváth Jenő:	A modern Kelet (1498—1920.)	— — — — —	14.000 K
Dr. Lechner Jenő:	A turáni népek művészete	— — — — —	3.500 K
Ischirkoli:	Bulgária. Füzve 28.000 K, kötve	— — — — —	35.000 K
Pastinszky János:	Gyakorlati Magyar-Török szótár I. Rész	— — — — —	150.000 K
Vámbery-plakett:	Vámbery Ármín 80 éves születésnapjára készítette a Turáni Társaság. Ár	— — — — —	40.000 K

A
TURÁNI TÁRSASÁG

1925. ÁPRILIS HÓ 6-DIKÁN
DÉLI 12 ÓRAKOR TARTOTT
DISZÜLÉSÉN

DR. JÓZSEF FERENC

KIR. HERCEG ÚR

Ő FENSÉGÉT

EGYHANGÚ LELKESEDÉSSEL VÉDNÖKÉVÉ
VÁLASZTOTTA, AKI A VÉDNÖKSÉGET EL-
FOGADNI KEGYESKEDETT.

М. П. АКАД. КОМП. НАУК
1926. 927.

A turáni gondolat politikai vonatkozásai.¹⁾

Irta: Paikert Alajos

A turáni gondolat mint összefoglaló, kidolgozott terv és irány egészen új; mindössze tizenöt éve, hogy azt megszövegeztük és vele behatóan foglalkoztunk, bár maguk a turáni népek a legősibbek az összes nemzetek között és kulturájuk a többiekének alapja.

Azóta azonban ez a gondolat rohamosan fejlődik és tért hódít, nemcsak nálunk, hanem az egész földgömbön mindenhol, ahol turániak élnek, gondolkoznak és dolgoznak. Mélyen gyökeret vert mindenhol, Európában és Ázsiában, jelentőségét és fontosságát átértik a legtávolabbi vidékeken is és serényen dolgoznak megvalósításán.

Ma már a turáni mozgalom, bármennyire és bármily eszközökkel igyekeznek is némelyek azt akár önéredkből, akár meg nem értésből, vagy tévedésből elnyomni, vagy komolytalannak feltüntetni, — *folyton, ellenállhatatlanul terjed és erősödik*, sőt előreláthatóan rövid idő múlva egyike lesz a világpolitika irányító és domináló mozgalmainak.

Mi a turáni gondolat?

A turáni népek, nemzetek, államok és területek együttműködése, gazdasági, kulturális és politikai téren. Elsősorban a turáni népek javára, de egyben az egész emberiség egészséges, erőteljes és összhangzatos előrehaladása érdekében.

Melyek a turáni népek?

Szerintünk Európában a magyarok, a bolgárok, a törökök, a finnek, az észtek és néhány a volt orosz birodalomban élő turáni nép. Ázsiában pedig főleg a török népek, a mongolok, a mandsuk, a tibetiek, a Himalája déli lejtőin és Indiában élő turáni népek, a kínaiak, a kóreaiak és a japániak.

Tehát területileg Európa keleti felének és Ázsia területének legnagyobb része, számbelileg pedig körülbelül *hatszáz millió ember*.

Ebből látható, hogy a turánság már most is jelentős tényező, de a közeli jövőben nagy és döntő szerep vár reá a világ ügyeinek intézésében.

A turáni népek túlnyomóan energikus, céltudatos, férfias és bátor népek, melyek vezetésre termettek. Együttműködésük nemcsak magyar és turáni szempontból kívánatos, hanem az egész emberiség kiegyenlített, összhangzatos haladása érdekében is.

¹⁾ A Turáni Társaság 1925—6. évi előadássorozatának megnyitó előadása.

A külpolitikában a döntő tényezők főleg gazdasági érdekűek. Itt is, e mozgalomban az összefoglalást főleg a *közös gazdasági érdekek* segítik elő. A turáni népek eddig gazdasági és politikai téren háttérbe voltak szorítva, *de újabban már hat turáni állam szabad, független és souverain politikai hatalom; ezek Japán, Kína, Törökország, Finnország, Észtország és Magyarország.*

Ezek közül *Japán* nagyhatalom, elsőrangú hadiflottával, hadsereggel és ősrégi kultúrával. Legmodernebb kulturális és technikai felkészültségével csak nemrég teljesen legyőzte az akkor még egyes, óriási orosz birodalmat. *Kína* a világ legrégebb és egyik legrendezettebb állama, óriási, még kiaknázatlan területtel, körülbelül 350 millió lakossal, most formálódik át modern állammá; *Törökország* is Kemál pasa vezetésével egészen nyugati minták szerint fejlődik. Neki nemcsak sikerült azt összes nagyhatalmak ellenében a sèvres-i szerződést hatálytalanná tenni, s a kitűnően felszerelt és a nagyhatalmak által támogatott görög hadsereget kiverni országából, hanem újabban a lausannei konferencián és a moszuli-kérdésben a maga álláspontját az egyesült nagyhatalmakkal szemben is érvényesíteni. *Finnország* és *Észtország* két rendkívül művelt, rendezett állam, kitűnő hadsereggel és keletkező tengeri hadiflottával, *Magyarországot* pedig szerénységünk tiltja itt érdeme szerint méltatni.

Ez a hat turáni állam nem fantázia; ezek valóságosan létező souverain hatalmak, amelyek egymást támogatják, melyekkel Magyarország, úgy mint azt Finnországgal már tényleg meg is tette, gazdasági és egyéb szerződéseket köt, kölcsönös érdekeink megővéására. Mind a hat turáni állam úgy gazdasági, mint kulturális és politikai szempontból a legmodernebb nyugati államokkal versenyezhet. Közülök öt már tagja a Nemzetek Szövetségének, sőt Japán állandó tagja a Szövetség tanácsának is. A hat turáni állam ezidő szerint körülbelül 12 millió négyzetkilóméter területtel és körülbelül 440 millió lélekkel rendelkezik. *Bulgáriáról* itt szándékosan nem tettem említést; ezt rendszerint a szláv államok közé sorolják, tényleg nyelve és vallása szláv lett, tanult rétege pedig nagyrészt még orosz tanintézetben nevelődött. De a bolgár nép eredetileg nem szláv, hanem turáni és ma is a bolgárok testalkata és mentalitása inkább turáni, mint szláv. Bátor, kitartó, szorgalmas, derék nép, amely, ha nagy áldozatok árán is, de kiheveri a világháború és a neuillyi szerződés okozta mély sebeket.

A turáni államok óriás területekkel, mérhetetlen gazdasági lehetőségekkel kínálkoznak, különösen nekünk, turáni magyaroknak, ahol a jövőben mérnökeink, gazdáink, erdszeink, szőlészeink, iparosaink, gyárosaink és kereskedőink, azután pedig tudósaink, tisztviselőink, tanerőink és katonáink nemcsak tanítómestereivé válhatnak e rokon népeknek, azokat egészséges és erőteljes fejlődésükben segítve, hanem önmaguknak is oly messze kiható előnyöket biztosíthatnak, melyek jelentősége évről-évre realisabbá válik.

A *Turáni Társaság* a háború előtt több tudományos és gazdasági expedíciót küldött ki turáni területekre, evvel előkészítve e vidékek megismerését és megalapozva a szükséges összeköttetéseket. Szint-

úgy éveken át itt magyar tanintézetekben neveltetett több száz turáni ifjút, kik ma már Bulgáriában, Oroszországban és Törökországban, sőt Szibériában és Mezopotámiában is már fontos pozíciókat töltenek be. Ezek túlnyomó része ma Magyarországnak hű barátja, egyben megbízható előharcosa a turáni nemzetek gazdasági együttműködésének.

Ezeket az értékes szálakat a turáni államokban nekünk magunknak állandóan ápolnunk és fejlesztenünk kell, mert a nemzetek mai erős versengésében természetesen az életrevalóbb, az ügyesebb, gyorsabb és erősebb győz.

Ez összeköttetéseink ápolására valók elsősorban külföldi követségeink, konzulátusaink, tudományos intézeteink és gazdasági vállalkozásaink, különösen pedig örvendetesen megkezdett gazdasági és kulturális szerződéseink. Nekünk a népek legjobbjai között kell barátokat és szövetségeseket keresnünk.

A turáni államok, mint említettem, a Nemzetek Szövetségében és pedig úgy a tanácsban, mint a közgyűlésben jelentős szavazatokkal résztvesznek.

A Magyar Külügyi Társasággal egyetértve társaságunk is őszinte és igaz támogatója azoknak a fenséges eszméknek, melyeket a *Nemzetek Szövetsége* alakulásakor zászlajára írt, de nem hallgathatjuk el ez alkalommal sem, amint azt nemzetünk vezéralakja, *Apponyi Albert* gróf annyiszor és most legutóbb a genfi közgyűlésen is oly ékesszólóan és meggyőzően kifejtette és amit később *Teleki Pál* gróf társelnökünk, ki a genfi tárgyalásokon szintén részt vett, még határozottabban kiemelt, azt t. i., hogy a Nemzetek Szövetsége mai összetételében távolról sem felelhet meg annak a magasztos célnak, amelyet tőle mi és a világ többi népei joggal elvárhatnak. Mert mindaddig, amíg a Nemzetek Szövetségéből oly államok, mint magát a Szövetséget indítóványozó *Északamerikai Egyesült-Államok*, továbbá *Németország*, *Oroszország* és *Törökország* hiányoznak, addig az a legjobb szándékok mellett is tökéletlen, gyöngé és egyoldalú marad.

Ehhez hozzájárul, hogy a Nemzetek Szövetsége kebelében belül oly külön politikai áramlatok és külön alakulatok keletkezhetnek, melyek még csak fokozzák az ellentéteket a győző és legyőzött államok között. Ilyen a Nemzetek Szövetsége egész szellemével ellenkező, tisztán csak Magyarország ellen alakult és irányuló úgynevezett „*kis entente*”. Ezt az alakulatot, vagyis: Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia szövetségét a magyar préda biztosítására, a Nemzetek Szövetsége nemcsak hallgatólág engedélyezte, hanem állandóan és nyíltan támogatja is.

Ezek után nekünk is nemcsak a magunk, hanem az egész világ békéjének és nyugodt haladásának biztosítására szabad és kell a *turáni államok gazdasági, kulturális és politikai szövetségét* előkészítenünk.

E szövetségre a világ megzavart egyensúlyának annyira várt és óhajtott kiegyenlítésére égetően szükség van. E szövetség tehát nemcsak a világhatalmak egyensúlyozását jelenti, hanem egyben annak,

a különösen Amerikában állandóan fenyegetőbbé váló u. n. *sárga veszedelemnek* elhárítását is, amely, ha rossz irányban halad és lelkiismeretlen tényezők által elmérgesíttetik, valóban alkalmas lehet arra, hogy nemcsak az amerikai, hanem az európai kultúrát is megsemmisítse.

Mi, akik szerencsések vagyunk a turáni mozgalom vezetésében közreműködni, ezt a borzalmas összezapást, amelyet némelyek kikerülhetetlennek tartanak, vagyis az öntudatra és óriási erejük megismerésére ébredt, modernül megszervezett *sárga fajok* harcát a *fehér fajok* ellen, melyhez képest, ha tényleg bekövetkezik, a világháború csak gyöngye előjáték volt, teljes erőnkől törekszünk elhárítani. Meg vagyunk győződve arról, hogy bármelyik fél kerül ki győztesül e kegyetlen harcból, ez mindkettőnek és az egész emberiségnek vesztét és pusztulását jelentené. Azért dolgozunk azon, hogy e két óriás ne egymás ellen harcoljon, hanem egymást támogatva az egész emberiség fellendülése érdekében, mindegyik a maga területén zavartalanul éljen és fejlődjék.

A turáni államok békés és bajtársi együttműködése a többi államokkal jelenti még ezenkívül a minden rendszeres vállalkozás vesztére törő felforgató és romboló erők megfékezését és üdvös munkára való irányítását. Mert ha hatalmas népcsaládok a rendelkezésükre álló hihetetlen energia-készletüket termelő munkára fordítják és ezzel megindul keleti Európa és a gigantikus Ázsia mérhetetlen, eddig érintetlen területeinek megművelése és a kultúrába való bekapcsolása, akkor a világ összes elégedetleneinek oly bő alkalma lesz a nekik megfelelő, hasznos és jövedelmező foglalkozásokra, hogy a felforgatókból inkább földforgatók és pénzforgatók válnak.

Különösen nekünk magyaroknak tágabb, magasabb szempontból kell kitekintenünk a világba, nemcsak megfigyelnünk a külső események folyását, hanem azokban cselekvőleg és energikusan részt is kell vennünk.

Magyarország kicsiny ország, de telve van fényes tehetségekkel. Feldarabolt hazánk pedig még sokkal kisebb lett, a tehetséges magyarok egész serege kiesett eddigi köréből és ennek következtében a kétségbeesett versengés a meglévő kevés elhelyezkedésért még elkecseregettebbé vált. Ez egészségtelen állapot, melyet ellenségeink okoztak nekünk, de amelyen kifognunk és amelyet javunkra fordítanunk kell.

A turáni államok gazdasági, kulturális és politikai szövetsége oly háttérrel, oly erős támaszt ad nekünk magyaroknak, melynek segítségével nemcsak szavunk súlya a Nemzetek Szövetségében erősen gyarapodik, hanem reményt nyújt arra is, hogy ezeréves hazánk a kellő formák között ismét visszanyeri régi nagyságát, hatalmát és erejét. Egyben pedig alkalmat ad ma még fölös számú, elhelyezkedni nem tudó tehetségeinknek érvényesülésére és boldogulására, úgy a maguk, mint az illető országok javára.

Meg vagyunk győződve arról, hogy nemcsak itt Magyarországon, hanem mindenhol, hivatalos és társadalmi körökben és egyeseknél, a többi turáni és a velünk érző nemturáni államokban is ennek a

gondolatnak állandóan erősödő visszhangja támad, melynek folyamán ez eszme és gondolat rövidesen kézzelfogható és áldásthozó valósággá válik.

Ennek a nagy és dicső jövőnek kiküzdésében ne hagyjuk magunkat a rövidlátók és kishitűek által eltéríteni. Minden jó iránynak akadnak ellenesei, mi nem zavartatjuk magunkat semmitől; haladunk és dolgozunk a magunk útján, mert tudjuk, hogy a végleges győzelem a miénk.

Egyik érve a turánizmus ellenzőinek az, hogy e mozgalom a zsidóság ellen irányul. Hogy ez milyen alaptalan, elég csak arra reámutatnunk, hogy szélső papi körökben viszont azt fogják reánk, hogy keresztényellenesek vagyunk és a pogányságot akarjuk terjeszteni. Mindkét érvet a leghatározottabban visszautasítjuk; mi sem a zsidóságot, sem a kereszténységet bántani nem akarjuk, mert a vallási kérdést teljesen kikapcsoltuk programmunkból. A turáni népek között mind a multban, mind a jelenben a legkülönbözőbb vallások terjedtek el: a keresztény, a zsidó, a mohamedán, a buddhista és számtalan más. Mindenki tisztelje és becsülje saját és másvallású embertársa meggyőződését. Ez noli me tangere, ehhez mi hozzá nem nyulunk.

Az az érv is felhangzik, hogy a turáni mozgalomnak nincs tudományos alapja. Ez is teljesen téves. De még ha tudományos alapja gyöngé volna is, akkor is minden erőnkkel támogatnunk kellene ezt, a Magyarország nagy jövőjét biztosító mozgalmat. De szerencsére igen alapos tudományos bázisa van. Kiváló angol, francia, amerikai, német és egyéb tudósok bizonyítják nemcsak az ural-altaji népek rokonságát, hanem némelyek még jóval túl is mennek azokon a határokon, amelyeket mi jónak láttunk a turánságra ezidőszert megvonni.

Ez nemcsak a jelenre, hanem a *multra* is vonatkozik. Itt csak röviden rá akarok mutatni, hogy a legtekintélyesebb és legmodernebb amerikai és angol tudósok épp most ássák ki Mezopotámiában a legrégibb őskeleti kulturák alapját képező turáni sumir-városok könyvtárait, palotáit és csillagászati observatóriumait. De a nagy római műveltség alapjául szolgáló etruszk kultúra és a görög műveltséget megalapozó pelazg-mykénei kultúra is minden valószínűség szerint turáni eredetű volt, nem is szólva a szintén őseredetű, annyira fejlett kínai és japáni művelődésről. Sőt némely tudósunk szerint Európa őslakossága is turáni volt.

Sajnos, ez értekezés keretében, melynek célja főleg a turáni gondolat politikai vonásait kiemelni, e kérdés tudományos, különösen anthropologiai és kulturtörténeti megvitatására, bővebben nem térhetek ki. Itt csak egészen röviden meg akarom említeni, hogy a turánság jogos büszkeséggel tekinthet vissza fényes multjára, melynek lapjain a világ legkiválóbb törvényhozói, államférfiai, hadvezérei, vallásalapítói, tudósai, művészei és költői szerepelnek, akik kétségtelenül turáni eredetűek voltak.

De amint fentebb szerencsém volt felemlíteni, a turánság *jelene* is nagyon megnyugtató mind gazdasági, mind kulturális és politikai

szempontból és minden jel arra mutat, hogy a turánság *jövője* is, különösen, ha oly irányban halad, amint az saját magának és az egész emberiségnek az érdekében áll, a legdicsőbben fog alakulni.

Nekünk, magyar turániaknak, főtörekvésünk legyen jó gazdasági, kulturális és politikai összeköttetéseket létesíteni a többi nemzetekkel és államokkal, elsősorban azonban a velünk rokon és velünk érző nemzetekkel és államokkal, hogy hazánkat mai helyzetéből kiemeljük arra a fényes polcra, amelyet megérdemel.

Már Széchenyi István is minden erejével arra törekedett, hogy hatalmas Duna folyónk, mely kelet felé folyik, a Fekete-tenger és Azsia felé és amely az ő korában még nagy részben a Török birodalmon haladt keresztül, s amely bennünket bolgár és török rokonainkkal egyesít: gazdaságilag, kulturában és politikailag a turáni Kelettel kössön össze. Ha Széchenyi István ma élne, bizonyára ő is velünk együtt, lángelméjével és törhetetlen energiájával a *turáni gondolat* megvalósítására fordítaná minden erejét és bizonyára oda törekednék, hogy az egész nemzet is vele együtt ebben az irányban keresse és találja meg jövőendő boldogulását.

Keleteurópa és az óriási ázsiai kontinens mérhetetlen rónái, turáni eleink ősi területei, termékeny fekete földjei, pompás gyümölcsös-kertjei, gondosan tervezett öntözőcsatornái, mindenféle nemes és egyéb ércekben, ásványokban, forrásokban bővelkedő bércei, fában és vadban dús ősi erdei, selymet, szőnyegeket, művészi tárgyakat termelő mesés városai, ti lelki szemeink előtt feltűntök a kéklő távolban. Hivtok, hívogattok bennünket, késő, de tetterős turáni utódokat, nem mint szétfoszló délibábok, hanem mint meglévő, reális, sok ezer, hazájáért küzdött magyar katona által saját szemével látott, saját kezével megfogott valóságok!

Ti hivtok, vártok reánk, hogy mint a mesék daliái elmenjünk oda Keletre is tihozzátok, erős, ügyes kézzel és karral segítségetekre legyünk, felszabadítani, gazdaggá, függetlenné tenni titeket és minket a modern tudomány, gazdaság és művészet legdicsőbb, leghathatósabb fegyvereivel!

Megyünk, jövünk és egymást segítve kiépítjük közös, nagy jövőnket.

Az észti irodalom történetének fővonalai.

Irta: Bernhard Linde (Tallinn).

Az észti nép kétségbeesett ellenállás után a XIII. században elvesztette függetlenségét s a német hűbérurak jobbágyságába került. Jobbágytól nem várható művészeti tevékenység, még a legegyszerűbb formában sem. Ezért valósággal csodaként hatnak ránk egyes megnyilatkozások, melyek csillogó harmatcseppek gyanánt fénylenek felénk az észtek homályos multjából; ezek a népköltés termékei. Am ezek is legtöbbször úgy csengenek, mint valami bús panasz, mely

sóhajtás, mint egy szabadságvesztett nép siralma. A hosszú jobbágy-ság nem tudta elnyomni az érzés kitöréseit; a nép érzelmeinek mélyéből meríté azt az anyagot, melyből a mi szép népköltészetünk sarjadt. A fennmaradt és följegyzett népköltési termékek anyaga a középkorból ered. Azonban a versforma s ennek járulécai: a négyes trochaeusi sor, a kezdőrim (alliteráció és asszonancia), a gondolat-párhuzam a tudósok véleménye szerint a Krisztus előtti évezredbe nyúlnak vissza, mikor a finn-ugor törzsek még együtt éltek.

Mivoltuk szerint e dalok a lírához tartoznak s a családi életről, a dal és ének művészetéről és különféle népszokásokról szólnak. Följegyzésük főképp dr. *Hurt Jakab* érdeme. Az általa megindított és vezetett gyűjtő-tevékenység egyik eredménye több, mint negyvenezer dal; ezeknek egy része a Szetu dalok és a Régi hárfa c. gyűjteményekben jelent meg, míg egy tekintélyes részük kiadásra való előkészítés alatt van. Népmeséink szintén nagy mennyiségben vannak. A népszellem egyéb alkotásainak — közmondásoknak, találós meséknek, mondáknak stb. — gyűjtése hasonlóképp szép sikerrel járt; itt a fő-érdem *Eisen M. János* egyetemi tanáré.

A XIX. évszáz első felében az észteknél még igen csekélyszámú tanult ember volt. Irodalommal, amennyiben e szót e működésre alkalmazhatjuk, elsősorban lelkészek foglalkoztak, kik hivatásuknál fogva a néppel érintkezésben állottak. A reformáció idején a papok élénk figyelemben részesítették a népnyelvet, mivel az ige hirdetésében erre voltak utalva. Az isteni tiszteletben szükséges szövegeket szorgalmasan fordították, bár gyakran hibákkal teli nyelven. Az első észti könyv, egy manuale, 1632-ben látott napvilágot, midőn Észtország svéd uralom alá került. Ezenkívül több lelkipásztor tevékenykedett a népszokások és babonák följegyzése terén. A teljes bibliafordítás több fennakadás után 1739-ben készült el. E nagy munka az északi, azaz tallinni nyelvjárást követte, ami az észti irodalomra nézve fontos körülmény, minthogy ennek folytán jutott e dialektus mint irodalmi nyelv diadalra s erősen fellendítette az irodalom fejlődését.

Az észti világi irodalom keletkezése idejében Nyugat-Európában a szentimentalizmus uralkodott. Ez idétt Észországban eredeti művek nem támadtak, csupán német munkák fordításai és átdolgozásai.

A német eredetű papok, a Nyugaton divó racionalizmustól ösztökélve, itt is utat igyekeztek törni a nép szellemének őserdejében. De a viszonyok és kortársaik hatása alatt ők is elhagyták a munka mezejét, mielőtt valami említésre méltót tudtak volna létrehozni. Az ő működésüket folytatták a kántorok és tanítók, de mivel ezek műveltsége csak vallási térre szorítkozott és a nyugateurópai irodalmat egyáltalán nem ismerték, korlátozottságukban és együgyű lelkiségükben nem tudtak a népnek egyéb szellemi táplálékot nyújtani, csak silány Genovéva- és Hirlanda-novellákat. Csak a fiatalon elhunyt észti író, *K. I. Peterson* (1801—1822) kivétel, aki a tulajdonképi észti lírát megteremtette.

A nép kebeléből származó írók hatása alatt az intelligens osztályok körében érdeklődés támadt a nép szellemi termékei iránt. Ennek adott hangot az észti tudósok közül dr. *R. Fählmann* (1798—1850),

aki egy sorozat mythikus regét adott ki, melyek közül világszerte feltűnést keltett a „Hajnalpír és Alkonyat” (Koit ja Ämarik) című. Legnevezetesebb e téren dr. *Friedrich Reinhold Kreutzwald* (1803—1882), aki egyéb prózai és költői művein kívül „Lembit” címmel egy műéposzt írt; de életének főműve a népköltési termékekből egybeállított hűszénekes naiv éposz, a *Kalev Fia* (Kalevipoeg), mely oly helyet tölt be az észti irodalomban, mint a finneknek a *Kalevala*. Ez a mű nem csak irodalmi, hanem nemzeti alkotás. A Kalevipoeg hatása a nemzeti újjászűletésre felbecsülhetetlen, a nemzeti öntudatnak valódi melegágya e hatalmas alkotás, mely németre fordítva az észti népköltést bevezette az egyetemes irodalomba is.

Az észti nemzeti renaissance kezdete arra az időre esik, midőn a nyugateurópai irodalmakat a szentimentalizmus hanyatlásával a romantizmus úde áramlata frissítette föl. E kor első szakából említendő *I. W. Jannsen* (1819—1890) működése, aki először kántortanító volt, később pedig hirlapot alapított, melyben tér nyílt írói tehetsége kifejtésére. Természetes elbeszélő modora, gazdag népiesége és humora nagy népszerűsége juttatták. Az ő írói munkássága még a szentimentalizmus bélyegét viseli. Az észti nemzeti újjászűletés csak Jannsen leányának: *Koidula Lidiának* (1843—1886) romantikus lírájában lel hangra, ki főleg a hazaszeretetet zengi. Az ő költészete az évszázadok óta visszafojtott érzéseknek kifejezése. E költemények korukban lángra lobbantották a szíveket s még ma sem veszítették el értéküket. Megható hangot ad a szülőföld szeretetének, a gyermeki reminiscenciák édes-bús álmainak, mint e ma is népszerű, finom kis dala mutatja:

Otthon.

Mint gyermekek — ah szép idők!
Sövényünk mentiben
A térdig érő fű között
Futkostunk szüntelen.

Reggeltől estig téptem ott
A rét virágait,
Míg kézen fogva nagyapám
Kis ágyacskámba vitt.

Átnézni a sövény fölött
Akartam, mint apó.
Szólt ő: meglesz az is hamar,
Várj csak, te kis bohó.

Meglett. S szemem földön-vizen
Bejára sok helyet,
De nem lelt annyi szépre, mint
Ott a sövény megett!

(Ford. Bán Aladár)

Az akkori prózairók közül nevezetes volt: *I. Pärn* (1843—1916) iránynovelláival, melyekben a nemzeti művelődés szükséges volta mellett kardoskodott; továbbá *I. Kunder* (1852—1888) népszerű színműveivel. Megkülönböztetett hely illeti meg az észti irodalom történetében *C. R. Jakobson*-t (1841—1882), kinek tevékenysége kiterjedt az észti nép kulturális és gazdasági életének minden ágára, melyekre rányomta hazafias gondolkozásának bélyegét. Mint költő is érdemes munkásságot fejtett ki. A hírlapírás terén kivált ez időben *K. Hermann*.

A cári kormány oroszosító törekvései s a nemzet elnyomása, mely a XIX. század végén nálunk egyre elviselhetetlenebb lett, nagy elkeseredést okoztak. Mindemellett gazdasági föllendülés észlelhető; a világpiac stagnálása folytán a kender és a gabona ára emelkedett s ugyanakkor az orosz pénz értéke jelentékenyen csökkent; az élénk kiviteli kereskedelem a balti tartományokon keresztül bonyolítottatott le, ami a pénz beáramlását s a jóllét növekvését segítette elő. A nép földet vehetett, magasabb műveltséget szerezhetett, a városokban a házak vétele és kereskedések alapítása könnyebbé lett.

A renaissance első föllendülését csakhamar visszaesés váltotta fel. A vezető személyiségek visszavonultak a nyilvános szerepléstől s epigonoknak engedték át helyüket. Az e korbeli írók, működésük jellegét tekintve, nem sokban különböznek az újjászületés korának romantikusaitól.

Az irodalom e korban a történeti elbeszéléssel és regénnyel gazdagodik, melyek az észti multat romantikus színekkel idealizálják (*E. Bornhöhe*, *A. Saal* stb.). A költők főleg a lírát művelik; kimagasló tehetségek e téren: *I. Bergmann* (1856—1916), *I. Tamm* (1861—1907). továbbá: a nagyhatású s maig is tevékeny *Anna Haava* (szül. 1864.) az észti szerelmi költészet egyik legjelesebb képviselője; *K. Sööt* (sz. 1862.) s a tragikus sorsú (őrültségben halt meg 1913-ban 49 éves korában) *Liiv János*, ki mind a próza, mind a versköltés mezején erősen kidomborodó egyéniség. Az említettek közül Bergmann az észti irodalmi nyelv és verstehnika fejlesztésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Am a réalisztikus, sőt materálisztikus hajlamú korszellem új szellemi táplálékot kívánt. A falú népe a városokba áradt s megszületett a proletáriátus. Új viszonyok és új nézetek keletkeztek. Íróink a nyugati és az orosz irodalom eszméit átültették hozzánk is.

Ez átmeneti időszaknak írója az említett *Liiv János*. Felléptekor romantikus irányú költő volt. Prózai műveiben azonban (*Tíz elbeszélés*, *Az árnyék*) a realizmus felé fordul, míg élete végén megjelent rövid karcolataiban (*Az élet mélységéből*) már az új romanticizmus követője.

August Kitzberg (szül. 1855.) első novellái szintén a mult romantikus rajzolatai. Később számos novellájában s népies rajzában a realizmus híve. De főjelentősége mint drámaírónak van. 1906-ban megjelent pszichológiai drámája, „*Forgószeiben*” az észti drámai irodalom sarkköve. 1912-ben újabb drámája lát napvilágot: „*A farkasember*” (*Der Werwolf*), amelyben a miszticizmus fátyla alatt az észti

életet a jobbágyság idején s a XIX. század eleji népszokásokat és babonákat tárgyalja. Az utóbbi időben még több drámai művet is alkotott, melyek külföldön is — különösen Latviában — igen kedvező fogadtatásban részesültek.

Az észti regénynek és vígjátéknak tulajdonképi megalapítója *Edward Wilde* (szül. 1865.), kinek 60-ik születésnapját az egész nemzet lelkesen ünnepelte. Eddigelé egyetlen észti író sem mutatott fel oly termékenységet, mint ő. Novellákkal és szórakoztató cikkekkel lépett fel s csakhamar nagyvonalú regényíróvá fejlődött. Legjobb regényeiben (A fagy országába; A machtrai csata; Maltzvet próféta) szocialisztikus szempontból rajzolja az észti parasztság életét a közelmúltból. E művekben a kompozíció még nem kifogástalan, de e hibától már teljesen ment 1916-ban megjelent regénye: A máekulai tejesember. Regényeken kívül drámai műveket is írt; különösen a vígjáték terén jeleskedett.

Már a naturalizmushoz közeledik *E. Peterson* (sz. 1868.). Élénk cselekményű műveiben a falusi értelmiség életét ecseteli. A fentebb említettekhez sorakozik a kiváló régibb romantikusok csoportja. Nem maradhat említés nélkül a réalisztikus irányú elbeszélő: *I. Mändmets* (sz. 1871.).

1905-ben alakult meg Tartu (Dorpát) városában az u. n. ifjú észtek (Noor-Eesti) csoportja, amely feladatául tűzte ki az európai kultúra átültetését észti talajba. Az ezen alakulat köré csoportosult írók, a Nyugateurópában uralkodó szimbolizmus hatása alatt, az újromanticizmust juttatták diadalra, mely iránynak ők a legkiválóbb művelői.

Ekkor helyezték nálunk első ízben előtérbe az esztetikai követelményeket. E csoport almanachot s rövid ideig folyóiratot (Noor-Eesti) is adott ki.

Az új romanticizmus művelői túlnyomólag lírikusok. Uttörő egyéniség itt *E. Enno* (sz. 1875.), de legmagasabbra emelkedett közöttük *Gustav Suits* (sz. 1883.), a Noor-Eesti-csoport tagja. 1905-ben jelent meg első versgyűjteménye: „Az élet tüze” (Elu tuli), mely formatökélyével és forradalmi szellemével általános feltűnést keltett. Hosszabb ideig külföldön élén s csalódva az 1905-iki forradalomban, későbbi költészete a rezignáció hangulatát tükrözteti. „Szelek országa” c. gyűjteménye az észti poézisnak legsikerültebb és legművészebb terméke; ugyanezt mondhatjuk azóta megjelent két kötetére: *Áldozati füst és Minden álom* c. szerelmi dalgyűjteményekre. — Az ifjú észtekhez tartozó költők között előkelő helyet foglal el *Willem G. Ridala* (sz. 1885.), az észti nyelv tanára a helsinki-i egyetemen. Finoman kidolgozott és átértzett szimbolikus leíró és lírai versei s az észti életből merített elbeszélő költeményei nyelv és forma tekintetében is ép oly figyelemre méltók, mint gondos műfordításai.

Az ifjú észtek között kevés prózairó akadt. Ezek közé tartozik *Friedebert Tuglas* (sz. 1886.), igen alaposan képzett szépiró és műbíró. Különösen a stílus és a forma kérdéseiről és az újabb írókról egész sor esszéit írt. Novellái és „*Felix Ormusson*” c. regénye psycho-

logiai megfigyelései és a stílus gondossága miatt érdemelnek figyelmet.

Másik említésre méltó prózaíró *A. H. Tammsaare* (sz. 1878.), kinek írói működését három részre lehet osztani. A népelet naturalisztikus rajzával kezdte „Öregek és fiatalok” kötetében, mely az észti irodalom legjava termékeihez sorozható. „Hosszú lépések”, „Ifjú lelkek” és „Árnyak” című köteteiben lerakja az észti pszichológiai novella alapjait. Első ízben tárgyalja ezekben az akkori fiatal intelligencia lelki életét. Előtte az észti írók inkább a stílus fejlesztésére, mint a lelki jelenségek rajzára törekedtek. 1920-ban adta ki „Judit” című bibliai tárgyú drámáját. Ujabbán ismét a realizmus felé fordult s a nép életét nagy igazsággal rajzolja.

A harmadik prózaíró volt e körből *J. Oks* (1884—1917), ki mesterként tűnik fel az észti irodalom egén, hogy csakhamar örökre eltűnjék. Kevésszámú — tartalmára nézve romantikus, de stílusára nézve naturalisztikus — elbeszélése erős, tösgyökeres írói jellemet árul el. Kimagasló tehetség még a novellában *A. Tassa* (sz. 1882) és a nők közül *Sophie Verdi*.

Az ifjú észtek teremtették meg nálunk a tulajdonképeni műkritikát is, mely a népies nemzeti felfogás hirdetője.

A legutóbbi években feltűnt új-reálisták közül említésre méltó *Mait Metsnurk*; sikerülten rajzolja az új észti társadalom kialakulását. Legújabb regényének (Isten nélkül) tárgyát az észti szabadságharcból meríti, érdekesen világítva meg a kommunizmus problémáját. Ismert novellisták még: *K. Rumor* és *O. Luts*, az előbbi a szimbolizmus felé hajló lélektani irányával, az utóbbi pedig lebilincselő, könnyed előadó művészetével.

Az ifjabb reálisták közül meg kell említenünk *A. Kivikast* (sz. 1898), aki feltűnő termékenységet tanúsít. Futurista novellákkal kezdte működését s eddig öt elbeszélés-kötetet és két regényt adott ki, melyekben az észti nép életét s a világháború eseményeit rajzolja. Vele rokon irányú a szintén termékeny elbeszélő *R. Roht* (sz. 1891).

1917-ben, a nagy orosz forradalom után, az íróknak egy új csoportja támadt „*Siuru*” (csodamadár, kb. turul) néven. Ez íróknál főleg az erotika lép előtérbe. Nevezetesebbek közülük: *Maria Under* (sz. 1883) formailag és nyelvi szempontból magas színvonalon álló költeményeivel; *H. Visnapuu* (1893) költő; *A. Adson* dialaktusban írt verseivel; *J. Semper* (sz. 1892) kitűnő technikájú költeményeivel. *A. Alle* (sz. 1890) történeti és lírai költészetével; a műbírálatban is jelentékeny munkásságot fejt ki. Forrongó, a jelen viszonyokkal elégedetlen lelkű költő *J. Barbarus* (sz. 1889) s a próza és vers terén egyaránt tevékeny *J. Kärner*. E csoporthoz tartozik még *A. Gailit* (sz. 1891), aki elbeszéléseivel és „A csodaország” c. regényével keltett feltűnést.

Az utóbbi években az ifjú észti irodalomnak minden terén élénk munkásság uralkodik, mely a jövő fejlődésnek kétségtelen záloga.

A turáni népek szerepe a Balkánon.

Irta: Erdőbényei Németh József

A Balkán-félsziget — ellentétben a két másik déleurópai félszigettel, melyek egyikét a Pyreneusok, másikat az Alpesek hatalmas hegyláncai választják el a kontinenstől, — észak felé nyitva van; kelet felé egyrészt az aldunai síkság úján közvetlenül összefügg az orosz nagy síksággal, másrészt pedig csak két keskeny tengerszoros különíti el az ázsiai kontinenstől. A Balkán-félsziget területét két szempontból szokták megállapítani. Földrajzi szempontból a Duna és a Száva az északi határa, egészen a Kulpa torkolatáig, innen pedig egy, a Fiumara (Rijeka) torkolatáig menő egyenes vonal. Történelmileg és etnikailag az északi határ fölmege az erdélyi határhegyekig és Moldva északi határáig.*) Mert Románia a politikai, kulturális és gazdasági, vagyis a történelmi fejlődés során mindig szorosan hozzátartozott a Balkán-félszigethez s a népességnek és viszonyoknak az a különös jellege, melyet az európaiakkal szemben *balkáni*-nak nevezünk, Romániára is áttérjed. A balkáni jelleg történelmi fejlemény. Úgy fejlődött ki, hogy a török uralom egészen a múlt század derekáig elzárta a balkáni népeket az európai materiális és szellemi kultúra behatásától.

A turáni népek első érintkezése a Balkán-félszigettel az V. században kezdődött, amikor — 442—447 között — a hunok sokszor betörték a byzanci császári birodalmába s 70 várost döntöttek romba, egészen Konstantinápolyig és Hellaszig terjedő hadjárataik során. Ez időben a félszigeten már sok szláv lakott. Justinianus császár (527—565) Ázsiában a perzsákkal, Afrikában a vandallokkal, Itáliában a gótokkal hadakozott s birodalmának balkáni része, sok lakatlan területével, védtelenül állott. Így történhetett, hogy részint a kárpátalji síkokról, részint az Alduna síkjain át nagy tömegű szláv szivárgott be mint pásztorkodó, földművelő gyarmatos, de mint fegyveres hódító is a félszigetre, külön nemzeti megjelölés nélkül. (A horvát és szerb nemzeti megjelöléssel csak a VII. század végén betelepülő törzsek éltek a IX. században tett följegyzések szerint.) Az avarok, akik 568-ban elfoglalt új hazájukból, a mai Magyarországból, hét év múlva kezdték meg pusztító kirándulásait a félszigetre, a szlávokat már segédcsapatokul használják s 579-ben és 592-ben szlávok építettek hidakat a Balkánra nyomuló avarok számára.¹⁾ Az avarok Tiberius alatt (578—582) egy ízben mint a császár szövetségesei érték le az egész félszigeten, egészen Hellaszig erőszakoskodó és pusztító szlávokat, egyébként azonban a szlávokkal együtt azokat gyalogságul használva, folyton támadták és pusztították a byzanci

*) L. Moravcsik Gyula: Bizánc és a turáni népek c. tanulmányát is. (Turán 1923. III—IV. évfolyam.) Jelen tanulmány, egyező fölfogással, kiegészítője Moravcsik értékes munkájának.

¹⁾ Jirecsek. A bolgárok története. Bpest. 1889. 82. l.

birodalom balkáni vidékeit.²⁾ A császárok csak adófizetésekkel eszközöltek ki tőlük rövid tartamú békés állapotot, míg azután Nagy Károly frank hadai a VII. század végén megtörték az avar uralmat.

A hunok és az avarok csak mint pusztítók és adóval megbékített ellenségek szerepelnek a Balkán-félsziget történetében. Így emlékeznek meg róluk a pánszlávizmust, szlavofilizmust megalapozott szláv történetírók: a magyarországi születésű *Safarik* József, a szlávizmus második megalapítója, a cseh *Dobrowsky* mellett, a bolgár születésű, de oroszul dolgozó charkowi egyetemi tanár: *Drinov*,³⁾ az orosz *Hilferding*,⁴⁾ sőt későbbben teljesen tárgyilagosan, konkrét adatok, oklevelek alapján dolgozó, cseh születésű, bécsi egyetemi tanár, *Jirecsek* Konstantin is. Az mostanig bizonyosnak látszik, hogy sem a hunok, sem az avarok nem létesítettek állandóbb uralmi berendezéseket a Balkánon. De a *Syrmium* környékén még a XI. sz.-ban is nagyobb tömegben élő avarok emléke ott maradt a horvát és bosnyák báni elnevezésben, emly ott a nemzeti uralkodók elnevezése volt; még azelőtt, mikor a magyarok a horvát, macsói és boszniai bánságokat létesítették volna. (Jellemző, hogy a szláv történetírók mindenütt keresik a bár szó eredetét, csak éppen az avaroknál nem.) Az avarság maradványai kétségtelenül elvegyültek a Száván inneni és a bosnyákországi horvát-ságban s bizonyára ez és a későbbi magyar vérkeveredés különbözteti meg a horvátságot a mai, a török hódoltság alatt erős wlach keveredéssel átment szerbségtől.

Ennél fontosabb szerepet töltöttek be a félsziget történetében a hunok aképpen, hogy egyik águk, a *bolgárok*, akiket *Jirecsek* pontusi hunoknak nevez, a hetedik században hatalmas birodalmat alapítottak az *Alduna* környékén, melynek magva a mai Dobrudzsában volt. Ebben az időben a byzanciak a Balkán-félsziget belsejét már *Sclavinia*-nak hívták, mert a III. sz.-tól kezdve szakadatlanul tartó békés és fegyveres telepedésükkel a gót, hun, avar pusztítások folytán sok lakatlan területre mintegy impregnálták a félszigetet. Ez a nép nem ismerte a monarchiát, az állami szuverénséget. Kisebb törzsekben élt, melyek csak veszély esetén fogtak össze s azután megint különváltak. *Jirecsek* szerint az egyeduralom ellenkezett a szlávok belső lelki világával.⁵⁾ Az egymással viszálykodó szláv törzseket ekkor győzte le *Iszperik* (a byzanci *Asparuch*) fejedelem a maga turáni bolgár csapataival. A legyőzött szlávok földműves- és katona-jobb-ágaikká lettek. Uralkodójuk neve *khán* volt, a hat utána következő főnemesé: *bojla* (*Boiladesz*), amiből a *bojár* főnemesi elnevezés származott s amit átvettek az oláhok és oroszok mint szomszédok és együtt élők, más szláv nép nem.

A bolgárok első balkáni történeti föllépését homály borítja. Két följegyzés van róla. Az egyik *Nikephorosz* konstantinápolyi pátriárkáié († 815), a másik belföldi, szláv nyelven, melyben sok a csuvasz-

²⁾ *Jirecsek*. Geschichte der Serben. Gotha, 1911. I. füzet 85. és köv. lapok.

³⁾ *Zaszelenie balkanszkiego poluosztrva Szlavjanami*. Moszkva, 1873.

⁴⁾ Munkái 1867-ben Moszkvában jelentek meg.

⁵⁾ *Jirecsek*. A bolgárok története. 92. lap.

töröknek bizonyult szó. E szavak megfejtésével hiába küzködött Hilferding, a magyar nyelvet vevén segítségül. Eredményesen dolgozik rajta Gombocz Zoltán, magyar tudós s már megállapította, hogy az eddig meg nem fejtett szavak czuvasok, vagyis olyan nyelvűek, amit a volgai bolgár birodalom törökjei beszéltek. Az első dinasztia Dulo neve azonos a magyar Gyulával. A Bulgáriát megalapított vezérek tehát török nyelven beszéltek. (Türk = erő.) Érdekes, hogy az első magyar monarchák, Álmos, Árpád is török neviiek. A magyarok neve a byzánci írásokban *turk*. Ebből következtethetünk, hogy a magyarságot is bolgár befolyás szervezte monarchikus nemzetté, de a szervezők éppen úgy átvették később a magyar nyelvet, éppen úgy beolvadtak a magyarságba, mint később Iszperich államalapító csapatai a szlávokba.⁶⁾

A bolgárok elszlávosodása körülbelül 250 év alatt ment végbe. Rendezett viszonyok között lévő államban el nem képzelhető, hogy az alsóbb néposztályokból is ne emelkedjenek ki egyesek és ne vegyüljenek az irányadó társadalmi rétegekbe. Voltak tehát számosan szláv eredetű főúri családok, akiknek nyelve is tért foglalt, különösen mikor az ősi bolgár családok sarjait a folytonos harcok egyre fogyasztották. Gyorsan ment az elszlávosodás, amikor Boris fejedelem (852—888) fölvette a keresztiséget. Ő is is írtotta az ősi hithez ragaszkodó, föllázadt bolgárokat, s 52-öt családotul megöletett. Védelme alatt előbb görög, majd Cyrill és Method tanítványainak vezérlete alatt, szláv hittérítők működtek. Bulgáriába menekültek Methodiosz halála (885 után) tanítványai: Gorazd (akit Method saját érseki utódául rendelt Morvaországban), Kelemen, Laurentios, Naum, Angellar stb. Kelemenből Makedóniában, Velicában lett püspök († 916), bolgár nemzeti szentté avatott, éppen úgy, mint Naum. A szláv egyházi élet keretében azután befejeződött az elszlávosodás. Nemi ingadozás után a pápa és Byzanc között Bulgária Byzanzhoz csatlakozott egyházi téren. Bolgár alapítású a szláv keleti orthodox egyház négy legrégebb kolostora: a Szveti Jovan Rilszki, Szv. Prohor Pecsinszki, a Szv. Gavriilo Lesznovszki és a Szv. Joakim Oszogovszki.

Az első bolgár uralkodók, különösen Krum és Omortag a kilencedik század végére a Dobrudzsától, a Havasalföldön át, egészen a Tiszáig terjesztették uralmukat. A mai Oláhország neve e korban Cumania. Simeon (893—927) már cárnak nevezte magát s egyenesen Konstantinápoly meghódítására és a byzanci birodalom megsemmisítésére tört. A 917-iki meszembriai csata idején, amelyben Simeon döntő győzelmet aratott a byzanciakon, a bolgár állam határa délen Rodopéig, Makedóniában, a tengermellékig, nyugaton a Drina-folyóig, északon a Száváig terjedt s hozzátartozott valószínűleg a mai Tiszántúlnak és Erdélynek egy része is. A birodalom székhelye Preszlav

⁶⁾ L. Gombocz Zoltán tanulmányát a Magyar Nyelv 1921-iki évfolyamában. E szerint török jövevényszavainkat a bolgároktól vettük 600—800 között, a volgai bolgárokkal való érintkezés folyamán; Németh Gyula értekezését a bessenyőkről a Magyar Nyelv 1922-iki számában. Melich János tanulmányai szerint sok szláv szót szintén a bolgárok útján vettünk át jelenlegi hazánkban, melynek tiszántúli részét akkor már elszlávosodott bolgárok lakták.

volt. (Most Eszki-Sztambul, Sumentől 4 órányira, a Nagy-Kamcsija folyó mellett.) A győzelem után azonban csak zár alá vette Konstantinápolyt s 924-ben békét kötött a császárral. (Romanos Lekapenos, VII. Konstantinos Porphyrogenetos uralkodótársa 913—959, 919—944). Simeon a cári koronát Rómából kapta. Az egyházat autokephállá tette, Preszlávban pátriárchát alkalmazván. Bulgária e fénykorában az akkor feltűnő Szerbia is bolgár fennhatóság alatt volt.

Simeon utóda, Péter alatt keletre és nyugatira oszlott a bolgár birodalom. Sismán bojár 963-ban föllázadt Péter ellen s Makedoniára és Albániára terjeszkedőleg a nyugati bolgár birodalmat alapította meg.

I. Sismánt legifjabb fia, Sámuel követte (976—1014) a nyugati birodalom trónján, aki szintén Rómából kapta a koronát. A bolgár uralom súlypontja az ő székhelyén volt: Ochridában. Erősített városai voltak: Belgrád és Nis, Prisztina és Liplyán (a Koszovon), Szofia (Szredec), Pernik, Velbuzsd (Küsztendil), Melnik, Szkoplye, Velesz, Prilep, Moglena, Vodena, Osztrovo, Kasztoria, Preszpa, Ochrid, Devol (Albániában), Janina stb. Sámuel türte a bogomilokat, katolikuskokat, ezért nincs nagy neve az orthodox egyházi íróknál. Ő alatta érte el Bulgária hatalma tetőpontját, de letörését is. Míg az acélos kitartású és céltudatosan fegyverkező II. Bazilios császárt az ázsiai lázadások, chersoni oroszok, a szicíliai arabok és II. Ottó császár foglalkoztatták, addig Sámuel győzelmesen támadta Byzancot s könnyen terjeszkedhetett. A 996-ik évben kitört három háborúban azonban folyton vereséget szenvedett. II. Bazilios (975—1025) a Belaszica-hegységben nagy győzelmet aratott. Az itt előgott 15.000 bolgárt megvakíttatta, s száz főnyi osztagokban 1—1 félszemű vezetővel, Prilepbe Sámuelhez küldte. A cárt a borzalmas látvány megölte. († 1014-ben, két nap múlva, szept. 15-én.) II. Baziliosz fölvette a bulgaroktonosz jelzőt.

Ezután Bulgária byzanci uralom alá került. A bolgár nemzeti élet a bolgár nemzeti egyház keretében folyt tovább, amelyet II. Bazilios, élén az *ochridai* érsekkel, épen hagyott. Az ochridai bolgár érsekség kiterjedt Epiruszra, Délalbániára, Észak-Tesszáliára, Rhodopé vidékére, Szofia, Viddin (Bdyn) vidékére, a Duna mellékére, Belgrádra, Rasz, Prizren és Liplyan vidékére. (A Koszovón.) Duna-Bulgária (kivéve Vidin kerületét), valamint a durazzói érsekség a konstantinápolyi pátriárcha alatt maradt.

A II. Bazilios halálát követő zavarok alatt a bolgárok már 1040-ben föllázadtak Sámuel cár unokájának, Delján Péternek vezérlete alatt, de IV. Mihály császár egy év múlva leverte a fölkelést; 1186-ban két testvér, Asen (Aszjan) és Péter kivívták a bolgárok függetlenségét s Pétert, elődeinek, a Sismanidáknak székhelyén, Tirnovóban, a bolgárok és görögök cárijává koronázták; Tirnovóban a konstantinápolytól független érsekséget állítottak. E győzelmes fölkelésben részt vettek a utolsó három században magas hegyekről leszivárgott wlachok, az ősi thrák-illyr lakosságnak, különféle néptörödékek vegyülésével előállott, romanizált utódai, de főleg a mai Oláhország területén ez időben megtelepedett *kunok*. Hogy ezek jelentékeny szerepet játszottak az *Aszjanidák* fegyveres seregében, mutatja az,

hogy a keresztes hadakat 1189-ben a Balkánon át vezető I. Frigyes császárnak Péter 40.000 bolgárból és kunból álló segítő sereget ajánlott föl Byzanc ellen. Aszjan Jánost egy Ivanko nevű bojár 1196-ban meggyilkolta. Kalojan (1197—1207) alatt ismét hatalommá lett Bulgária, s Kalojant 1204-ben III. Ince pápa követé királlyá koronázta), bár ő cári koronát kért, s cárnak nevezte magát. Kalojan látszólag belenyugodott ebbe s alávetette országát a pápának, de éppoly álnokul, mint később Nemanya István, az elsőnek koronázott szerb király. A byzanci tulajdonságok ugyanis már ekkor nagyon áthatották a bulgárokat s Kalojannak eszébe sem volt komolyan venni Róma egyházi fönnhatóságát. Engesztelhetetlen ellensége volt a byzanciaknak, de az lett a Byzancot 1204-ben egyidőre megdöntő latinoknak is. Az első latin császárt, Balduint 1204-ben, a kunok segítségével leverte, elfogta s pár hó múlva megölette. Kalojan uralma nem terjedt ki Makedoniára. II. Aszjan János cár (1218—1241), a legnagyobb Aszjanida alatt, ismét vezérlő hatalommá lett Bulgária a Balkánon. Székhelyét, *Trnovot* fényes várossá tette s barátságba került az eddig inkább ellenséges magyarokkal, II. Endre király leányát vevén nőül. Birodalma *Duna-Bulgárián* kívül kiterjedt: Belgrádra, Branicsevara, Nisre, Velbuzsdra (Küsztendil), Drinápolyra egész Thráciával, egész Makedoniára, Albániára, Elbaszannal és Durazzóval. (Belgrád = Bolgár-Fehérvár, Alba Bulgariae.) A trnovoi bolgár nemzeti egyház függetlenségét elismerték a byzanciak is. A cár most a nikaeai császár szövetségében harcolt a Byzancot bíró latinok ellen, de ez a szövetség, mivel mindkét félnek célja Konstantinápoly kézrekerítése volt, csakhamar fölbomlott.

II. Aszjan János utóda, a 9 éves I. Kálmán (Kaliman 1241—1246) alatt hanyatlásnak indult a bolgár hatalom. III. Vatatzes János, nikaeai császár elfoglalta a Rhodopé vidékét, egész Makedoniát, II. Mihály epiroszi despota Albániát. Aszjan Mihálynak (1246—1257) békét kellett kötni s fele birodalmáról lemondani. Halála után belső zavarok keletkeztek, melyekből Terterij György (1280—1292), a tatár származású fejedelem mentette ki egyidőre az országot. A byzanciak elleni háborúskodás is megújult. Nogaj tatár kán 1285-ben meghódította Bulgáriát s Szmilec bojárt tette adófizető cárrá. Nogaj fia, Csoki, Szvetszláv Tódorral, sógorával együtt akarta Bulgáriát meghódítani. Tódor azonban egy lakománál meggyilkoltatta Csokit, elfoglalta az Aszjanidák trónját. Szvetszláv Tódor (1295—1322) és II. Terterij György, családjának utolsó sarja (1322—23), valamint a vidini deszpótából cárrá választott Sismanida Mihály alatt tovább folytak a háborúk Byzanc ellen. Ez utóbbi alatt az a szerencsétlenség is érte a bulgárokat, hogy Decsanszki István, szerb király, Velbuzsdnál (Küsztendil) nagy győzelmet aratott rajtuk s ennek emlékére alapította a Vízoki Decsani kolostort, amelytől melléknevét kapta. Ezután Szerbia lett a Balkánon főhatalommá, bár rövid időre, Dusán cár alatt (1331—1355). A Bulgáriában cárrá választott János Sándor,

⁷⁾ Jirecsek: A bolgárok tört. 236. 1. Ugyanott olvasható a székvárosnak leírása.

Mihály cár unokaöccse (1331—1365), sógora volt Dusánnak és veje Bassaraba Sándor oláh fejedelemnek s szövetségben volt velük. Byzanc ellen szintén háborúskodott.

E harcok már a végvonaglásai közé tartoztak úgy Byzáncnak, mint Bulgáriának. 1341 októberében *Kantakuzenos* János, a Savojai Anna császárnő gondnoksága alatt lévő V. Paleologos János császár maiordomusa, ellencsászáruul lépett fel. A versengő felek előbb a rodopei bandita-főnököt, Momcsilót, igyekeztek megnyerni s a császárnő a deszpota, Kantakuzenos a sevastokrator címet admányozta neki. Momcsiló azonban a saját kezére dolgozott. Kantakuzenos Omár bégától, Aidin és Szmírna uralkodójától, Anna császárnő pedig Urkántól, a bitiniai, majd Szarukántól, a lidiai törökök fejedelmétől, kapott segédcsapatokat. A törökök át is jöttek a félszigetre, de nem egymás ellen harcoltak, hanem szorgalmasan elpusztítottak mindent, amit értek, lett légyen az bolgár vagy bármely párthoz tartozó bizánci terület. Momcsiló rablóvezért Kantakuzenos török segítséggel fogta el és ölte meg. Pár év múlva három kis Bulgária van; a *tirnovoi*, a *vidini* és a *dobrudzsa*. (Az utóbbi itt uralkodó *Dobrotits* bojár családtól kapta a nevét.) A törökök 1353-ban megvetették a lábukat az európai parton, Tzympe, most Dzsemenlik várban s pár év alatt a Marica partjáig terjedt az ozmán uralom. És elkezdődött a félsziget meghódítása, melyen már maga a byzanci császárság is csak apró deszpótátus-számba mehetett. Az 1387-ik évben a bosnyákokkal és szerbekkel együtt a bolgárok a balkáni szövetségeseknek első és utolsó diadalát aratták a törökökön, a Toplica-folyó mellett. Bulgária már csak földrajzi helyzeténél fogva is legelőször esett áldozatául a török hódításnak; 1398-ban egész Bulgária meghódolt. A bojárok felvették az izlám hitet, valamint a bogumil lakosság is. A magas hegyekben pedig az úgynevezett *vojnik*-falvak keletkeztek, melyeknek lakosai különböző fegyveres és polgári szolgálatokra köteleztettek és függetlenek maradtak a török helyi hatóságoktól. Ezután közel öt századon át nem szerepel a bolgár mint nemzet és állam.

A bolgárok története nem egyéb, mint folytonos és csak rövid időközökre lankadó törekvése Byzanc és a mythikus császári hatalom megszerzésére. Bulgária azonban az ellenségeskedés dacára is hamar megtelt byzánci méreggel, bomlasztó anyaggal. A nagy turáni tulajdonságok, az edzettség, igénytelenség, eleven és gyors cselekvés, a bizánci civilizáció hatásai alatt eltűntek. A bolgár udvari és társadalmi élet Byzancot utánozta s ezzel elsorvasztotta erőadó közintézményeit. A XIV. század közepétől kezdve már egy másik turáni nép lesz a Balkánon irányadóvá, később egyedüli hatalommá s a Balkán-félszigeti török uralom fontos befolyást nyer Európa történelmének alakulására. Mielőtt a Balkán-félsziget szempontjából legállandóbb befolyást gyakorolt hatalmi tényezők: a *magyarok* és *törökök* szereplését vázolnánk, két turáni népnek epizódyszerű rövid szerepléséről kell megemlékeznünk. Thyrák, a *bessenyők* khánja, az Alduna mellékéről körülbelül 80.000 emberrel Bulgáriába tört s csak hat esztendei (1048—1054) küzdelem után tudták a bizánciak levérni. A császári kormány a bessenyő foglyokat Nis, Szofia és az Ovcse-Polye közé tele-

pítette le, arra a vidékre tehát, ahol mostanában a *szopok* laknak. 1065-ben a *kunok* keltek át a Dunán, körülbelül 60.000 emberrel és Bulgáriát előzönlőtték, egészen Hellaszig. A kunok a bolgárok fegyveres fellépésére és a soraikat pusztító dögvész miatt húzódtak vissza, ismét az aldunai síkságra. A kunok, hol háborúskodtak a besenyőkkel, hol velük együtt pusztították a félszigetet. Jirecsek szerint a besenyők utolsó támadását 1122-ben verték le a bizanciak Thrákiában, a kunokét pedig 1094-ben Drinápoly mellett Taurokomonnál. Ez adatokat csak azért hozzuk fel, hogy rámutassunk a kunok és a besenyők szereplésének eddig kevésbé tanulmányozott voltára. Mindenesetre sokat várhatunk e téren Gombocz Zoltán, Németh Gyula és gróf Zichy István kutatásaitól.

Rá kell, hogy mutassak itt Réthy László egy megállapítására, amelyet „Az oláh nyelv és nemzet megalakulása” című munkájában olvashatunk. Ebben azt mutatja ki, hogy Olton-túli vlach és szláv törzseket egy töröknyelvű mohamedán kun család, tehát szintén turáni szervező erő fogta össze állami életbe. E család neve *Bassaraba* = *Bazzarad* volt, ami elferdítése a Buzurmann = böszörmény névnek s mohamedánt jelent. A Bassaraba szó jelentett területet és lakosságot is. (Terra-Bazarad; Bassarabina zemlya). Mindenesetre egyszerűbb és elfogadhatóbb magyarázat, mint az oláh tudósoké, akik dák és trák eredetűnek szeretnék kisütni a Bassaraba nevet.⁸

A magyarok története a kárpátalji medencében való megtelepedésüktől kezdve, szoros vonatkozásba jutott a Balkán-félszigettel. A törököké pedig kilenc tizedrészben ott folyt le, mert hiszen 1365-ben Drinápoly lett az uralkodók székhelye, 1453-tól kezdve pedig Konstantinápoly (Isztambol = isz tin polin-ból). Tehát a két turáni népnek jóformán egész történelmét el kellene itt recitálnunk, hogy balkáni szereplésüket teljesen bemutathassuk. Megelégszünk csak néhány jellemző adat felsorolásával. Ezekből kitűnik, hogy a magyarság akciója a Balkánon mindig *védekezéssel*, a törököké egészen a XVII. századig, amikor a Habsburg császárok által Ausztriával együtt birtokolt Magyarország részese lett a török elleni százados offenzívának, — mindig *támadással* kapcsolatos.

Lássuk először a magyar történelem adatait.

Symeon bolgár cár ellen — 893 körül, — Leo byzanci császár szövetségbe lép az etelközi magyarokkal s a bolgárok, a pontusi töröknyelvű besenyőkkel együtt kiszorítják a magyarokat a Duna—Tisza síkságra.

Horvátországgal együtt a magyar királyoké lesz Bosznia, II. Béla fölveszi a Rex Ramae címet, — épen hagyván a nemzeti életet és önkormányzatot a bán című nemzeti uralkodók alatt (1138).

A XII. sz. elején II. István (1114—31) unokaöccsét, *Vak Bélát*, összeházasítja I. Uros szerb nagyzsupán lányával, hogy szövetséget kapjon *Kommen* Mánuel császár ellen. II. Gejza Borics bosnyák bán és nagybátyja, *Belus* horvát bán segítségével harcol a császárral

⁸) Az egész kínos vergődést olvashatjuk Alexandre A. C. Sturdfa La terre et la race Roumaines című fényesen kiállított kompilációs munkája 261. és következő lapjain.

(1151—55.) Mánuel császár (1143—1180) uralma alá igyekszik hajtani Magyarországot s a belgrádi békében túsúl kapja III. István öccsét III. Bélát (1162). Mikor ez királlyá lesz (1172), hűségfogadalmat vesz tőle. Mánuel halála után III. Béla, föloldva lévén, önállóságra segíti Nemanya István szerb nagyzsupánt. Angelos Izsák császár (1185—1195) nőül veszi III. Béla leányát, Margitot s visszakapja a morvavölgyi, előbb elvett területeket.

A szerb uralkodók ellenségei lesznek a magyaroknak s 1320 után a bosnyák bánok fékezik őket, Velence pedig segíti.

Imre király pártfogásába veszi Vlkánt, elsőnek koronázott István, szerb király (1196—1288) bátyját és riválisát, elűzi Istvánt s fölveszi a *Rex Serviae* címet. Száva, István szerb király öccse, lebeszéli II. Endrét, hogy a királyi cím fölvétele ellen tiltakozzék (1220).

II. Endre király fölállította a bulgárok elleni védelmül a rövid életű *szörényi bánságot* (1233).

IV. Béla a tatárok elől Arbéba és Spalatóba menekül (1241—42), szervezi a macsói bánságot (oklevélileg 1254-ben tűnik fel először). Bánná *Rostislav* galíciai herceget teszi, Szlavonia bánját. A zachlumiai fejedelem *magyar vazallusnak* nevezi magát (1254). IV. Béla I. Uros szerb királyt, aki Macsóba tört, legyőzi, elfogja s udvarába hozatja (1268).

IV. László király haszonélvezetbe adja sógorának, *Dragutin*, lemondott szerb királynak, a macsói bánságot (1284). *Ekkor szaporodtak el a szerbek a Morava—Száva mellékén.*

Dusán István (1331—46. király, — 1355. cár) ellen Róbert Károly és Nagy Lajos alatt a bosnyák bánok sikerrel védekeznek. A Macsóban folytonos harcok dúlnak.

A magyar történelem további balkáni vonatkozású fejleményei együtt sorolhatók föl a török történelmiekkel.

A törököket, első európai megjelenésük idejében, a francia utazó, Bertrandon de la *Brocquière* írta le. E szerint szép, középtermetű, nagyszakállú férfiak, mértékletesek, korán kelők és fekvők. Táborukban rend és fegyelem van. Fegyverük: kard, nyíl, pajzs, lándzsa. Harcmódoruk az, hogy a föld elpusztítása által a falvak népét a várakba és városokba szorítják s itt kiéheztetik. Az uralkodó neve emir vagy bej; csak I. Bajazid vette föl (1389—1403) a szultán nevet. (Jirecsek.) Más források szerint már *Oszmán* (1288—1326) és pedig 1299-ben; a *magas porta* megjelölést pedig Urchán (1326—59) brüsszai palotájának kapuja adta. Ez az Urchán szervezte először 3 kerületben az államot, az állandó hadsereget, páhikból, hűbéres lovasokból és janicsárokból mint gyalogságból. I. Murad (1359—89) megszerzi Drinápolyt s döntő győzelmet arat a szerbekben és segítőiken a Rigómezőn (1389). I. Bajazid (1389—1403) már Lázárevics István szerb fejedelem segítségével győz Nikápolynál (1396). II. Murad (1421—1451) alatt a *Hunyadiak* sikeresen állnak ellent a török támadásnak. Várnánál azonban a szultán győz (1444), valamint a II. rigómezei csatában is (1448). II. Mehemed (1451—81) beveszi Konstantinápolyt (1453) és hamar meghódítja a félsziget nagy részét. II. Szelim az

első *kalifa* (1512—20). II. Szolimán (15520—66) alatt éri el csúcspontját a török hatalom; a terjeszkedést Belgrád 1521, Mohács 1526, Kőszeg 1532, Szigetvár 1566 dátumok jelölik.

A részeges II. Szelim (1566—74) alatt megindult a hanyatlás. Egy bosnyák-szerb eredetű nagyvezir, Szokolovics-Mehemed kormányzott és szipolyozta a birodalmat. A török állam belső viszonyai ekkor már nagy változáson mentek keresztül. Az egyszerű erkölcsök, mértékletesség, kötelességtudás helyét byzanci bűnök foglalták el: fényes udvar, népes háremek, kényelemszeretet; a vidéki kormányzóknál, ideértve az orthodox főpapokat és a bírói funkciókat végző kádiakat meg végrehajtóikat (muszelim), — zsarolás, korrupció. A szultánok rendszerre teszik rokonaik kiirtását. (III. Murad 1574. 95-öt, III. Mehemed 1595—1603. tizenkilenc fivérét gyilkoltatta le, s II. Mehemed után csak I. Abdul Hamid lett (1773—89) az első nem rokongyilkos szultán.) Nem terjeszkedünk ki a Habsburgok győzelmes hadjárataira. A XVIII. sz.-ban a fanioták politikai szereplése és a janicsárok lázadásai korhasztották a birodalom életképességét. III. Musztafa alatt Katalin orosz cárnő (1757—73) vetette föl tetteleg a keleti-kérdést, az 1768—74-iki orosz—török háborúval s az oláh fejedelemségek megszállásával. 1821-ben megerősödött Oroszország balkáni befolyása a szerb és görög mozgalmak során. Az 1830-iki londoni kongresszus kimondta Görögország függetlenségét. 1830-ban Franciaország megszállotta Algírt. 1830-ban Mehemed Ali függetlenítette Egyiptomot. Megindult európai Törökország fölbomlása, amely az 1878-iki berlini kongresszuson függetlenné tette Szerbiát, Romániát, Montenegrót, Bulgáriát. Az 1913-iki, a balkáni háborúkat befejező bukaresti béke csak Konstantinápoly környékét hagyta török uralom alatt. A világháborút követő párizsi békék a török uralmat Ázsiában is komoly veszedelemmel fenyegették. Az Angorába vonult török nemzeti erő azonban elhagyva Byzanc fullasztó levegőjét, ujjaéledt s a török állam új, biztató életnek indult.

A turáni népek szereplése a Balkánon a turáni együvé tartozás szempontjából nem sok épületes tanulságot ad. A bolgárok egy nagy birodalom meghódításában fecsérelték el erejüket, de átítatva annak hagyományos bomlasztó szellemétől, maguk is kész prédájául estek egy másik, erőteljesebb turáni népnek, a töröknek. A török a harmadik turáni népnek, a magyarnak, erejét örölte föl s kényszerítette belé egy nagyobb, de éppenséggel nem nemzeti alakulatba, a Habsburgok monarchiájába, mely azután nagy erőket állított a török ellen s Oroszországgal együtt, közel egy századon át, súlyos csapásokat mért rá. Az 1912-iki balkáni háború eredményei egy táborba verték a bolgárokat és törököket meg a magyarokat is. Azon kell lennünk, hogy ez a fejlemény irányítsa a *három nép jövőbeli történelmi szereplését*. Nem könnyű föladat, de nem lehetetlen s az egyedüli, mely reális eredményekkel biztat.

A félsziget kulturális fejlődésében a bolgárok az öntöző művelés, a konyhakertészet meghonosításával vettek részt; a törökök honosították meg a rizs, dohány, gyapot, selyem, ópium termelést s egy csomó főzelek- és gyümölcsfajta termelését. A teljesen romlott

byzanci görög kereskedelmi erkölcsöket — mint azt a szerb írók is elismerik — a törökök javították meg. Török alkotás az összeépült üzletekből álló vásári városrész: a *csarsija* is, mellyel, Észak-Szerbiát kivéve, ma is sok balkáni városban találkozunk.

Még csak két rövid megjegyzésre szorítkozunk.

A szerbek a monarchia boszniai és a törökök balkáni uralma ellen kiadták azt a jelszót, hogy a Balkán a balkáni népeké. Ebből persze kizárták a törököket és magyarokat; utóbb a bolgárokat is, bár egyelőre inkább csak a szláv közösségből.

Azt hisszük, hogy a nyugatmacedóniai Moglena-vidék kóniai törökjei (a félsziget legjobb földművelői), a Vardar-mellék sűrű török lakossága természetes jogot ad a törökségnek arra, hogy a balkáni népek közé soroztassék, hogy tehát része legyen a Balkán-félsziget birtoklásában. A magyarokat most is csak védelmi érdekek ösztönözhetik a századokon át birt balkáni területek, különösen Macsó birtoklására. A bolgároknak pedig ethnikai és történelmi joguk van arra, hogy birtokukban legyen Makedonia, melyet a görögök és szerbek 1913-ban hitszegő támadás után, kicsikartak tőlük.

A másik megjegyzés a következő. Fontos kérdés az, hogy a bolgárokat mennyire hatja át a turáni együvértartozás öntudata? Erre nézve egy érdekes élményem volt 1911-ben.

Befejezván első balkáni körutamat, Pulyef úr, a belgrádi bolgár követség útkára, azt kérdezte tőlem, hogy mi érdekeset láttam?

— A legérdekesebb, amit láttam, az volt, hogy Bulgáriában már a földek művelési módja s a termények minémúsége utal arra, hogy nem szláv, hanem jobb munkájú nép műveli.

— Hogy, hogy? A bolgárok szlávok; — szólt Pulyef.

— Az ön állítása ellentmond a tudomány általánosan elfogadott álláspontjának.

— Nem — válaszolt Pulyef. — Megmondom miért. Az a 30—40.000 turáni bolgár, aki az első államot alapította, csakhamar nyom nélkül eltűnt a környező szláv tengerben. Mi szlávok vagyunk.

— Nyom nélkül nem tűnhetett el, mert a bolgárok erkölceikben, közéleti berendezkedésükben különböznek minden más balkáni szláv néptől.

Ezzel a vita befejeződött.

Pár napra rá a bolgár követség másik tagja arra figyelmeztetett, hogy Pulyef úr a szlavofil bolgár-párthoz tartozik, amelyet orosz befolyás hozott létre és tart fenn. Van azonban másik párt is, mely turáni öntudatú. Ezt a körülményt azért tartom szükségesnek megismertetni a magyar közönséggel, mert remélem, hogy a párizsi békék kigyógyítják majd a bolgár szlavofil-pártot s a helyes útra terelik; másrészt azért, hogy rámutassak azoknak a tanulmányoknak nagy fontosságára, melyeket a magyar-bolgár vonatkozások tekintetében kiváló tudósaink: Gombocz Zoltán, Melich János, gróf Zichy István, Németh Gyula és Fehér Géza már eddig is nagy eredménnyel végeztek.

Az oroszországi finn-ugor népek jelen helyzete.¹⁾

Irta: Bán Aladár.

A nyelvileg velünk, magyarokkal legközelebbi rokonságban levő finn-ugor népek közül a finn és az észti önálló állami életre és kultúrára emelkedett. Ezeknek, valamint a kis lapp-népnek viszonyait a legrégebb kortól napjainkig alaposan ismerjük. Keveset tudunk azonban a mai Oroszország területén élő többi finn-ugor törzs mostani sorsáról. E törzsek: a cseremis, a votják, a zürjén, a mordvin s a két ugor törzs: a vogul és az osztják. Ezek közül a négy előbbi szintén a finn-ághoz tartozik.

Az előbb említett négy népről lesz szó a jelen sorokban.

E négy nép európai Oroszországnak keleti részén lakik s évszázadokon át folytatott véres és dicsőséges harcokat függetlensége megvédéseért.²⁾ Mikor az észtek már évszázadok óta szenvedték az idegen igtát, ez a négy törzs még szabad volt; csupán névleges volt felettük az orosz fennhatóság, ők még a XVII. században győzelmes harcokat vívtak a túlerő ellen. Későbbi sorsuk azonban majdnem végzetes. A kiméletlen orosz elnyomás megsemmisíti régi szabadságukat és eredeti népies kultúrájukat, anélkül, hogy elrablott szellemi kincsekért az európai civilizáció áldásaival kárpótolta volna őket. A világháború előtt már úgy látszott, hogy e népek sorsa meg van pecsételve: csak idő kérdése, hogy nyomtalanul elenyésszenek a szláv tengerben.

A cári uralom bukása azonban megváltoztatta a helyzetet. A szovjetekre bomló Oroszországban minden gazdasági nyomor mellett is nagyobb a lehetőség a nemzetiségek érvényesülésére; az orosz nyelv kényszere szűnik s a nép nyelve leveti a százados bilincseket. A szóban forgó népek közül a votják, a cseremis és a zürjén meg lehetősé debatesen zárt tömegben él s ezért kulturális fejlődésének is kedvezőbbek a feltételei. A mordvin azonban, mely számánál fogva a legjelentékenyebb, idő folytán szétszóródott s így aránylag legkevesebb reményt nyújt önálló kultúra és állami élet alapítására.

J. Mark az Orosz-Tanácsköztársaság hivatalos kiadványai s egyéb, különösen az orosz hírlapokból szerzett értesülései alapján, összefoglaló képet nyújt az említett négy nép viszonyairól. A szoros kapcsolat, melyben e népekkel nyelvi és származástani szempontból a magyar nemzet áll, arra késztet bennünket, hogy Mark kutatásainak eredményét fővonásokban megismertessük olvasóinkkal.

*

¹⁾ E cikk anyagát dr. Julius Mark tartui egyet. tanár következő dolgozataiból merítettük: Itä-Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen nykyisistä oloista (A Kelet-Oroszországban lakó finnfajú népek mai viszonyairól), Uusi Suomi, 1925. X. — Mõned jooned tscheremisside, votjakite, sürjanite ja mordvalaste käekäigust peale 1917. aastat. (Néhány vonás a cseremis, votják, zürjén és mordvin nép sorsáról 1917 után. (Eesti kirjandus, 1925. IX.)

²⁾ V. ö. Szinnyi József: A magyarság eredete, nyelve és honfoglalás-kori műveltsége (Árpád és az Árpádok).

A *cseremiszek* magukat ősi időktől fogva *mari*-knak nevezték; ma ez a hivatalos nevük a Tanácsköztársaságban (*mari* nép). A *mari*-k tömegesebben az azelőtti Vjatka, Kazán, Ufa és Perm kormányzóságokban laknak. Számuk az 1897-diki népszámlálás adatai szerint 375.440 volt, írni-olvasni tudott (oroszul) a férfiak közül 17%, a nők közül 1.3%; keresztény volt 72.3%, mohamedán 0.1% s pogány 27.6%.

A régente *harcias mari* nép később békés földművelő lett. Gazdasági helyzetük 1917 előtt kielégítő volt; tanulási vágyuk élénk. Százéves multra tekintő irodalmuk eleinte csak vallási művekből állt, de az 1905-diki forradalom után támadt szellemi ébredés folytán népmi kis népies irodalom is keletkezett. Nagyobb fellendülés tapasztalható az 1917-diki forradalom után. A nemzeti és irodalmi szervezkedés megindul. 1919-ben 5 hirlap jelenik meg *mari* nyelven; folyóiratok kiadása szintén megkezdődik; az Új élet (U ilüh: új élés) c. havi folyóirat 3—4 íves terjedelemben lát napvilágot s ma is fennáll. Irodalmi művek sűrűn adatnak ki: 1917—1920-ban 82 önálló munka, melyek javarésze tankönyv. Hogy a tanítás nemzeti nyelven folyhasson, tanítóképző kurzusok felállításáról is gondoskodnak.

A kulturális fejlődés 1919-ig nemzeti irányban történt. Ekkor a kommunizmus jutott diadalra. 1920 novemberében a szovjetkormány határozatából a *mari*-terület autonóm szovjet lett Krasznokoksaik fővárossal. Az 1923-diki kimutatás szerint *Mari*-ország kiterjedése 13.581 négyzetverszt (kb. 13.600 km²) s lakosainak száma 300.000 lélek, köztük 67% *mari*. Később e terület megnagyobbított: kiterjedése 18.250 km² s lakosainak száma 451.000, közülük 235.000 *mari*, a többi orosz, csuvas, tatár és votják. A Kolcsak-féle háború s az 1920—21. évi éhínség folytán a lakosság száma mintegy 10 százalékkal csökkent s minden tekintetben nagy nyomorúság sújtotta az új államot.

Megrázó képet fest az inségről egy, 1922-ben megjelent cikk: „405.000 ember közül 1921 februárjában éhezett 235.000. A parasztok túlnyomó részt füvekből, tölgymakkból, sőt agyagból készült nyomorúságos és a halandóságot óriási mértékben elősegítő „kenyérren” éltek. A háziállatok nagyrésze elhullt s húszakat az éhezők felfalták.”

A második e csoportbeli nép a *votják*, melynek nemzeti neve *udmurt* s a volt *vjatikai*, *ufai*, *kazáni*, *permi* és *szamarai* kormányzóságok területén lakik az 1897-diki adatok szerint 421.000 lélekszámban. Írástudó még kevesebb volt köztük, mint a *mariknál* (13.2%). Tülnyomó részük — legalább névleg oroszhitű (92%) — a többi *pogány* (7.5%) s *mohamedán* (0.15%). Minthogy szorgalmas, ügyes földművesek, elég jómódban éltek akkor is, midőn más vidékeken éhség pusztított.

Az *udmurt* nép szellemi ébredése egybeesik az első orosz forradalom (1905) idejével. 1904-ben jelennek meg az első világi tartalmú könyvek, de ezek terjesztését betiltják és szerzőik politikai ellenőrzés alá kerülnek. De a mozgalom erősül, a tudás vágya nő; *udmurt* ifjak középiskolát és egyetemet végeznek. 1905-ben lép föl

az első költő, Mozgín, ki csakhamar nyomtalanul eltűnik; valószínűleg eltették láb alól.

De hiába igyekszik az orosz kormány elfojtani a nemzeti törekvéseket; tovább lappang az, mint a parázs hamu alatt. Titkos ülésekre gyűlnek össze s megbeszélik a jövő terveit.

1913-ban Glazovban megjelenik az első votják hírlap „Udmurt” címmel. Ez orgánus köré gyűlelszik a nép legjava. 1914-ben új, a kormánytól támogatott lap indul meg „Hadi hírek” címen, de már 1915-ben mindkét lap megszűnik.

Új lökést ad az udmurtok nemzeti mozgalmának az 1917. évi forradalom. Egész sereg új egyesület alakul; ülések, kongresszusok tartatnak, lapok indulnak meg. Am az októberi forradalom után a kommunizmus kapott erőre s a sajtó is e szellemet tükrözteti. 1923-ban már öt udmurt nyelvű hírlap s néhány folyóirat jelenik meg, 1922-ig kb. 150 mű, többnyire iskolai könyv hagyja el a sajtót, köztük 10 színmű s néhány vers- és novella gyűjtemény. Ettől fogva egyre fejlődik ez az új irodalom, de hogy mily mértékben, arról hiányzanak a tudósítások. Az elemi oktatás nemzeti nyelven folyik.

Az irodalom legnagyobb részt fordításokból áll, de eredeti művek sem hiányoznak. Legnagyobb udmurt költő K. Gerdi, kinek versei népdalokká lettek s nemcsak népe körében kedveltek, hanem zürjén, baskir, orosz és más nyelvekre is lefordítják őket. Alljon itt hevenyészett fordításban e dalok egyike:

. Köröskörül erdők, sötétkék ligetek,
Ingóványok, lápok, ameddig a szem lát;
Rétek, mezők felett darvak kurjongatnak
S árva furulyának hallom méla hangját.

Lomha szél suttog a rozsvetések között,
Fönn az égen ezre fényes csillagoknak;
Némán nyújtózkodnak kalászterhes rónák —
S az emberek lenn a sárban bandukolnak.

Ah, nincsen itt, ami szívet vidítana,
S gyönyörűség volna szomju, kósza szemnek!
Hallod-e a falvak panaszos nyögését
S bús sóhaját a szent, ősi ligeteknek...

Az oroszországi belharcokban — különösen a csehektől és Kolcsak csapataitól nagyon sokat szenvedett e kis nép. Végre 1920-ban létrejött az autonóm udmurt szovjet 25.430 négyzetversznyi területtel Izevsk fővárossal. A lakosok száma 666.000, melyből 404.000 udmurt, a többi orosz és egyéb nemzetiség. Az összes udmurtok száma egy 1923-diki orosz statisztika szerint 476.000, de valódi lélekszámuk alighanem nagyobb. Az udmurtok saját becslése szerint számuk 728.000-re rúg.

A zürjének nemzeti neve: *komi*; legnagyobb részük az azelőtti Vologda és Perm kormányzóságokban él, kisebb részük Arkangel s

Vjatka kormányzóságok s Szibéria területén. Az 1897. évi statisztika szerint számuk 258.340 lélek. Az írástudók százaléka férfiak közül 26.2, nők sorából 3.2%.

A komik 90%-a földművelésből él, de fontos keresetforrásuk még a halászat, vadászat és rénszarvas-tenyésztés. Ezenkívül a komik ügyes, élelmes kereskedők. Mivel vállalkozó szellemű, szorgalmas nép, — a kultúra régi emlékeivel — azt lehetne hinni, hogy a fellendülés még erősebb volt náluk, mint fentebb ismertetett testvéreiknél. Sajnos, e tekintetben a komik hátra maradtak. Ennek okát abban kereshetjük, hogy messze laknak a régi kultúrgócponctoktól s földjük szerfelett gyéren lakott; $1\frac{1}{4}$ km²-re esik 1 lakos. Az orosz hatás, különösen a permiek néven ismert töredéküknél igen erős. Ez okoknál fogva csak 1921-ben kaptak autonómiát. A komi-szovjet fővárosa Usztszükszolszk, területe 240.284 négyzetverszt 186.880 lakossal, kik túlnyomó részben komik. A komi nép teljes száma orosz adatok szerint 1920-ban 343.516 lélek, közöttük 144.619 permii.

1923-ban két nemzeti nyelvű újság jelent meg; az irodalom szépen fejlődik. A műveltebb elem mindent elkövet, hogy a gyermekek, legalább elemi fokon, anyanyelvi oktatást nyerjenek. E célból tanítóképzőkről és tanfolyamokról gondoskodnak. Orosz főiskolákon kb. 250 komi ifjú végzi tanulmányait.

Szóljunk végre a *mordvin* (v. *mordva*) népről, mely az Oroszországban élő finn-ugor népek közt számra nézve a legnagyobb. Az 1897-diki népszámlálás adatai szerint száma 1,024.000 volt, az 1920-diki statisztika 1,108.000 lélekről szól. A mordvinok népük számát három millióra becsülik, ami kétségtől túlzás. Összefoglaló nemzeti nevük nincs, lakóhely- és összefüggő tájnyelvi eltérés alapján két fő-ágra oszlanak, u. n. *erza*- és *moksa*-népre. E nép elhelyezkedése igen kedvezőtlen, mert tiz kormányzóság területén él kisebb-nagyobb csoportokban, szétszórtan, úgy, hogy sehol sem alkot abszolút többséget, legföljebb 20 százalék. Ennek következtében az orosz befolyás nagy s a nemzeti mozgalom gyöngye. Autonómiája nincs s a fenti ok miatt aligha is lesz valaha. Külön irodalma azonban fejlődik s ez a körülmény legalább kulturális autonómiára nyújt reményt.

*

Mark professzor szemléljét néhány érdekes megfigyeléssel zárja be.

Az ismertetett négy nép hirlapjai rendszeren egyszer v. kétszer jelennek meg hetenként. Az előfizetők száma 1500—5000 közt változik. A lapok terjedelme 4—6 nagy formátumú oldal, tartalmuk gazdasági, ismeretterjesztő cikkek s kommunista propaganda. A folyóiratok rendszeren illusztráltak s 1000—1500 példányban látnak világot.

A könyvek külalakja igen csinos s jó papirra vannak nyomva, kelendőségük kielégítő, a két-háromezer példányban megjelent kiadás hamarosan elfogy.

Az iskolák a forradalom után gyorsan szaporodtak. Így pl. Udmurt földön 1921-ben 928 népiskola és 30 felsőbb tanintézet működött,

1922-ben e szám lecsökkent 329-re, illetve 23-ra. Ujabban ismét emelkedik az iskolák száma, de a tanítás — főleg a tanszerek drágasága folytán — igen sok fennakadást szenved.

Hogy a három kis finn-ugor nép autonómiája kiinduló pontja-e egy erőteljesebb állami létnek, azt a jövő fogja megmutatni. Mi magyarok őszintén kívánjuk, hogy úgy legyen s az eddigi három független finn-ugor néphez még újabb három kultúrállam sorakozzék...

Mark professzor megfigyeléseit kiegészíthetjük még egy finn tudós tapasztalataival, aki a szentpétervári akadémia idei ünnepére Oroszországba utazott.¹⁾

A kiküldött tudós többi között ezt írja: „A finn szemlélőnek örömmel kell elismernie, hogy a finn-ugor népek vizsgálata, dacára a finn-ugor tudósok kényszerű elmaradásának, nem akadt meg, hanem a háborús és forradalmi évek alatt is sérényen folyt tovább. A tudományos központokból, mint Pétervárról, Moszkvából, Szaratovból időnként ekspedíciók küldettek ki s a tőlük gyűjtött új és gazdag néprajzi és antropológiai anyag régebbi gyűjteményeiket gyarapította. Anyagi támogatást nyújtottak az autonóm területek, mint a cseremis és a votják szovjet. A fővárosokban múzeumok és egyesületek keletkeztek, melyek munkájában résztvettek a nemzetileg ébredő ifjúság soraiból való gyűjtők és kutatók. Meggyőződtem arról, hogy a finn-ugor törzsek nemzeti öntudata az utóbbi öt év alatt jelentékenyen növekedett. Úgy látszik, a mult évtized, melynek idején el voltunk zárva a testvérnepektől, sok tekintetben meglepő változások kora volt... Itt volna az ideje annak, hogy velük, amennyiben lehetséges, irodalmi és kulturális érintkezésbe lépünk. A tudományos érintkezés felvételét orosz részről is kívánatosnak tartják.”

Az inkeriek szabadságharca 1919-ben.

Irta: dr. Weöres Gyula.

A finn népek közül egyik sem szenvedett és szenved olyan súlyos elnyomatást, mint a Finn-öböl keleti partjain, a Ladoga-tótól a Narva-folyóig húzódó lapályos, mocsaras területen lakó inkeriek. A pétervári kormányzásában szétszórta élő néptöredék (mindössze 13.800 u. n. inkerikko van), mióta csak fölvette a kereszténységet, állandó rabságban sanyalódik és helyzete a cári hatalom bukása után sem változott meg, mint szerencsésebb testvéreie: az észteké; sőt még rosszabbodott.

Az orosz forradalom természetesen magával rántotta ezt a kis népet is az örvénybe. Mindent ígérő bolsevik izgatók árasztották el a falvakat. A katonaszökevények és sorozás elől a gyárakba menekült hadköteles ujoncok egy-kettőre melléjük szegődtek. De a

¹⁾ Uusi Suomi, 1925. 228. sz. V. I. M. aláírással.

műveltebbeket nem bódította el a kommunista mámor. Öntudatosan és tervszerűen hozzáálltak az oktatásügy rendezéséhez, új népiskolákat állítottak föl, a kolppanai tanítóképző intézetet kibővítették, részvénytársaságokat, fogyasztási szövetkezeteket szerveztek. Az agitátorok, mikor az ígéretek teljesítésére került a sor, kezdtek mind népszerűtlenebbek lenni. Itt is, ott is kitört az elégedetlenség, különösen az élelemhiány és a vele járó rekvirálások miatt. Mint mindenütt Oroszországban, itt is egymást érték a parasztlázadások.

Az első ingermanlandi (Ingermanland, *Inkeri* svéd neve, oroszul: Ižerskaja zemlja) fölkelésre egészen jelentéktelen, minden külső izgatástól ment összekoccanások adtak okot. Iljussa faluban, a jaamai egyházközségben néhány vöröskatona nem fizette meg egy gazdaasszonynak az elfogyasztott tejet. Az asszony panaszkodott a férjének és ez önbíráskodás joga alapján hajbakapott a katonákkal. A verekedéshez csatlakoztak a szomszéd parasztok és az egész vöröskatona-különítmény. Végül a katonák maradtak alul; a parasztok lefegyverezték őket. Ám a dolog nem maradt annyiban; a felfegyverzett parasztok, attól tartva, hogy a 15 km.-re levő Moloskovica vasútállomásról a vörösök segédcapatokat küldenek, elindultak arrafelé. A szomszédos falvak lakói csatlakoztak hozzájuk és rövid küzdelem után elfoglalták az állomást és az őrséget lefegyverezték. Az összetűzés tulajdonképeni oka csakhamar feledésbe merült és a küzdelem hevében egyre nőtt a lelkesedés és a gyűlölet a bolsevikok ellen fordult. Hamarosan hét falu népe fegyverben állott. Egy kapitány vezetésével elfoglalták Vrunda és Volosova vasúti állomásokat, az utóbbi helyen nagy csomó lőszer és a vörös ezredkincstár kezükbe került. Már Hatsina város közelében állottak a fölkelők. De mielőtt tovább nyomulhattak volna Skuoritsa és Tuutari felé, Pétervárról páncélvonatok és erős katonai osztagok érkeztek. A fölkelőknek az a számítása, hogy a harsinai vasúti hidat fölrobbantsák, nem teljesült, mert azok a parasztok, akiket a híd fölrobbantására kiküldtek, elkéstek. Rövid, de heves ágyú- és gépfegyvertűz után a fölkelők, mivel a lőszerük elfogyott, széjjelszéledtek. Egyenként hazavonultak. Ugyanaz történt egy nappal később Vrunda és Moloskovicánál. A győztesek elfogták a fölkelők vezéreit, már akit lehetett és 28 embert saját maguk ásta sírjuk előtt agyonlőttek. A lázadó falvakra pedig 10 ezer rubel sarcot vetettek, gabonát és jószágot raboltak és a parasztokat egész ősszel fuvarozásra kényszerítették.

Mialatt Nyugat-Inkeriben a fölkelés ilyen kudarccal végződött, Észak-Inkerinek szintén tarthatatlanná vált a helyzete. Finnország és az Orosz-Tanácsköztársaság közt még fennállott a hadiállapot és a határon ehez, rongyos és fegyelmeztelen vörös csapatok fosztogatták a lakosságot. Különösen a jobbmódú gazdák voltak kitéve a népbiztosok rablási vágyának. Számosan kénytelenek voltak Finnországba menekülni. Az őszi és téli beálltával pedig százával menekültek Finnországba a hadköteles ifjak, hogy elkerüljék a vöröshadsereg mozgósítását. 1918. november 24-én tartották Viipuriban (Wiborg) a menekültek első gyűlésüket. Kimondták, hogy csatlakozni kívánnak Finnországhoz. E célból három küldöttség kereste fel a

finn köztársasági elnököt, a miniszterelnököt, a hadügy- és belügyminisztert. De ennek semmi látható eredménye nem lett. 1919. január 31-én megalakult Helsinkiben az inkerieket támogató ideiglenes bizottság. Észtországban kedvező kilátások nyíltak. Az észtek éppen akkortájt verték vissza Tallinn-nál (Reval) az oroszok támadását és visszaszorították a bolsevikokat a Narva-folyón túl Inkeri felé. Minél távolabb tolódott a küzdelem színtere az észtt határtól, annál jobban biztosítva volt Észtország belső ujjaépítésének munkája. E célból megengedték orosz cserkészcsapatok szervezését Rodzianko tábornok vezetése alatt. De még szívesebben fogadták az inkerieket támogató bizottságnak azt a kérelmét, hogy az inkeriek szabadcsapatokat szervezhessenek hazájuk felszabadítására. Meg is egyezett a bizottság az észtt kormányval.

Nagy nehézségeket okozott azonban a csapatok átszállítása Karjalából Észtországba, mert az akkori finn belügyminiszter nem engedte azokat Finnországon keresztül, hanem azt tanácsolta, hogy térjenek vissza Inkeribe és szökjenek át az ellenséges táboron keresztül Észtországba. Ez természetesen lehetetlen volt. Végre az ügy mégis kedvező fordulatot nyert, a finn belügyminiszter megadta az átvonulási engedélyt, a közlekedési miniszter ingyen vonatokat bocsátott az inkeriek rendelkezésére, a pénzügyminiszter pedig fejenként napi öt finn márkát utalványozott ki a menekültek élelmezésére. A finn főváros előkelő közönsége megdöbbenve szemlélte a vasútállomásról a kikötőbe vonuló rongyos csapatokat, melyek hajóra szálltak és elindultak Tallinnba. Az első csapatot hamarosan követték a második, majd kisvártatva újabb szállítmányok érkeztek, akikhez finn önkéntesek is csatlakoztak. Ez április elején történt. Tallinnban megkezdték a rendszeres gyakorlatokat, A. Tyyni kapitány és Naumov zászlós vezetése alatt.

Eközben megalakult az orosz cserkészcsapatokból körülbelül 6000 főnyi északi hadsereg s Rodzianko tábornok vezetése alatt megkezdte a támadást a bolsevikok ellen Inkeriben, az Ondova és Pljussa-folyók mentén. A hadsereg gyorsan haladt előre. Átkelve a Laukaa-folyón, Kínoša és Kleno tájékán, május 15-én elérte a baltiai vasútvonalat, Veimar állomásnál. A bolsevikok Jaamából a Nara—Pétervári országúton menekültek.

Május 16-án szállott partra Laukaansuu-ban az inkeriek szabadcsapata, mindössze 225 ember, 6 tiszt vezetése alatt. Az első összecsapás ugyanaznap Koskiste falú mellett történt. Miután az ellenség megfutamodott, az inkeriek két oszlopban előnyomultak, pár nap alatt megtisztították az egész Soikkala félszigetet. Lelkes hangulatban haladtak előre Kaprio vára felé. Itt érte az inkerieket az első súlyos vereség. A vár romjai közt a túlnyomó számú ellenségnek kitűnő védelmi állása volt. Támadáskor az inkeriek 75 embert veszítettek, köztük a vezető tiszteket: Tyyni kapitányt, Ronkkanen hadnagyot és Bruun zászlóst. A megritkult sereg visszavonult Soikkala falúba. Itt fegyverbe hívták a lakosságot. A soikkalaiak a hívó szóra lelkesen siettek fegyverbe. Ugyanakkor a vezetésben is változások történtek; finn tisztek vették át a parancsnokságot: Uimonen őrnagy és Peura

zászlós. A csapatokat 2 zászlóaljra osztották, melyeknek parancsnokai inkeriek lettek: Pekkanen és Karkkonen kapitányok.

Az oroszok fehér csapatai eközben eljutottak Kikkeri vasút-állomásig. Itt a vörösök páncélvonatával és erős matrózosztagokkal találkoztak, melyek elzárták előlük az utat. A sereg zöme Koskovánál állott, a narvai országút mellett. A balszárny pedig megszállotta az inkeriek által sikertelenül ostromolt Kapriot.

Ezalatt az inkeribeli csapatok a tengerpart mentén nyomultak előre. Sista, Kernu és Hatapura községeket elhagyva, jobbszárnyuk elérte Wornai-t, a balszárny pedig Kalisit, Megszállották a Hevaafolyó völgyét, a kalisi-i üveggyárat, melynek kikötőjét a bolsevikok szétrombolták. Előttük voltak már Yhimäki felelmes erődítései, de amögött a tengeren a kronstadti hajóhad. Az yhimäki-i őrség, amelyben kommunisták is voltak, hajlandó lett volna átpártolni. De ez súlyos feladat elé állította az inkerieket, akik 4–5-ször kevesebben voltak; s ahelyett, hogy az átpártolókat mindjárt Pietarhovi és Oranienbaum ellen küldték volna, első dolguk volt lefegyverezni őket. Az yhimäki-i erődítéseket mindössze néhány óráig tartották kezükben, mert a kronstadti szorosban levő bolsevik hajóhad tüzet indított ellenük, amelyet az yhimäkibeli tüzérség csak pár óráig bírt viszmozni, addig, míg lőszerük el nem fogyott. Oranienbaumból pedig páncélvonat és nagy matrózcsapatok támadták meg az inkerieket. Az inkerieknek nem volt tartalékuk és kénytelenek voltak visszavonulni a Hevaa völgyébe. Az egyenlőtlen küzdelemből hátrálók mögött egy másik váratlan veszély fenyegetett. Az orosz északi hadsereg vezetősége egész idő alatt rossz szemmel nézte az inkeriek tevékenységét. Sőt Rodzianko generális egy ízben azzal fenyegetődött az inkeriek vezetőség előtt, hogy fölakasztatja valamennyit. Június 17-én éjjel 200 orosz katona Peipiäbe érkezett és megkezdtek az inkeriek lefegyverzését. Az inkerieknak csatlakozniuk kellett Rodzianko napi-parancsa értelmében az Ostrowski-ezredhez. Erre a finn és inkeri tiszték azonnal otthagyták az arcvonalat és Tallinnba utaztak. A katonák szintén Észtországba szökdöstek. A front urai az oroszok maradtak.

Az oroszok előnyomulása már előzőleg megakadt. A bolsevikok nagy segélycsapatokat kaptak és három irányból erőteljes támadásba kezdtek: délen Kikkeri és Wolosova állomások ellen a Baltia-vasútonal mellett, északon Yhimäkiből és Krasnojeszleóból a Narva irányában. De a fehérek szívósan tartották magukat a Kupanica területen, hét hetes véres közelharcban. Húsztalú égett ekkor porrá. A bolsevikok túlereje végül győzött. Megkezdődött a visszavonulás. Augusztus 5-én hagyták el az északi hadsereg részei Jaamat és a Laukaa-folyó nyugati és déli partjára húzódtak. A hadsereg, amely végig vonult egész Nyugat-Inkerin, sok leégett talú romjait hagyta maga mögött. A visszavonuló sereggel jött ezer meg ezer menekült. Ezeknek egy része a Narva folyón át Észtországba ment, más részük délnek vette útját, Ondova irányában. Mindenki Rodzianko és környezetének kapkodó és erőszakos eljárását vádolta a kudarc miatt. Ennek a vádnak volt is némi alapja. De a főök mégis az erők csekély

voltában keresendő, olyan nagy feladat keresztülvitelére, mint Pétervár elfoglalása. A visszavonulás mindazonáltal eléggé rendben történt. A sereg inkább gyarapodott, mint megfogyatkozott, mert Nyugat-Inkeriből sokan beállottak a sorokba és több bolsevik-osztag is átpártolt. Azonfelül a parasztok meglehetősen sok szekeret bocsátottak a fehérek rendelkezésére. Így sikerült megmenteni az inkeriek leszerelése alkalmával szerzett tekintélyes hadizsákmányt.

Amikor az északi hadsereg feloszlatta az inkeriek szabadcsapatait, egy részük teljesen elvesztette harci kedvét és Finnországba utazott; mások tovább akarták folytatni a küzdelmet és ezek a Narva torkolata körül gyülekeztek. Az észtek támogatásával lassanként ismét talpraállott az inkeri ezred, amelyet a II. észt hadosztályhoz csatoltak. Parancsnoka Emil Pekkanen volt. Július közepén már ismét menetkészen állott az ezred és elindult az előbbi harctérre.

A helyzet most az volt, hogy az északi hadtest délfelé húzódott Ondova irányában, szabadon hagyva a Laukaa alsó folyásától északra fekvő területet. Észtországnak tehát, ha nem akarta védtelenül hagyni a határt, gondoskodnia kellett megfelelő védelemről és visszavonulni a határig. Az Inkeri-ezred feladatául jutott a Kaprio-öböl és Kappana-tó, valamint Vyrä-tó közti terület megvédése. Itt beásták magukat és két hónapig néztek farkasszemet a lövészárookban a bolsevikokkal. Inkeri „vapaariikki” (szabadország) magában foglalta akkor Inkeri nyugati csücskét: Soikkola és Kosemkina félszigeteket. A lakosság és a menekültek kiküldötteinek augusztus 31-i gyűlésén megalkotották Nyugat-Inkeri Bizottságát, melynek székhelye volt Kosemkina falú.

Orosz részről is folytak az előkészületek. Azon a területen, ahol Rodzianko hadserege megtelepedett, teljes katonai diktatura lépett érvénybe. A hatalomtól és alkoholtól megrészegült generális mellett volt ugyan egy háromtagú polgári tanács, de ennek a befolyása nem igen volt érezhető. Korbács és akasztófa járta mindenütt. Visszavonuláskor az oroszok segítséget kértek a szövetséges államoktól. Ekkor az Anglia-kiküldötte March tábornok kijelentette, hogy a szövetségesek nem hajlandók támogatni felelőtlen elemek kalandjait és azt kívánják, hogy az oroszok demokratikus és felelős kormányt állítsanak föl. Ekkor megalakult Északnyugat-Oroszország kormánya, miniszterelnök lett Lianosov, hadügyminiszter és hadseregfőparancsnok Judenics tábornok. Nagy háborús készülődések történtek. Az északi hadtestből északnyugati hadsereg lett. Narvában nyüzsgtek a generálisok, admirálisok, mindenféle tisztek és hivatalnokok. Csatlakoztak a hadsereghez Liven gróf balti-német csapatai is. Nemsokára körülbelül 18.000 főre emelkedett a sereg létszáma, 53 ágyúval, 4 páncélvonattal, 4 páncélautóval és tankkal. Az ellenfél haderejét Pétervár környékén 23.000 emberre becsültek, 60 ágyúval, 3 páncélvonattal és 4 páncélautóval.

A támadás szeptember 28-án indult meg. A fehérek haditerve az volt, hogy támadásaikkal délen az ellenséget abba a tévhitbe ejtsék, hogy a főcél Pichova elfoglalása. A csel sikerült is, néhány nap alatt elérték a varsói vasútvonalat, elfoglalták Lugát és visszaszorították

az ellenséget délfelé. A vörösök Pihkova köré kezdték összevonni csapataikat. Ekkor megfordult a támadás iránya délről a Baltia-vasútvonal felé, amelyet a fehérek október 10-én három helyen elszakítottak: Wolosova, Moloskova és Weimárnál. Az ellenséges csapatok összeköttetése megszakadt és a Jaamaban levő vörösök, bekerítéstől félve, a narvai országúton menekültek. Alig ocsúdtak fel a bolsevikok az első meglepetésből, mikor már a fehérek csapatai sarkukban voltak. Hatsina, Krasznojeszelo, Pavlovszk és Carszkojeszelóban, egészen Pétervár közelében. Egész osztagok és rengeteg zsákmány jutottak a támadók kezébe. Olyan biztosak voltak már a fehérek győzelmükben, hogy a 3. hadosztály parancsnoka, Werrenko tábornok, aki azt a parancsot kapta, hogy Hatsinából egyenest Tosna felé nyomuljon, és így megakadályozza ellenséges segélycsapatok szállítását Moszkvából, attól félve, hogy mások előbb lesznek Péterváron, mint ő, elkanyarodott útközben Pavlovszk felé és ez alatt a bolsevikok nyugodtan szállíthatták segédcsapataikat Pétervárra. Pétervár elfoglalása különben sem ment olyan simán. A bolsevikok jobbszárnyán állott Yhimäki vára s ezúttal olyan őrséggel volt megrakva, amely nem hódolt be a csekély hajóhad fedezete alatt támadó észteknek és inkerieknek. A tengerről a kronstadti hajóhad messzehordó ágyúival uralta az Oranienbaumba, Pieterhoviba és Strelnaba vezető utakat. Azonkívül a Pétervár körüli sűrű vasúthálózaton állandóan cirkáltak páncélvonatok. Maga a pétervári őrsg is a legkülönb katonákból volt összeválogatva: matrózok, kadettok stb. Hietamäki, Tuutari és Wenjoki táján véres harcok folytak egy hétig. Trockij mindig újabb segédcsapatokat kapott és heves ellentámadásba kezdett. Egy széles bekerítő mozdulattal el akarta vágni a fehérek visszavonulási útját. De ez meghiúsult az inkeriek és észtek kemény ellenállásán. Krasznojeszelo és Kuippina tájékán azonban veszedelmessé vált a fehérek helyzete. Erősítésekre lett volna szükség, a segédcsapatok délről Luga irányából meg is érkeztek, de az ellenség észrevette ezt és most minden erejét Luga és Ondova felé összpontosította. Judenics serege ekkor csaknem abba a veszélybe került, hogy teljesen bekerítik Hatsina táján. Nem volt más tennivaló, mint a gyors visszavonulás. De mielőtt a hanyatthomlok visszavonuló fehérek elérték volna Jaamát, a vörösök elfoglalták Ondovát. Nov. 14-én a bolsevikok elfoglalták Jaamát és a büszke északnyugati hadsereg roncsait az észtek leszerelték a Narva-folyónál.

Az Inkeri-ezred állandóan résztvett a harcokban. Már a támadás első napjaiban előjött lövészárkaiból a Kaprio-öböl északi sarkában és elindult mult nyári útján az észet „halállégióval” és a balti zászlóaljjal együtt, hogy támogassa Pitka admirálist Yhimäki meghódításában. Azután Gosztilica felé kanyarodott, ahol rés támadt az észet és orosz csapatok közt. Megpróbáltak előretörni Peterhof irányában, de vereséget szenvedtek és vissza kellett vonulniok Gosztilicára. Itt az inkeriek lelőttek egy bolsevik repülőgépet, amelyen néhány finn kommunista volt. Súlyos vereség érte az Inkeri-ezredet Kosemkin mellett Ropsu-nál, a Laukaa-folyó partján. Az ezred zászlóaljja zsugorodott össze, akkora volt az emberveszteség. Mikor Észtország

békét kötött Orosz-Tanácsköztársasággal, a Inkeri-zászlóalj Saarkylä-ben és Wäenkylä-ben ütött táborát, azon a keskeny területen, amely Inkeriből Észtországhoz csatlakozott. Június 1-én az észt kormány feloszlatta az Inkeri-zászlóaljat.

Az előbbiektől teljesen függetlenül játszódtak le az Északi-Inkeri főlsszabadítására irányuló kísérletek. 1919. nyarán pünkösdi ünnepén a bolsevikok egy büntető-kirendeltséget küldtek Kirjasalo falúba szokásos rablásra. Tíz elkeseredett és türelmét vesztett inkeri elkergette a vörösöket és nyomban az egész falú fegyverbe szállott a Tanácsköztársaság ellen. A hír hamar eljutott a határon túl levő menekülttáborba, ahová eladdig egyre érkeztek újabb csapatok. A harci kedv egyre nőtt. Különösen, mikor híre jött, hogy a bolsevikok 4 falúból 10.000 szarvasmarhát el akarnak hajtani és a menekültek családjában letartóztatások történnek, elérkezettnek látták az időt arra, hogy elinduljanak az otthonmaradtak főlsszabadítására. A Suvi-mäki-i iskola volt a menekültek központja, itt gyakorolták be a csapatokat Myöhänen tanító, majd Tirranen hadnagy vezetése alatt. Miután parancsnoknak meghívták Elfvingren finn alezredest, július 27-én megindult a támadás és ugyanaznap összemérte a „kirjasaloi sereg” az erejét a bolsevikokkal. Az inkeriek győztek. Hatalmas zsákmány jutott a kezükbe és a lakosság mindenütt ujjongva és fehér zászlókkal várta őket. De augusztus 1-én Mäkiinkyläben nagy túlerővel kerültek szembe, amely három lánchan támadt, gépfegyvertűz fedezete alatt. Mivel lőszerük fogyatékán volt, az inkeriek legtanácsosabbnak látták visszavonulni Kirjasalo mellé, ahová heves küzdelem után sikerült is megérkezniök. Velük együtt menekült körülbelül ezer ember, jószágaival együtt. Hátuk mögött a bolsevikok bosszúból fölgújtották a falvakat.

Ugyanakkor a finn hatóságok azt a parancsot kapták, hogy egyetlen inkerikket sem szabad átengedni a határon. Egy menekültöt le is lőttek a határőrök. Az inkeriek helyzete nagyon válságos volt. A bolsevikok egyre szorongatták őket. A lőszerük fogytán volt. Az élelmiszer szintén. A gyerekeket és asszonyokat átengedték ugyan a határon, de a férfiak kívül rekedtek és jóideig szemtől-szembe kellett nézniök a halállal. Szörnyű ősz elé néztek a kirjasaloi rongyos, éhező inkeri csapatok. Mikor más választás már nem maradt hátra, Elfvingren ezredes Judenics tábornokhoz fordult segélyért, az északnyugati orosz hadsereg parancsnokához. Innen kapott is pénzt és fegyvert. Ruhát és lábbelit szereztek be. Az erdei zsványokhoz hasonló legénység egyre katonásabb külsőt nyert.

És mikor híre jött, hogy Judenics serege Pétervár felé közeledik, a „kirjasalo hadsereget” sem volt képes semmiféle hatalom féken tartani. Október 22-én elindult a sereg délfelé, Pétervár elfoglalására. Ellenük felvonultak a finn kommunistákkal erősen megtizedelt vöröszászlóaljak. Rengeteg vérvesztéssel november 1-én az inkeriek ismét kénytelenek voltak visszavonulni Kirjasaloba. Ugyanakkor újabb ezer meg ezer inkeriknek nyílt alkalma arra, hogy ingóságai-val együtt Finnországba meneküljön. Az inkeri zászlóalj létszáma is megszaporodott és a vörösök minden támadása Kirjasalo ellen

összeomlott. Beállott a csöndes téli évszak. Végre a finn állam is segített a menekülteken. Az inkeribeli csapatokat beosztották egy finn divízióba és megbízták őket a határ őrzésével. 1920. nyarán az idősebb korosztályokat elbocsátották, az ezredet zászlóaljja vonták össze. Mikor aztán Finnország is kibékült a Tanácsköztársasággal, 1920. végén feloszlatták a Kirjasaloban táborozó inkeri csapatokat.

A szívos harcok tehát nem tudták fölszabadítani az inkerieket a bolsevikok járma alól, bármilyen lelkesedéssel harcoltak vállalva inkeriek, finnek, észtek és oroszok s bármilyen önfeláldozóan támogatta, úgyszólván utolsó falatját is megosztotta az inkeri lakosság a katonákkal, nem sikerült a vállalkozás, mert túl nagy volt a feladat a rendelkezésre álló csekély erők számára.¹⁾

---

¹⁾ Az inkeriek szabadságharcának története finnül megjelent az „Inkeri” hetilap 1925 : 13—19. számaiban és a Suomalaisnuden Liitto évkönyvében, 1919-ben.

V. A. Koskenniemi költeményeiből.

Idegen városban bolyongok.

*Idegen városban bolyongok,
Miként az alvajáró gyermek.
Bennem kinok vulkánja forrong,
Csak ödöngök a házak mellett.
Idegen városban bolyongok.*

*Szökőkut permetez mögöttem,
Miként ha halkan nő zokogna.
Már a város végére értem,
S a lelkem úgy sir, úgy zokog ma,
Mint a szökőkut ott mögöttem.*

*A lombon alszik a madárdal,
Amely szivemben visszacsengett,
S elhallgat bennem a varázsdal,
Mit az emlékek húrja zengett.
A lombon alszik a madárdal.*

Éjjeli város.

*Éjjél. A városutca mind halott.
Idő és munka már pihenni tértek.
Szokatlan hangon döngenek a léptek,
Amint a köre dobban a sarok.*

*Vak, néma éj. Szivem alig dobog
A házsorok, miként fekete rémek.
Minden tető egy-egy merev kísértet.
Az ég ivén ezer csillag ragyog.*

*Miként ha a Halál járt von a földön,
Kegyetlenül hogy mindenkit megöljön,
És immár minden élet megkövült.*

*Miként, ha már csak magam volnék hátra,
Éjjeli gondban, nagy lélektusákba',
S halált rivallna nékem is a kürt.*

Ott már virul a kert . . .

*Ott már virul a kert, s hull almavirágja,
Ott kéklik a hegyhát, tengerre dül árnya,
Ott zöldel az erdő, zöld a halom,
Ott hűsek az esték, és árnyas a hajnal,
Ott zeng a madárdal, hegy-völgy tele dallal,
S titkon kakuk is szól lombok alól.*

*S én, messze e tájtól, vergődöm a vágtyól.
Lelkem nyugodalmát meg nem leli máshol,
Csak visszasovárgom azt a helyet.
És lelki szememmel mind látom a tájat,
A berket, az erdőt, bármerre is járjak.
Oh drága vidék, kit nem feledek!*

*Oly zord a szobám most, e szűk falu börtön,
Ahol ma nyomasztó bús életem töltöm,
És egy a szívemnek vágya csupán:
Csak jönne az ősz, lombot letarolva,
Csak jönne a tél a hótakaróval —
Akkor nyugodalmam megtérne talán.*

Finnből fordította: **Somkuti.**

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az Ember Tragédiája új világításban.

Madách az ember küzdelméről, a végkifejletet nem tekintve, olyan elszomorító képet fest, hogy a szakadatlan bukások után Vajda Jánossal önkéntelenül felsóhajtunk: „Mért születni, minek élni?”

Aki azonban Az ember tragédiájával kapcsolatban az igazi életet, az igazi világtörténelmet is tanulmányozta — megnyugtatóbb eredményre jut. Ráeszmél arra az igazságra, hogy az élet mégsem olyan sívár, a világ történelme nem olyan tragikus, mint amilyennek Madách rajzolta.

Madách sötétlátásának okát egyfelől életében, másfelől a világ történelmében találjuk meg.

Bár neje hűtlensége is elkésérítette, pesszimizmusának főerejét mégis inkább a világtörténelemben kell keresnünk, mert műve alapeszméjét innen merítette. Ezt a pesszimizmust meg is találjuk a következőkben:

A Madách-korabeli, sőt a mai világtörténelem is voltaképen az uralkodó *árja faj* története. Az árja faj harmadfél ezer év óta világhatalomra tör. Bár sokat elért, látszatra a világ ura — igazi célját: a teljes világuralmat természetellenes célja miatt sohasem érheti el.

Az árja tehát árja szempontból csakuégyan tragikus faj.

Ezt a tragédiát képviseli a görög Prometheus-monda, Goethe Faustja, Madách Az ember tragédiája. S ezzel nyomra jutottunk. *Madách Az ember tragédiájában az uralkodó árja faj tragédiáját írta meg.*

Madách tehát nagy művében épp úgy nem a valódi világtörténetet mutatja be, — noha kereteiben világtörténetet nyújt, — mint ahogy a mai világháború sem igazi világháború, ámbár majdnem minden népfaj képviselve volt a húszmilliósi titáni mérkőzésben. Nem volt igazi világháború azért, mert a háború céljában, eszközeiben, kivitelében, békekötésében tisztán árja jellegű. E mérkőzésben a nem árják is árja érdekek szolgálatában álltak, vagy belesodródtak az árja fajták érdekkörébe.

Madách Ádámja — bár a teljes emberi nemet képviseli — ily módon mégis csak árja világcélt szolgál, mert az egyiptomi népet leszámítva, minden szerepében árja népet képvisel. A görög, a római, az olasz, a francia, az angol, a bizánci — árja. Miltiades, Sergiolus, Tankréd, Kepler, Danton — árják; o londoni vásár — árja piac, a jövő falanszterében is előreláthatóan árják lesznek a vezetők. Ezenfelül Egyiptomot s a jégkorszakot leszámítva, csak Európában játszik.

Az ember tragédiájából hiányzik a legősibb faj; a *turáni*, teljesen hiányoznak belőle a *szémiták*, továbbá Ázsia és Amerika egyéb népei. De nem is szerepelhettek, mert a világ történelme a világnak ma is csak egy részéről szól, nagyobbik fele

majdnem ismeretlen előttünk. (Kína, Japán, Kelet-India, Ausztrália, Oceania történelmét alig ismerjük).

Mivel ez az egyoldalú, elfogult árja faji történelem, világcélját tekintve, csakugyan a szakadatlan tragédiák láncolata: világos, hogy Madách művének is tragikusnak kellett lennie.

Ha Madách ismerhette volna a turánság történelmét, életfilozófiáját, ha az ő idejében igazi világtörténelem lett volna: művét derültebb színezettel írja meg.

A turáni népek szép csöndben, luciferkedés nélkül is teljesítik hivatásukat. Itt nincsenek Prometheusok, Mefisztók, Luciferok, tehát az emberek boldogabbak is s azért valódi kultúrát is teremtettek.

A sumirok, kínaiak, japániak, Amerikában a perui, mexikói kultúrnépek eredeti, nagyszerű kultúrát teremtettek. A számíták, később a vezető árja népek is, ezt a sumiroktól átvett műveltséget terjesztették el.

Nem szól Madách az árja Kelet-Indiáról, a szlávságról s azokról a népekről sem, amelyek csöndben, elszigetelten, de tán boldogabban élnek, mint a világ-döngető nyugati árjak.

Az ember tragédiája főképp az európai kultúrárjak tragédiáját szemlélteti, de oly mesteri módon, hogy e kép egészben véve minden kultúrnépre ráillik; tanulságai, mély filozófiája az egész emberi nemre értékesek. Ez a mű világtörténelmi jelentősége; e tekintetben egyedül áll a világirodalomban. Madách főérdeme, hogy az egyoldalú, elfogult árja világtörténelmi példából is egyetemes, önzetlen célú világművet alkotott.

Sassi Nagy Lajos.

Jókai az észt irodalomban.

Az észtek nagy melegséggel ünnepelték a mi világhírű írónkat, Jókait. 1925 március 28-án a régi egyetemi városban, Tartuban az egyetem aulájában irodalmi ünnep volt, melyen megjelentek az egyetem képviselői, az észt irodalmi egyesületek vezetői, a középiskolák tanári karának kiküldöttjei s szépszámu közönség, magyar részről az egyetem két magyar tanára, Csekey és Haltenberger professzorok. Az emlékünnepet az Észt Irodalmi Egyesület (Eesti Kirjanduse Selts) s az egyetem irodalmi köre rendezte K. E. Sööt-nek, a Petőfi Társaság kültagjának buzgó közreműködésével. Az ünnepi beszédet az egyetem magyar lektora, dr. Virányi Elemér tartotta észt nyelven. Magvas előadásának tartalmát a következőkben vázoljuk:

Irodalomtörténetünk számára eddig ismeretlen volt az a szerep, amelyet Jókai az észt irodalomban betöltött. *Alig van középiskolát végzett vagy legalább is ujságolvasó észt, akinek Jókai regényei ne jelentettek volna feledhetetlen élményt.* Akár csonkitott német, akár elferdített észt fordításban ismerte meg az észt közönség Jókait, kivétel nélkül elismeréssel adózik mindenki nagy regényírónk tehetségének. S ez az elismerés önként született. Sokszor nem is sejtették, hogy Jókai a rokon magyar nemzet szülötte.

Nemrég ülte hetvenedik születésnapját az észt Jókai, Eduard Wilde. Wilde már ifjkorában is — három-négy évtizeddel ezelőtt — olvasta, szerette és fordította Jókait s önkéntelenül vált — konzsenialitásánál fogva — a magyar író egyik külföldi követőjévé. Egyik-másik regényét részben magyar milieu-be is helyezi, maga is felkeresi az országot, s az ihletet erre Jókai műveiből merítette. Humora, csapongó fantáziája, eleven előadásmódja, az egzotikus, színes elemek

keresése, Jókaira emlékeztető termékenysége, mind oly tulajdonságok, melyek folytán méltán megérdemli az „észti Jókai” nevet. Wildén kívül, aki ma már klasszikus sorba emelkedett, több kevésbé neves fordító buzgólkodott, hogy Jókait az észtekkel megismertesse. A nyolcvanas évektől főleg Jókai haláláig nem szűnt meg ez a tevékenység. Ez évtizedek irodalmi és napilapjai tele vannak Jókai regényekkel és elbeszélésekkel. Németből, itt-ott oroszról fordították őket, míg magyarból eddig csak kettőt. A tevékenység azonban nem szűnt meg, a centenárium mintha újabb lendületet jelentene. Az észti lapok szerkesztői, miként a multban (egy nagy magyarbarát, K. A. Hermann dr.), úgy a jelenben is mindenkör a legnagyobb előzékenységgel állanak e tekintetben szolgálatunkra.

Mindeddig fogalma sem volt irodalomtörténetírásunknak, hogy a Jókai hódította hatalmas külföldi olvasóterületen egy kis „senki szigete” rejtőzik, Észtorország. De maguk az észtek sem állították össze eddigelé a bibliográfiát Jókai műveiről. E kérdés első tisztázására irányult kutatások eredményeit tárta fel a tartui Jókai-ünnepélyen egy magyarul tanuló bölcse, aki mellett az egyetem észti lektora, J. W. Weski beszélt Jókai általános hatásáról az észti irodalomban. Az eredmények még nem véglegesek, de addig is sikerült 15 Jókai regényt és 20 kisebb-nagyobb elbeszélést (melyekhez újabban két eredetiből fordított járult) kimutatni észti fordításban.

1925 október 20-dikán az észti fővárosban, Tallinnban ülték meg Jókai centenáriumát. Az Estonia-színház fehértermében lefolyt ünnepség rendezése főleg *Laky* Dezső alkonzul érdeme. *Virányi* Elemér emlékbeszédet mondott. *Laky-Schuster* Matild zongoraművésznő, *Moor* Bódog észti színész Jókai—Liszt-melodramát adtak elő. *Csekey* István dr. tartui egyetemi professzor bemutatta vetített képekkel „*Jókai és A dagói őrtorony*” című tanulmányát, amely irodalom- és jogtörténeti szempontból eredeti levéltári kutatások alapján tisztázza *Unger-Sternberg* báró történetét, amely annyi más nyugati írónak is foglalkoztatta képzeletét. E világirodalmi témavárdorlásból kitűnik, miként jutott el Jókai fantáziája a Keleti-tenger partjára s hogyan lett első magyar feldolgozója egy észti mondának. *Dohnányi* fisz-moll rapszódiájával és *Liszt* Rákóczi indulójával *Laky-Schuster* M. művésznő zárta be a nagyérdekességu estélyt.

Magyar ének- és hegedűszámok, észti dalok az egyetemi énekkarok s egy észti művész előadásában s egy észti egyetemi hallgatónő eredetiből maga fordította Jókai novellája: „A kötél áztatva jó”: a közönség elismerését és derült jókedvét váltotta ki. Bevezetésül és befejezésül a magyar, illetve észti himnusz szolgált.

Figyelemreméltó beszéd Finnországban.

Pesonen Mátyás helsinki főtanfelügyelő, a finn-ugor kongresszusok állandó bizottságának elnöke 1925 aug. 2-dikán, a napue-i ütközetben (1714-ben) elesett hősök emlékének leleplezése alkalmából, mélyreható eszmékben gazdag beszédet mondott, melynek reánk, magyarokra nézve különösen érdekes része eké hangzik: „Oroszország ma még jobban elzárja tőlünk fajrokonainkat, mint a világ-háború előtt. Csak annyit tudunk róluk, hogy némelyikükben felébredt a nemzeti öntudat s nemzeti nyelvű kultúra van náluk keletkezésében... Ám a három szabad finn-ugor nemzet: a finn, a magyar és az észti között most közelebbi érintkezés van, mint bármikor azelőtt. A gyakori látogatások is ezt mutatják. Hazánkban az utóbbi években az észtek ezrével s a magyarok százával fordultak meg. A finn-

ugor kultúrkongresszusok szintén hatalmasan előmozdították e népeknek egymáshoz való közeledését. A harmadik kongresszus a magyar kormány meghívására 1927-ben Budapesten lesz. A két előző kongresszuson a finnek, észtek és magyarokon kívül, részt vettek az oroszföldi karjalaiak és inkeriek is, sőt megjelent egy zürjén és egy liv is. Magyar-, Finn- és Észtországban szervezetek támadtak a finn-ugor érintkezések fenntartására és fejlesztésére s folyóiratok jöttek létre ugyane cél szolgálatára. A rokonnépekre az oktatásban is nagyobb figyelmet fordítanak, mint eddig. Legfontosabb eredmény azonban a rokoni érzésnek természeteszerű előtörése." A beszéd e szavakkal végződik: „A rokoni szellem él már közöttünk s hidat épít a rokonnépek egyesítésére. Szabadságunk napja akkor fog a legfénylőbben ragyogni, midőn sugarai e hid fölött áradnak szét, hogy melegítsék és megtermékenyítsék a nagy finn-ugor népcsalád szellemét. Mi a finn-ugor népek e fényes jövője felé haladunk, mint *Pekár* Gyula buzdítja nemzetét: egyik kezünkben karddal, másikban a kereszttel!"

IRODALOM.

Hóman Bálint: A magyar hún-hagyomány és hún-monda. Budapest, 1925. (A Magy. Tud. Akadémia Röck Szilárd-jutalmával kitüntetett pályamunka.). A hún-kérdés gazdag irodalmában hatalmas lépést jelent e munka, mely tömör összefoglalásban felöleli az idetartozó irodalom kritikai ismertetését s újra bonckés alá veszi a kérdés egész komplexumát. A történeti okfejtés módszerével az író világot derít a problémák egész tömegére. A hún-kérdésben jeles nyelvtudósunk, *Gombocz Zoltán* hozzászólása [A bolgár-kérdés és a magyar hún-monda, 1921] új korszakot nyitott; ő ugyanis letért a Hunfalvy-féle merev tagadás útjáról s „a magyar nép hún-hagyományának legfontosabb alkotórészét: az azonosság gondolatát, mint történeti forrásértékkel bíró valódi szájhagyományt kiemelte a költött mondai és kölcsönzött tudakos elemek köréből s ezzel megtette a hagyomány új, forráskritikai értékelése felé az első és legfontosabb lépést.” (15. l.) Ezen az úton halad tovább Hóman B. s kimutatja, hogy a hún-magyar közös eredet, ősi azonosság gondolatát krónikásaink nem vehették idegen, nyugati forrásból, sőt épp fordítva, a magyar hagyományból származott át e gondolat a nyugati történetírásba. Élt tehát már honfoglaló őseinkben a hit, hogy a magyar nemzet testvére a húnoknak s krónikásaink e hagyományra támaszkodva hangoztatják, hogy őseink az öröklés jogán vették birtokukba Magyarország földjét. *Gombocz* kimutatta, hogy a magyar nép finn-ugor alaprétégebe egy kisebb számú ugor-török, vagyis ó-bolgár réteg olvadt be. E rétegből eredtek a vezér családok, köztük Árpád nemzetsége, mely nemzetét politikailag szervezte. E két alaprétég már a honfoglalás korában teljesen egybeolvadt. A hún-rokonság gondolatát ez a bolgár elem hozta magával, elsősorban Árpád nemzetsége, mely szoros viszonyban állt a családfáját Attila fiáig visszavivő bolgár Dula-dinasztiával.

A hún-kepcsolat emléket a magyar nép annál inkább megőrizhette, mivel a honfoglalás előtt a hún birodalomnak tagja volt.

A tudós szerző egyenként vizsgálja u. n. hún-mondakörünk alkotórészeinek eredetét. Eredményei a következők: a csodaszarvas mondája, a Buda-Etzelburg elnevezés, az aquilejai golyák mondája, Attila és a pápa találkozása, Berni Detre és Krimhilda csatája, a Csaba-monda többé-kevésbé idegen forrásművekből származó kompilációk. Attila turulos címe a címerviselés általános szokásának utánzása s a flagellun Dei elnevezés a X—XI. századi kereszténység közfelfogásában gyökerező jelzője a pogány magyaroknak.

Értekes eredmény annak kimutatása, hogy két mondánk: a *nőrablás* és az *Isten kardja* keleti, minden valószínűség szerint hún örökség az Árpád-nemzetség hagyományában. A szerző kutatásainak végeredményét a következő szavakban foglalja össze: „Hún-monda abban az értelemben s oly terjedelemben, mint folkloristáink és filológusaink nagy része hirdeti, nem élt, illetőleg bebizonyíthatatlan,

hogy élt volna a magyar nép ajkán. A hún-krónikában fenntartott mondák vagy tudákos eredetűek, vagy pedig a húnokkal önkényesen kapcsolatba hozott magyar mondák. E veszteségért azonban kárpótol bennünket az *ősi történeti hún-hagyomány, a hún nemzetiségi tudat létezésének és a hagyományt fenntartó gyönyörű eredetmonda hitelességének bebizonyulása.*" (93. l.) B.

Bán Aladár: A finn nemzeti irodalom története. (Szent István könyvek, 39. — 1925.) Körülbelül félszázaddal ezelőtt ébredt fel a magyar irodalmi világ érdeklődése északi testvéreink szeilemi termékei iránt, különösen Szinnyi József alapvető értekezéseinek hatása alatt. Önálló könyv alakjában azonban az első finn irodalomtörténet nyelvünkön Bán műve, mely kalauza lehet mindazoknak, akik ez ősi turáni nép szellemének legszebb kivirágzásával: költészetével és irodalmával óhajtanak megismerkedni. A könyv két főrésze oszlik; az első a csodás gazdagságú népköltészet, főleg ennek világirodalmi jelentőségű termékeit: a Kalevalát (ford. Vikár Béla) s a rövidebb népköltések gyűjteményét; a Kanteletart (ford. Bán A.) ismerteti a legújabb folklorisztikus kutatások alapján. A második rész korszakos beosztásban tárgyalja az újabb időben egyre több és több kiváló tehetséget felmutató műirodalmat, melynek művelői közül némelyek — mint Lönnrot, Runeberg, Kivi A., Aho, Linnankoski — európai hírnévre tettek szert. A *Magyarság* kritikusa többi közt így ír a műről: „Nekünk, magyaroknak e könyv legértékesebb, nem túlságosan hangoztatott, de mindig eléggé éreztetett nemzeti tanulsága az a nagyszerű példa, hogy a finn műirodalom életének minden jelenségében mennyire népi irodalom tudott maradni; a népköltészetnek néha alig megcsiszolt, de mindig drága faji-lelkű, megbecsült kincseit adja, s teljességében mindenkor finn marad. Érezzük, hogy a mélyen nemzeti kultúra minden hadseregénél biztosabb öre ez irigyletesen tiszta génuszú nemzetnek.”

A szépen kiállított tizíves könyv ára 42.000 Kor.

Étienne de Csekey: L'organisation d'instituts scientifiques a l'étranger Budapest, 1925. Csekey I. tartui egyetemi tanár e kis füzetben tömören egybe foglalja a külföldi tudományos intézetek történetét s azok szervezésének irányadó elveit. Egyéb nemzetek ilyenmű intézeteire vetett pillantás után a szerző behatóbban ismerteti a külföldi magyar intézeteket, melyek közül a fejlődésnek legmagasabb fokára a berlini emelkedett. Ezt az intézetet tartva szem előtt, fáradozik Csekey a tartui magyar intézetet fejleszteni. Munkáját eddig is szép siker jutalmazta, amennyiben az észtországi intézet már jelentékeny könyv- és folyóirat-gyűjteménnyel rendelkezik s Finn- és Észtországban több sikeres ünnepséget rendezett, melyek a magyar kultúra ismeretét nagy mértékben előmozdították a két művelt rokonépnél.

Erkki Rääkkönen: Heimokirja (Rokonság könyve) Helsinki, 1924. 253. l., 169 képpel és 14 térképpel.

A szerző e könyvében tárgyalás alá veszi az összes finn-ugor népeket, de főszólyt mégis a finnek s az ahhoz közeli népekre helyezi. Figyelmét kiterjeszti a nyelv, néprajz, geográfiai, folklorisztikai és politikai viszonyokra és változatos anyagát harmonikus, szerves egészbe olvasztja. A finn-ugor népek elágazásáról szóló részben világos képet fest az ősidőről, mely szerinte 4500 évvel ezelőtt volt, mikor még a mai finn-ugorok egységes népet alkottak a Volga-mentén. Böven ír a Finnországtól keletre eső területről: Orosz Karjaláról s kimutatja, hogy e terület mind lakossága származása, mind földrajzi jellegénél fogva Finnországot illetné s a finnek sohasem törődhetnek bele abba, hogy e tartomány Oroszország-

hoz tartozzék. E föld bírása nyujtaná Finnországnak a stratégiai biztonságot, mert most kelet felől óriási vonalon ki van téve az orosz támadás eshetőségének. Räikkönen röviden rajzolja Észtországot és Magyarországot is. A 17 oldalra terjedő fejezet természetesen csak egy-két vázlatos képet nyújt hazánkról és népéről s a magyarság multjának és jelenének nagy problémáit alig érinti. A könyv különösen alkalmas arra, hogy segítségével a finn-ugor népcsaládról etnografiai képet alkossunk magunknak.

A könyv érdekes adatai közül említsünk meg néhányat. A finn-ugor népek száma a legújabb adatok szerint a következő:

A. Ugor csoport.	1. magyar	— — — — —	11,200.000
	2. vogul	— — — — —	5.000
	3. osztják	— — — — —	25.000
B. Permi csoport.	4. zürjén (komi)	— — — — —	400.000
	5. votják (udmurt)	— — — — —	600.000
C. Volgai csoport.	6. cseremisz (mari)	— — — — —	500.000
	7. mordvin	— — — — —	1,500.000
D. Balti csoport.	8. finn	— — — — —	3,460.000
	9. karjalai	— — — — —	325.000
	10. vepsz	— — — — —	25.000
	11. vót	— — — — —	1.000
	12. észt	— — — — —	1,250.000
	13. liv	— — — — —	1.500

Összesen: 19,292.500

A fenti kimutatásból kimaradt a lapp nép, melynek lélekszáma kerekén 30.000. Megemlítiük, a fenti számokban az egyes népek teljes lélekszáma bennfoglaltatik, tekintet nélkül a politikai határokra, így pl. a finnek részletezése a következő:

Finnországban	— — — — —	2,850.000
Inkeriben	— — — — —	200.000
Svédországban	— — — — —	40.000
Norvégiában	— — — — —	20.000
Amerikában	— — — — —	350.000

Összesen: 3,460.000

A közös lelki tulajdonságok közül a szerző kiemeli a *becsületérzést*, mely jellemvonás minden finn-ugor népben megmaradt sorsuk mostohasága mellett is. De legerősebb összekötő kapocs köztük mégis a nyelv, mely az évezredek előtti együttélésnek legdrágább és legbiztosabb emléke.

B. A.

Eesti rahva muuseumi aastaramat, I. Tartu, 1925. (Az észt nemzeti múzeum évkönyve, I. 160 oldal.) A kis észt nép önállóságának rövid ideje alatt a kultúra minden terén hatalmas léptekkel siet előre, hogy kipótolja az évszázados elnyomás okozta mulasztásokat. A nemzeti múzeum megalapításának gondolata már Hunfalvy Pál észtországi utazása idején (1869) felmerült, de egy emberöltő telt el, míg a mostoha viszonyok között 1909-ben megalakulhatott legalább az *Észt Múzeumegyesület*, mely gondoskodott az észt nép archeológiai, etnografiai és folklór-stikus hagyományainak gyűjtéséről és könyvtár alapításáról. E közben a buzgó, önzetlen honfitársak közreműködésével dr. Hurt Jakab ev. lelkész végrehajtotta az

észt népköltési termékek kataszteri felgyűjtését, úgy, hogy e tekintetben a kis észt nép a legelső helyen áll az egész világon. A népköltésen kívül az egyesület óriási munkát végzett a tárgyi néprajz és a könyvgyűjtés terén is. Az orosz járom alól való felszabadulás a múzeum ügyét is hatalmasan fellendítette. A múzeum állami segítséggel alkalmas helyiséget és munkaerőket kapott (Tartuban) s a jelen számmal tudományos folyóiratot indít meg, mely a rokonnépekre is ki fogja terjeszteni figyelmét.

A gazdagon illusztrált évkönyv néprajzi, folklorisztikus és régiségtudományi cikkeket s múzeumi ismertetést közöl. *M. J. Eisen* prof. az észt pásztoréletet ismertetí eredeti gyűjtései alapján vonzó és világos stílusban rajzolva a pásztorok életét, babonáit, bemutatva dalait és készségeit. A finn *Tallgren* egyet. tanár a történelemelőtti korból származó észtországi leleteket s az ugyancsak finn *Lauri Kettanen* prof. a vepsz nép lakodalmi szokásait foglalja, saját följegyzései alapján, rendszerbe. Kiválóan értékes dolgozat a leíró etnografia köréből dr. *I. Manninen*-től a szetu nép épületípusairól. A szetuk a volt pleszkau kormányzóságban lakó észt törzs, melynél az ősi finn-ugor hagyományoknak számos emléke maradt fenn. Ez az értekezés kiegészíti a finn-ugor népek épületeiről szóló ismereteinket s megerősíti azt a tapasztalatot, hogy a keleti tengermenti finn fajú törzsek ősidők óta a faépítkezést űzték. *F. Leinbock* az észt női fejdíszekről és *G. Wilberg* az észtetek halászatáról ír eredeti adatokban gazdag értekezést. Néhány a múzeum gyűjteményeit ismertető cikk egészíti ki a füzetet, mely komoly érdeklődésre tarthat számot a finn-ugor néprajz és etnologia művelői részéről.

B. A.

A „Fenno-Ugria” 2. száma. A finnség Szövetsége Rokonnépi Osztálya kiadásában magyar, finn és észt nyelven megjelenő „Fenno-Ugria” című finn-ugor kulturális folyóirat második száma 120 oldalnyi terjedelmű illusztrált füzet alakjában jelent meg. A pompás kivitelű szemle tartalmából megemlíthjük a következőket: *E. N. Setälä* miniszter és egyetemi tanár: A finn-ugor nyelvészet eredményei és teendői; *Gustav Ollik* észt tanügyi tanácsos: A rokonnépekhez (üdvözlő beszéd); *Matti Pesonen* finn főtanfelügyelő: A II. finn-ugor kongresszushoz (megnyitó beszéd); dr. *Rafael Engelberg*: Akseli Gallen-Kallela (a halhatatlan finn festőművész 60 éves jubileuma alkalmából); *W. Grünthal-Ridala* egyetemi lektor: Eduard Wilde (a nagy észt író 60-ik születésnapjának emlékünnepe); *O. J. Tallgren*: A Paolo Emilio Pavolini (olasznyelvű üdvözlő költemény a kevéssel ezelőtt Finnországban járt Pavolini egyetemi tanár tiszteletére); *Faragó József*: Régi nomádélet a magyar Alföldön (Szigeti Györfy István etnográfiai munkája után); *Bán Aladár*: A Turáni Társaság története és működése. A folyóirat azonkívül interjút közöl egy Finnországban tanulmányokat végzett fiatal magyar agronómtól a finn mezőgazdaságról általában. Az önálló cikkek után a lap állandó rovatjai következnek. E gazdag tartalmú, évenként 4 terjedelmes számban megjelenő folyóirat előfizetési ára egész évre 55.000 korona. Megrendelhető a „Fenno-Ugria” magyarországi bizománya hivatalánál: dr. Bán Aladár igazgató, Turáni Társaság, Budapest, Országháza VII. kapu.

Dr. Germanus Gyula: Török nyelvtan, a „Lingua nyelvkönyvek” sorozata. Budapest, 1925. A török nyelvnek ma növekvő fontossága van közgazdasági szempontból. Minket magyarokat mint rokon népet külön is érdekel, hiszen az új török birodalom nagyon szívesen látja a magyar mérnököt, orvost, gazdaszt, aki az újjáépítés munkájában részt akar venni. Dr. Germanus Gyula könyve gyakorlati úton vezeti be a tanulót a török nyelv ismeretébe, előbb pontos hangtani átírás segítségével, azután ismerteti a török írást, melynek titkaiba húszévi pedagógiai tapasztalat

alapján avatja be az érdeklődőket. A könyv végén török írású népies és irodalmi szöveget nyújt szöszedettel. Többek közt, Tekin: „A turánizmus” című híres munkájának néhány részletét és Sinászi, a török nacionalizmus előharcosának egyik levelét. E szemelvények tartalmilag is érdekes olvasmányok. A könyv módszere és anyagának megválasztása a kiváló orientalista gyakorlott érzékére vall. A csinos kiállítású könyv ára fűzve 35.000 K, kötve 56.000 K.

Suomen suku (A finnek nemzetsége) címen Helsinkiben egy nagy összefoglaló mű jelenik meg, melyhez a bevezetést a kiváló tudós, *Setälä* Emil professzor írta. A különnyomatként 90 oldalon megjelent dolgozat a maga nemében ritkítja párját. Mintaszerű szabatossággal s mélyreható tudományos apparátussal tárgyalja a szerző ez aránylag szűkre szatolt értekezésben mindazon alapvető fogalmat, amelyre szükség van az olvasónak, hogy nép- és nyelvtudományi szempontból megértse a gazdag anyagot, melyet a nagy mű felölel. A néptudományi részek is kifogástalanok, de ha különbséget kell tennünk az értékelésben, véleményünk szerint mégis a nyelvészeti részt illeti a palma. Ez a rész felülmúlja mindazon összefoglaló műveket, melyeket eddig ismerünk. Jellemző tulajdonsága, mint általában *Setälä* egész tudományos működésének, a tudományos elfogulatlanság. Nem köti magát megcsontosodott nézetekhez, általános elméletekhez, hanem szabad utat nyit a kutatásnak s az egyéni véleménynek.

A mű áttekintést nyújt minden eddig tudományosan ismert nyelvről és nyelvcsaládról s vizsgálódása körébe bevonja az ethnológiai és anthropológiai szempontokat is. E munkát haszonnal forgathatja mindenki, aki a nép- és nyelvtudománnyal rendszeresen kíván foglalkozni.

Tormay Cecile finn nyelven. *Tormay* Cécilenek, a kiváló magyar írónőnek híres könyvét, a *Régi ház*-at már számos világnyelvre lefordították. A *Régi ház* mostanában jelent meg finn nyelven Helsinkiben, az *Otava* cég kiadásában. A regény finn fordítója dr. *Pándy Kálmánné* született *Hjelt Aino*, aki előkelő finn családból származik, olyan családból, amely több tudóst és író adott Finnországnak. A regényt az egész finn sajtó elismeréssel fogadta.

A Zend-Aveszta vallási rendszere. *Zajti* Ferenc tagtársunk, az *Aveszta* lelkes kutatója „*Aveszta-könyvtár*” címen sorozatos művek kiadását indította meg, melynek első száma e címen jelent meg: *A Zend-Aveszta vallási rendszere*. Írta dr. *Ivanji Jamshedji Modi* stb. Angol eredetiből fordította dr. *Haitsch Gyula*, Budapest, 1925. — A 68 lapra terjedő csinosan kiállított füzet *Modi* professzornak egyik munkáját nyújtja a magyar közönségnek. A mű világos, tankönyvszerű beosztásban ismerteti a *Zarathustra*-követők ősi vallásának alapelveit, szertartásait és erkölcsi tartalmát. Hivatva van arra, hogy sok téves nézetet eloszlasson, melyek a laikus közönség felfogásában felületes híradások folytán meggyökeresedtek a parszi nép vallását illetőleg. Így pl. kimutatja azt, hogy a parszik nem imádják a tüzet, csupán tisztelik, mint az istenség legfőkételesebb szimbolumát és hatalmának megnyilatkozását. Ez a nagy tisztelet tette szükségessé u. n. tűztemplomoknak emelését az istentisztelet céljaira. A füzet függelékben közli *Modi* munkáinak sorozatát. Az *Aveszta-könyvtár* főbizománya a *Pfeifer-féle* könyvkereskedés (Budapest, IV. Kossuth Lajos-utca 7.)

Finn író a magyar népeletről. *Hannes Jukonnen* a melegszívű magyarbarát író „*Suomen Kuvalehti*” (Finn Képeslap) c. hetilap elbeszélés-melléklete 9–10. számaiban terjedelmes, szakszerűen illusztrált dolgozatot közöl „Egy nap és éjjel a pusztán” címmel. Ez az élénk tollal megírt cikk egyik sikerült terméke annak,

a Finnországban magas tökélyre fejlett irodalmi ágnek, mely a néprajzi megfigyeléseket és adatokat szépirodalmi formába öltöztetve népszerűsíti. Nálunk ez irányt hivatással és sikerrel művelte a néhány évvel ezelőtt elhunyt kiváló író Szivos Béla. Jukonen felvonultatja az alföldi nép tősgyökeres típusait s romantikus lelkesedéssel emel ki minden jó tulajdonságot, mely még épen maradt meg népünk jellemében. H. Jukonen hivatott lenne arra, hogy a finn-ugor népek életét és szokásait hasonló formában szélesebb alapon feldolgozza.

HIREK.

MÁRKI SÁNDOR

1853. III. 27. — 1925. VII. 1.

Súlyos veszteség érte a magyar történettudományt és a turáni gondolat híveit. Társaságunk régi buzgó tagja és folyóiratunknak kimagasló munkatársa július elsején Gödöllőn csöndesen elhunyt. A Turán olvasóinak és előadásaink hallgatóinak gyakran volt alkalmuk gyönyörűséggel és tanulsággal olvasni és hallani szavát, mely őstörténetünk számos kérdésére fényt derített.

Márki Sándor Kétegyházán született. Középiskolai tanulmányai befejezése után a budapesti egyetem bölcsészeti karának hallgatója lett és 1876-ban tanári oklevelet, 1878-ban pedig doktori diplomát szerzett. Katonai szolgálatának letöltése után 1878-ban az aradi főreáliskolához került tanárnak, ahol 1886-ig maradt. Már ekkor élénk munkásságot fejtett ki és társadalmi téren is tevékeny szerepet játszott. Rövid időre a budapesti VII. kerületi gimnáziumhoz helyezték át, majd 1892-ben a kolozsvári egyetemre nevezték ki. A Tudományos Akadémia 1892-ben tagjának választotta.

Csaknem 30 éven keresztül tanított Márki Sándor a kolozsvári egyetemen, amelyet a nemzeti katasztrófa után száműzetésbe, Szegedre is követett. Publicisztikai téren is sokat dolgozott és kulturális, valamint pedagógiai kérdésekben gyakran szolt nemzetéhez a napilapok, különösen a Magyarország hasábjairól.

Temetése július 3-án volt a kerepesi temetőben, melyen megjelentek a magyar közélet és tudomány képviselői és volt tanítványainak egész serege. Társaságunkat több tagtársunk s Kovács-Karap Ernő alelnök, Marzso Lajos főtítkár és Szécsi Gy. Jenő igazgató képviselte. A gyászbeszédnek közül kimagaslott Lukinich Imrénnek, a kiváló történettudósnak beszéde, aki művészi tömörséggel rajzolta meg az elhunyt tudósnak frői és emberi jellemét: „Tanítványainak százai és százai előtt — mondá többi között — az ő egyénisége volt a követendő mintakép; *tőle tanultuk meg a kötelesség feltétlen teljesítésének parancsoló szükségességét, a legnemesebb értelemben vett felebaráti szeretet, a megalkuvást nem tűrő, erős hazaszeretetet és az Isten akaratában való keresztényi megnyugvást.*”

Emlékét mindenkor kegyelettel fogjuk őrizni.

Pekár Gyula elnökünk kitüntetése. Pekár Gyula v. miniszter 1925 nov. 23—24-én kormányunk képviselőjében résztvevett a Rómában lefolyt Türr István-émlékünnepen s ott fényes szónoki és politikai sikereket aratott. Ennek elismerésül III. Viktor Emánuel király az olasz *koronarend nagykeresztjének* jelvényét

és a hozzátartozó csillagokat adományozta elnökünknek. A legmagasabb kitüntetéshez Mussolini miniszterelnök igen meleghangú kísérőlevelet mellékel, melyben szerencsekívánatait fejezte ki. Társaságunk minden tagját őszinte örömmel tölti el e tény, melyben egyúttal az elnökünk által híven szolgált iránynak is felmagasztalását látjuk.

Paikert Alajos elnökhelyettesünk 1925 október 26-án „A turáni gondolat” című előadással nyitotta meg a Magyar Külügyi Társaságnak ezidei előadó ciklusát. Az ülésen *Eöttevényi Nagy Olivér* elnöklete alatt nagyszámú tag és számos vendég vett részt. Az előadó szélesvonalú áttekintésben ecsetelte az óriási jelentőséget, melyet a számbelileg és kulturailag hatalmas turáni népcsalád képvisel. Az Ázsiában és Európában levő régi és új turáni államok élő valóságok, amelyekkel az egész világnak számolni kell. Nekünk, magyaroknak feladatunk, hogy a velük való kapcsolatokat kulturális és gazdasági téren fejlesszük s az európai kultúra vívmányait közvetítsük hozzájuk. A mélyenszántó előadáshoz többen hozzászóltak; így maga az elnök, továbbá **Móricz Péter** főkonzul, a Turáni Trs. alelnöke, báró **Balázs György** ny. tábornagy s **Bán Aladár**.

A finn köztársaság új elnöke. Minthogy a második finn köztársasági elnök, **K. J. Ståhlberg** professzor hatévre szóló mandátuma lejárt s kinyilvánította, hogy újabb megválasztása esetén nem volna hajlandó ismét vállalkozni az államfői teendők vezetésére — a finn nemzet 1925 február 16-án **Relander Lörinc** (Lauri) tartományi főnököt választotta elnöké. Az új elnök az agrárius párt elnöke volt s nagy érdemei vannak Finnország konszolidálásának terén.

A III. finn-ugor kongresszus előkészületei. Mult számunkban megírtuk, hogy az 1924 nyarán Tallinnban lefolyt II. finn-ugor kulturkongresszus záró értekezlete, a magyar kormánynek gróf **Teleki Pál** által tolmácsolt meghívása következtében, elhatározta, hogy a következő kongresszus 1927 júniusában Budapesten lesz. Gróf **Klebelberg Kunó** vallás- és közoktatásügyi miniszter fölkerlte gróf **Teleki**t, hogy a kongresszus előkészítésének fontos feladatát vegye gondjaiba. Gróf **Teleki** a megbízást elfogadta s 1925 október 12-én, majd ugyane hónap 31-én e tárgyban értekezletet hívott egybe, melyen a tallinni kongresszus delegálta magyar bizottság tagjain kívül tudományos életünk több kitünősége vett részt. Az értekezleten határozatba ment, hogy a kongresszus hivatalos neve **III. finn-ugor kulturkongresszus** lesz s három szakosztályra oszlik, u. m. 1. általános kultúra és pedagógia, 2. közgazdaság, 3. művészet és irodalom. A miniszter úr Ő nagyméltósága az elnök előterjesztésére, rendező-bizottságot nevezett ki, melynek tagjai Társaságunk részéről **Pekár Gyula** elnök és **Bán Aladár** alelnök, a Finn-észti Intézet vezetője. A bizottság a finn és az észti előkészítő-bizottság kiküldöttjeit közös tanácskozásra fogja meghívni a program végleges megállapítása céljából. Az egyes szakosztályok vezetői: 1. **Szinnyi József** egyet. tanár, 2. **Heller Farkas** műegyet. tanár és 3. **Pekár Gyula**.

Észti látogatások 1925 nyarán. Annak az egyre fokozódó érdeklődésnek, mellyel észti testvéreink a magyar viszonyok iránt viseltetnek, beszédes tanujele volt az a két tanulmányút, melyet az észtek **Laký Dezső** tallinni magyar alkonzul kezdeményezésére és közreműködésével rendeztek. Az első, 36 tagból álló csoport a Turáni Társ. Finn-észti Intézetének vendége volt s augusztus 6—13 közt tartózkodott hazánkban. A vendéglátás körüli teendőkben az intézetnek önzetlen és buzgó támogatást nyújtottak: **Gerevich Zoltán** külügymin. o. tanácsos, **Kogutovicz Károly** egyet. tanár, **Péchy Kálmán** alezredes, dr. **Weöres Gyula**, **Urbányi János**, **Végh**

István s általában a Mefhosz vezetősége. Az első csoport vezetője dr. *Masing* János tallinni orvos és *Aalberg* Adolf ezredes volt, aki minden alkalommal a legnagyobb megértéssel s elragadtatással fejezte ki a maga és társai érzelmeit a magyar tartózkodás benyomásairól. A Turáni Társaság aug. 8-án sikerült bankettet rendezett a Tisztviselő-Casinóban, melyen a kultuszminiszter nevében dr. *Pogány* Frigyes államtitkár s a honvédelmi miniszter képviselőjében *Péchy* K. alezredes, a Turáni Társ. részéről *Bán* Aladár alelnök — ez utóbbi észt nyelven — üdvözölték a társaságot. Ezenkívül még számos lelkes felköszöntő hangzott el mind észt, mind magyar részről. A finnek érzelmeit *Reijonen* Erik volt finn miniszter fejezte ki nagyhatású beszédben. A főváros nevezetességeinek megtekintése után a csoport kirándult Mezőkövesdre, hol nagy gyönyörűséggel merült el a hamisítatlan magyar népelet szemléletébe. Elutazásukkor dr. *Masing* a következő szavakban adott kifejezést benyomásainak: „Sok szépet olvastam a magyarokról, de a valóság messze felülmúlja a legerősebb képzeletet is. Amit itt láttunk, azt meg fogjuk írni az észt lapokban, de amit érzünk, azt csak a költészet eszközeivel tudnám kifejezni. Különösen meglepett az a keresetlen közvetlenség, őszinte szeretet, amellyel bennünket, a kicsiny észt nemzet gyermekeit itt fogadtak. Valóban úgy éreztük magunkat, mint *rokonok* között s ez a benyomás visszavitte lelkünket a mult évezredékbe, mikor még őseink együtt éltek Ázsia határmesgyéin. Hisszük, hogy ez a nemes nép visszanyeri hazája természetszabta határait s őre lesz Európa békéjének, mint volt annyi évszázad viharjain át.” Az észt ifjúság képviselőjében 23 tagú csoport volt vendégünk aug. 18—28 között. Vezetőjük *Sonin* János észt miniszteri tisztviselő volt. A csoport Budapest alapos tanulmányozása után *Kogutovicz* K. vezetésével meglátogatta Pécs és Szeged városát, ahol az egyetemek és a városi hatóságok a legszivesebb fogadtatásban részesítették őket. Mint az észt lapok írják, hazaérkezve alig találtak szavakat a meleg fogadtatás és a látottak magasztalására. Megemlítjük, hogy a tallinni követség vezetője, *Jungerth* Mihály, szintén a legnagyobb készséggel vett részt e kirándulások sikerének biztosításában. Elmondhatjuk, hogy e két kirándulás nagyban fejlesztette az észt-magyar kapcsolatok elmélyítését.

Kedvezmény turáni ifjakknak zeneművészeti főiskolánkon. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 35.575/925. III. ü. o. számú rendeletével a Magyar Zeneművészeti Főiskola fennállásának félévszázados jubileuma alkalmából két-két finn, észt, török, bolgár és japán ifjúnak vagy leánynak két-két esztendőre terjedő legfelsőbb zenei kiképzése céljából tíz tandíjmentességi helyet szervezett. Ennek értelmében ezek a növendékek a tandíjmentességen kívül mindazon kedvezményben részesülnek, mint hazai növendékeink (állami jutalmak, ösztöndíjak stb.) Az erre vonatkozó nyilvános pályázat, amely a kultuszminisztérium Hivatalos Közleményének minden év április hó végén, illetőleg május hó elején megjelenő számában fog közzététetni, június hó 15-én jár le. A pályázat szövege hivatalos fordításban az érdekelt államok illetékes hatóságainak követségeik útján fog megküldetni. A helyek csak a pályázat kihirdetése esetén tölthetők be. A pályázati feltételek: 1. Csakis tehetséges, haladó növendékek pályázhatnak. 2. A kérvények, a kedvezményezett államok kormányai útján, a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézendők és az Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola igazgatóságánál nyújtandók be. 3. A kérvénynek tartalmaznia kell a pályázó személyi adatait, általános műveltségére és zenei előtanulmányaira vonatkozó bizonyítványait. A felvételtől a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága által kijelölt bizottság határoz.

A török köztársaság kikiáltásának évfordulója alkalmából 1925 október hó 29-én d. e. 11 órakor *Hüszrev* bej török követnél fogadás volt, amelyen megjelentek a budapesti török követség és főkonzulátus tagjai, a budapesti török kolónia képviselői s a bolgár-magyar kereskedelmi kamara. A Turáni Társaságot *Paikert* Alajos elnökhelyettes vezetésével: *Erődy* Béla társelnök, *Bán* Aladár, *Kovács-Karap* Ernő alelnökök, *Loránth* Dénes tábornok, *Marzsó* Lajos főtitkár, *Szécsi* Gy. Jenő igazgató, a Turáni Társaság nemzetgyűlési képviselő tagjainak részéről *Mokcsay* Zoltán képviselték. A Turáni Társaság részéről *Paikert* Alajos üdvözölte a követet, aki az üdvözlésre megindult szavakban mondott köszönetet. A fogadás után a követség testvéri szeretettel látta vendégül a megjelenteket. A Turáni Társaság elnöksége ez ünnepi alkalomból táviratilag üdvözölte *Ghazi Musztafa Kemal* pasát, a török köztársaság elnökét, kinek kormánya megleghangú válaszban köszönte meg a társaság üdvözlését.

Finn atléták Budapesten. 1925 június 28 és 29-én volt fővárosunkban az első finn—magyar atlétikai mérkőzés, melyben nyolc finn vett részt. A 27-én délután érkező csoportot a pályaudvaron a magyar atléták, a *Mefhosz* és a Turáni-Társ. küldöttsége fogadta, melynek részéről *Bán* Aladár és dr. *Weöres* Gyula finnül üdvözöltek az érkezőket, kiknek nevében vezetőjük, *Hohenthal* meghatva mondott köszönetet. A mérkőzésen az esős idő ellenére nagy közönség vett részt. A finnek itt is kitétek magukért s a legkiválóbb magyar erőkkal diadalmasan versenyeztek az elsőségért. A verseny befejezése után a Magyar Atlétikai Szövetség a Ferencvárosa Tornaklub helyiségeiben bankettet adott a finnek tiszteletére, hol *Molnár* Dezső ny. altábornagy s *Bán* Aladár mondták az üdvözlő beszédeket.

Jubiláló észti tudós. *Eisen* János, a tartui egyetem tanára 1925 október hóban ülte meg írói működésének 50 éves jubileumát, mely alkalomból nemzete meleg ünneplésben részesítette a 68 éves tudóst és tanárt, kinek működése főleg az észti folklórban és nemzeti költészetben hagyott mély nyomokat. *Eisen* egész sorozatot fordított le *Petőfi* verseiből s a „Magyarokhoz” címen 1911-ben tüzes ódát írt a testvérnéphez. A Turáni Társaság ez alkalomból észti levélben üdvözölte a kiváló tudóst.

A Magyarországi Török Diákok Egyesülete segélyalapja javára 1925. június 25-én este a Gellért-szálló terraszán és télikertjében hangversennyel egybekötött garden partyt rendezett, melyen megjelent *Hüszrev* bej török követ élén a budapesti török kolónia számos tagja, a Turáni Társaság tisztikara s *Hellát* észti miniszterrel a budapesti észti tanuló küldöttsége. A hangversenyen közreműködtek: *Antony* Károly, *Dán* Norbert, *Dessewffy* Bella, *Hodula* István, *Lokey* Béla, *Némethy* Ferenc és *Zsámboky* Miklós.

A Turáni Társaság és a török köztársaság nemzeti ünnepe. 1925-ben meleg ünneplés keretében ülte meg a budapesti török követség április 23-át, az újtörökök legnagyobb nemzeti ünnepét. Megjelentek *Pekár* Gyula elnökünk vezetésével a Turáni Társaság tisztikara és számos tagja s közéletünk kitűnőségei. Az ünnepségen ezenkívül megjelentek teljes számmal a Budapesti Árumintavásárra érkezett török kereskedők is. A vendégeket *Hüszrev* bej török követ üdvözölte. Beszéde végén meleg hangon mondott köszönetet a magyar nemzetnek, amely azzal is tanujelét adta annak, hogy testvérmemzet, hogy a török nemzeti ünnep megünneplésében olyan nagy számmal vett részt. *Mubahat* bég, az Árumintavásárra érkezett török kereskedők vezetője méltatta az ünnep jelentőségét és kifejezte azt a reményét, hogy a török-magyar testvériség gazdasági téren is éreztetni fogja hatását. Majd *Pekár* Gyula

mondott beszédet, melyben a Turáni Társaság üdvözlését tolmácsolta. Vitéz *Oláh* Béla a magyar ifjúság üdvözlését adta át a török nemzetnek. Ugyanaznap délután a *Turáni Társaság* műsoros estélyt rendezett a Pedagógiai Szeminárium nagytermében. Az ünnepélyen jelen volt a török követség *Hüsrev* bej vezetése mellett, a török főkonzulátus, a turáni államok, Bulgária, Finnország, Észtország képviselői, az itt időző török vendégek, a török kolónia tagjai és a magyar közélet számos előkelősége. Az ünnepélyt a török Himnusz vezette be. Ezután *Pekár* Gyula elnök megnyitó beszéde következett, aki üdvözölte a megjelent török követet. *Hüsrev* bej nagyhatású beszédét *Mészáros* Gyulának, az angorai néprajzi múzeum igazgatójának ünnepi beszéde követte, melyben költői szavakkal vázolta a török nemzet heroikus küzdelmeit, fényes győzelmeit. A beszéd után a Turáni Regőcsoport *Laurisín* Béla és *Farkas* Dezső zeneszerző énekeltek, lantkíséret mellett, gyönyörű dalokat. *Szentgáty* Antalnak nagy virtuozitással előadott magyar dal- és táncszámait *Vég Aranka* szavalata követte. Ezután *Gulyás* Béla a MEFHOSz nevében adta át a magyar egyetemi ifjúság üdvözlését, melyre *Mehmed* Nadzsi bej, a török egyetemi hallgatók nevében tolmácsolta a török ifjúság köszönetét. A sikerült ünnepséget *Paikert* Alajosnak, a Turáni Társaság elnökhelyettesének szavai zárták be.

Az Akadémia centennáriuma alkalmából 1925 november hó elején lefolyt ünnepségekre a rokon nemzetek közül a finn és az észt is küldött képviselőket. Finnországból két kiváló, magyarul is kitűnően beszélő tudós jött el: *Setälä* Emil egyetemi tanár, közoktatásügyi miniszter és *Wichmann* György egyetemi tanár nejevel: *Herrmann* Jüliával, aki *Herrmann* Antal magyar tudós leánya. Észtországot *Rahamägi* Hugó egyetemi tanár, közoktatásügyi miniszter képviselte. A rokon nemzetek képviselői meglátogattak számos budapesti kultúrintézményt, *Wichmann* pedig a vidéki egyetemeket s a pannonhalmi főiskolát is felkereste, hogy megismerkedjék a magyar főiskolai oktatás alapelveivel. *Setälä* tiszteletére a főváros tanügyi osztálya ünnepségeket rendezett az Uránia-színházban, hol a nagyszámú közönség tüntetően ünnepelte nemzetünk régi, lelkes barátját, a finn kultuszminisztert. Ez alkalommal *Ispánovits* Sándor vetítettképes előadást tartott Finnországról.

Megemlítjük, hogy ez alkalomból a finn köztársaság elnöke magas kitüntetésben részesítette tudományos életünk három kimagasló alakját. Gróf *Klebensberg* Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek és *Berzeviczy* Albertnek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének a Fehér Rózsa-rend nagykeresztjét, *Balogh* Jenőnek, az Akadémia főtítkárának pedig ugyane rend I. osztályú parancsnoki érdemkeresztjét adományozta. A kitüntetéseket maga *Setälä* miniszter nyújtotta át.

Az Angorában élő magyarok látva, hogy mily szíves fogadtatásban részesülnek Törökországban, elhatározták, hogy hálájuk kimutatása végett egy magyar szobrásszal elkészíttetik Kemál pasa szobrát és a költségeket is magukra vállalják. 1925. november hó elején evégből az angorai nemzeti kertben lévő kaszinóban estélyt adtak, amelynek folyamán számos beszédben ünnepelték a török-magyar barátságot. Végül pénzt gyűjtöttek az említett célra. Az angorai „Nemzeti Uralom” című újság e hirt hozva, üdvözli az ottani magyarokat nemes elhatározásukért.

Új vasútvonalak Törökországban. A Nemzeti Uralom című angorai újság hozza a hirt, hogy november hó 20-án fényes ünnepségek kíséretében nyílik meg az Angora—Szivász vasúti vonalon a Jerköig érő 204 kilométer hosszú első vonalszakasz. Megemlíti még a nevezett újság, hogy a szamszun—szivászi vonalon már 24 km. távolságra le vannak fektetve a vasúti sínek és hogy 170 km. vonalszakaszon

már folynak a vasútépítési munkálatok. Az egész vonalon alkalmazott munkások száma körülbelül 5000-et tesz ki.

Finnország ajándékai a Magyar Hadtörténelmi Múzeumnak. A finn kormány Werner Gustafsson őrnagy révén két esztendővel ezelőtt tíz rend finn egyenruhát adományozott a Magyar Hadtörténelmi Múzeumnak. 1925. június havában ezt az ajándékot még öt rend egyenruhával egészítették ki, ugyancsak Gustafsson útján. Az egyenruhákon kívül a muzeum még a finn rendjelek és kitüntetések egy-egy példányát is megkapta. A muzeum igazgatósága a nagyértékű egyenruházati anyagot külön kiállítás keretében fogja bemutatni a nagyközönségnek.

Milétics professzor előadása az erdélyi bolgárok eredetéről. A szófiai tudományos akadémia 1925 június 4-iki ülésén *Milétics* professzor bennünket, magyarokat is érdeklő előadást tartott arról a munkáról, melyet az erdélyi bolgárok eredetéről és nyelvéről folytatott kutatásainak szentelt. Kimutatta, hogy az erdélyi bolgárok a dunai Bulgáriából (Tirnovó-kerület) származtak át Erdélybe mint hadifoglyok, kiket a magyar csapatok V. István királyunknak 1266-ban Bulgária ellen vívott háborújában ejtettek foglyúl. A hadifoglyokat mint rabszolgákat, a magyar előkelőségek kapták, s megtarthatták nyelvüket, amelyre a XVI. században, midőn a protestáns vallásra tértek, az összes luteránus egyházi énekeket lefordították. A XVIII. század folyamán azonban teljesen elfelejtették anyanyelvüket és jelenleg oláhul beszélnek. Ennek ellenére is leszármazottaik „Malak” és „Golem Cséred”? falvakban magukat bolgároknak nevezik és istentiszteleteiken bolgár nyelven éneklük imáikat, noha már azok szövegét nem értik.

Milétics párhuzamot von a csörgedi bolgárok nyelve és az északnyugati bolgár lakosság nyelve között. Tanulmányai alapjául egy bolgár emléket vesz, mely a régi Szisztovóban, a XVIII. században íródott és amely a Szisztovo és Tirnovó, Razgrad és Sumen kerületekben élő nyelvjárással teljesen megegyezik. A nyelvi összehasonlítások kétségtelenül megerősítik azokat a történeti adatokat, melyek az erdélyi bolgárokra vonatkoznak, vagyis, hogy azok hazája Bulgária északnyugati része: Szisztovo, Tirnovó és Pléven környéke volt. Milétics professzor tanulmánya világot vet a XIII. századbéli bolgár nyelvre, melyet a bolgár hadifoglyok a XVI. századig meg tudtak őrizni.

E történelmi és nyelvészeti tanulmányok alapján kimutatja a jeles tudós nyilvánvalóságát annak, hogy Miklosics véleménye, — mely szerint a csörgedi szlávok nem mások, mint Dácia szlávjainak utolsó leszármazottai, — nem felel meg a tudományos igazságnak. (La Bulgarie 1925. 578. sz.) M. L.

Helge Lindberg dalestéje. A finnek világhírű énekművésze, — aki nemrég Párisban magyar szerzők dalainak előadásával bizonyította be a mi zenekulturánk iránt való hódolatát, 1925. március 26-án a Zeneakadémiában tartott hangversenyén megint fellángoltatta azt a lelkesedést, amellyel a budapesti közönség az ő értékes egyéniségének és elsőrendű művészetének már évek óta hódol. Bámulatos és egészen egyedülálló egyéni technikája mellett nyoma sincs benne a híres és ünnepekt énekesek modorosságának, pózainak és erőszakos hatásvadászatának. Meleg, közvetlen, egyszerű és mindig művészi előkelő. Csodálatos könnyedséggel szárnyalt Lindberg ajkáról ezúttal is a belcanto — a régi olasz darabokban és Händel áriáiban. A dalokban egyforma őszinteséggel tudta kifejezni a szomorúság mélységét és a humor napsugaras derűjét. A közönség nem tudott betelni a műsoron kívüli ráadásokkal, amelyek közül különösen a kifogástalan magyar szövegmondással elénekelt „Csak egy kis lány” keltett frenetikus hatást.

A finn-ész-t-magyar szövetség díszközgyűlése Tallinnban. Unnepélyes keretek között volt a finn-ész-t-magyar szövetség átszervezése alkalmából összehívott díszgyűlés Tallinnban, 1925 április elején. E szövetség néhány évvel ezelőtt csupán mint finn-ész-t szövetség alakult meg s csak a múlt év elején bővült ki finn-ész-t-magyar szövetséggé. A díszgyűlésen a szövetség elére kilenctagú intézőbizottságot választottak, amelynek elnöke *Päts* Konstantin volt köztársasági elnök, tagjai pedig magyar részről *Jungerth* Mihály magyar követ, *Laky* Dezső alkonzul. Megalakulás után *Päts* Konstantin beszédet mondott, majd *Jungerth* ismertette a magyarországi turáni mozgalmat. Rámutatott arra, hogy a rokonnépekkel való kapcsolatok keresése visszanyúl a árpád-házi királyok korára s annak egyik legjelentősebb mozzanata az ismeretes *Julián-féle expedíció* volt. Megjelölte azokat az utakat, melyeken az egyesületnek haladnia kell, hogy az idők során egymástól oly messze szakadt testvérnépeket mennél közelebb hozzák egymáshoz. Utána a három testvérnép egy-egy képviselője mutatta be nemzetének muzsikáját. A magyar művészetet *Laky-Schuster* Matild zongoraművésznő interpretálta néhány dallal. A díszközgyűlést követő estén *Holsti* dr. finn követ a diplomáciai kar és az ész-t-társadalom előkelőségeinek részvételével százszemélyes estélyt adott.

Magyarok Észt- és Finnországban. A *Mefhosz* által 1925 nyarán rendezett ész-t-tanulmányi kirándulás résztvevői augusztus 4-én érkeztek Észtország fővárosába. Tallinni tartózkodásuk alatt az ész-t főváros közönsége a legnagyobb szeretettel vette körül a magyarokat, kiket az eredeti tervtől eltérően családoknál szállásoltak el, mert oly nagy volt a magyarok iránti lelkesedés, hogy az állomáson valósággal szétkapkodták őket. *Jungerth* Mihály, a balti államok és Finnország magyar követe teát adott a tanulmányi csoport tiszteletére, míg *Virro* Ferdinánd konzul vacsorával vendégelte meg a magyarokat. Öt napi tartózkodás után a csoport Helsinkibe utazott, hol szintén szíves fogadtatásban volt részük.

Ilbak Ella a legkiválóbb ész-t táncművésznő 1925 március havában ismét ellátogatott hazánkba. A kritika ez alkalommal is teljes elismeréssel adózott neki, kiemelve, hogy multévi látogatása óta művészete még jobban finomult, tökéletesedett. Mozgásán megérzik a l'art pour l'art szeretete s a hatásvadászat minden idegen eszközének kerülése. Egyik kritika többiközt ezt írja: „Ilbak Ellát én nem tartom táncosnőnek. Új név kell az ő művészetének, amely olyan, mint egy eddig ismeretlen dallam.”

Magyar művész Kemál-szobra. *Rápolthy* Lajos magyar szobrászművész a török kormány meghívására 1925. őszén tanári állást vállalt a konstantinápolyi képzőművészeti akadémián. Konia városa megbízta *Rápolthy*t, hogy *Kemál* pasa szobrát mintázza meg. A művészt a napokban egy órási kihallgatáson fogadta *Kemál* pasa, köztársasági elnök s *Rápolthy* bemutatta a szobor vázlatát, amely megnyerte az elnök tetszését. *Kemál* pasa melegen érdeklődött a magyar viszonyok iránt. Az elnök határozott kérésére a művész egyszerű katonai egyenruhában mintázza *Kemál* pasát, kitüntetéseinek és jelvényeinek elhagyásával. A koniai szobor lesz az első *Kemál*-szobor Törökországban.

Előadás a kínai és japáni kispasztikáról. A Magyar Nippon Társaság 1925 április 28-án előadó ülést tartott, melyen *Szentgáli* Antal elnöki megnyitója után *Felvinczi Takács* Zoltán: A kínai és japáni kispasztikáról, mely a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban van, vetített képekkel magasszínvonalú előadást tartott, melyet nagyszámú érdeklődő hallgatott végig.

Modi professzor Magyarországon. *Dr. Jivanji Jamshedji Modi* bombayi egyetemi tanár, a világszerte imert parszi tudós, 1925 augusztus 19-dikén délután Budapestre érkezett, hogy a magyar nemzet iránt érzett rokonszenve bizonyosságul kutatásai alapján előadásokat tartson a hunok őstörténetéről. A tudóst megérkeztetők *Zajti Ferenc* és a Turáni Társaság küldöttsége fogadta. Első előadása augusztus 23-dikán 11 órakor volt a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében, melyet e ritka alkalomra az érdeklődők tömege zsúfolásig megtöltött. A *Hiszekegy* akkordjai után a Turáni Társaság nevében *József Ferenc* kir. herceg, védnök nyitotta meg az ülést, meleg szavakkal üdvözölte az agg tudóst, aki 36 év múltán most másodízben keresi fel hazánkat, hogy tanulmányainak eredményével megismertessen bennünket. Utána *Pekár Gyula* elnök, majd a főváros nevében *Vécsey Kálmán* üdvözölték az előadót, végül pedig id. *Erődy-Harrach Béla* perzsa nyelven mondott érdekes beszédet. Az előadás tárgya volt: adatok a húnok turáni királyságának őstörténetéhez, melyben Modi professzor a Zendavesztából bizonyította, hogy a parszi nép az indiai, azaz fehér húnok maradéka; ezenkívül érdekesen rajzolta a hunok nemes jellemvonásait.

A második előadás augusztus 24-én, hétfőn délután volt, melyen a kormányzó úr Öfömlétsége is megjelent. *Pekár Gyula* elnök angol, *Imaoka Dsuicsiro* japáni tudós magyar és japáni üdvözlő szavai után Modi prof. megköszönte a kormányzó úrtól nyert kitüntetését, a magyar érdemkereszt II. osztályát s azután Turán és Irán harcának keretében vázolta a húnok vallási hagyományait, melyeket a tudós zendavesztai tanulmányai alapján állapított meg. Előadását azzal fejezte be, hogy a magyar nemzetet turáni őseinek tiszteletére buzdította.

József Ferenc kir. herceg zárószavában a Turáni Társaság köszönetét tolmácsolta illusztris vendégének a jobb jövő reményével való biztatásért s azzal a szép gondolattal fejezte be szavait, hogy jó keresztény létünkre még ma is imádjuk a tüzet, nemzeti hitünk tüztét, melyet ne engedjünk sohasem kialudni. *Paikert* és *Pekár Gyula* ugyancsak a Turáni Társaság köszönetét tolmácsolták *Modi* professzornak, hálás elismeréssel emlékezve meg *Józan Miklós* unitárius püspöki helynökről, aki az előadásokat magyar nyelven tolmácsolta, valamint *Zajti Ferenc*ről is, akinek az Aveszta-irodalomnak magyar nyelven való megismerését és *Modi* professzor látogatását köszönjük.

Modi másnap Szentesre utazott az ott feltárt hún sírok megtekintésére.

Előadásainak érdeme, hogy a magyar irodalom figyelmét fokozott mértékben irányította a hún kérdés tanulmányozására.

Sőöt E. Károly, a kiváló észt lírikus, 1925 október havában ülte 60-ik születésnapját, mely alkalomból hazájának írói körei meleg ünneplésben részesítették s gyönyörű kiadásban jelentették meg összegyűjtött költeményeit, melyek között több kongenialis Petőfi-fordítás is van. (Ígen sikerült pl. A talpra magyar! fordítása.) A Turáni Társaság észt levélben gratulált a költőnek.

Zajti Ferenc 1925 november 28-án 11 órakor a Tud. Akadémia felolvasótermében előadást tartott *Modi* professzornak a húnok őstörténetére és vallására vonatkozó tudományos munkásságáról. Az előadást, melyen nagyszámú, előkelő közönség jelent meg, a Turáni Társaság nevében *Paikert* Alajos elnökhelyettes nyitotta meg. Az előadó nagy vonásokkal rajzolta azon kapcsolatot, mely *Modi* szerint a fehér húnok s a részben tőlük származó parszi néptörzsek között fennáll. A közönség élénk tetszéssel fogadta az előadást.

Magyar színmű Finnországban. Zilahy Lajosnak „Süt a nap” című zajos sikert aratott vígjátékát 1925 szeptember havában a helsinki nemzeti színház Niilo E. Vainio-nak, a jeles finn Jókai-fordítónak átültetésében nagy tetszés mellett adta elő. A finn napilapok a darabról és a szereplő színészekről meleg elismeréssel írtak. A rendezésben közreműködtek a Helsinkiben élő magyarok közül *Faragó József*, *Herrmann Júlia* Yrjö Wichmann prof. neje, *Erney Magda* és *Molnár Mária*. A helyi körülmények a darab némely részének kihagyását tették szükségessé.

A Mefhosz törökországi útja. 1925 január havában a Mefhosz rendezésében ötvenegy tagú társaság utazott Törökországba. Konstantinápolyban külföldi vendégeket talán sohasem fogadtak még oly kitörő lelkesedéssel, mint azt a negyvenöt magyar diákot és hat diákkisasszonyt, akik január 14-én érkeztek oda. A magyar és török zászlókban úszó pályaudvart már kora hajnalban ezernyi-ezer ember szállta meg. Ott volt Konstantinápoly polgármestere, a török egyetemi ifjuság vezére s a magyar követség képviselőjében dr. *Répássy Miklós* követségi attasé. A török katonai zenekar a Rákóczi-indulót kezdte játszani, de az indulót is valósággal elnyelte az *éljen* rivalgás, ezer meg ezer ember Magyarországot és a török-magyar barátságot éltette. A magyar diákok, mikor leszálltak a vonatról, először a himnusz s utána — törökül — Kemál basa indulóját énekelték el, amit a közönség tomboló lelkesedéssel fogadott. Ezután kölcsönösen lelkes beszédek hangzottak el. A vendégeket autókban vitték be a fellobogózott utcákon át a két legelőkelőbb szállóba, amelyeken szintén magyar zászlók lengtek. Este nagy vacsora volt a Splendid-szálló nagytermében, hol a belépő magyar fiukat és leányokat a Himnusszal fogadták. Dr. *Pözel Tibor* magyar főkonzul itt törökül üdvözölte a török diákságot, akik magyar bajtársaikat elhalmozták szeretetük minden jelével.

Valamennyi török hirlap hatalmas cikkekben üdvözölte a magyarokat s egytől-egyig utalnak a török és a magyar nemzet összetartására.

A törökök hatalmas programot dolgoztak ki a magyar diákok tíznapos ott-tartózkodására. A Tocatlean-szállóban nagy táncmulatság volt, amelyen — ezúttal először — török asszonyok és leányok is megjelentek. Időközben a diákok egy küldöttsége Angorába utazott s ott díszpajzsot adott át *Kemál* basának, a „Győzedelmes”-nek.

Minden török jeles-diákot az állam taníttat tovább. A török nemzet jelenkora elég borus, de övék a jövő, mert nagy áldozatokkal, erős akarattal munkálják a jövőjüket. Az angorai kereskedelemügyi miniszter 1925 nyarán elhatározta, hogy minden jelesen éreit török diákot kiküldenek továbbképzésre nyugati országokba. Elsősorban ipari szakmákra nevelik őket, de választhatnak hajlamaiknak megfelelőbb egyéb főiskolát is. Remélhetőleg mihozzánk is fog jutni a derék török diákokból.

Réthly Antal Törökországban. A Meteorológiai Intézet tudományos tisztikarának egyik legkiválóbb tagját, dr. *Réthly Antalt*, a közgazdasági egyetem magántanárát a török köztársaság kormánya meghívta, hogy szervezze meg a török birodalom meteorológiai szolgálatát s berendezze Angorában a török meteorológiai intézetet. *Réthly* a meghívást elfogadta és 1925 november elején Törökországba utazott. Bármennyire öröndetes is, hogy török testvéreink a maguk meteorológiai megfigyelő hálózatainak megszervezésére magyar tudóst hívnak meg, a magyar tudományos világ mégis őszinte sajnálattal értesül *Réthly* Antal új munkörének híreről. Megjegyezzük, hogy ez állásnak magyar emberrel való betöltése a Turáni Társaság ezirányú működésének egyik fontos eredménye.

Eduard Wilde, a jeles ész regényíró, 1925. március 5-dikén töltötte be 60-ik évét, mely alkalommal nemzete nagyszabású ünneplésben részesítette. Nemzeti ajándékkul birtokot és házat adományozott a sokat szenvedett, hányt-vetett életű írónak, ki az eddigi ész novellisták között a legtermékenyebb és legnagyobb hatást érte el. Ő az észtek Jókaija. Műveiben népének sötét multját és küzdelmes jelenét gyakran megrázó erővel rajzolja. Nyelvünkön Bán Aladár fordításában jelent meg néhány novellája a Budapesti Szemle és az Élet régebbi évfolyamaiban.

Pekár Gyula a turánizmusról. Az utóbbi hónapokban több támadó cikk jelent meg a liberális sajtóban a turáni gondolat ellen. E gáncsolódások vagy tájékoztat-lanság vagy rosszakarat folyományai. Elnökünk ezekre a Budapesti Hírlap 1925. évfolyamának egyik szeptemberi számában lelkes feleletet írt, melyben kimutatja, hogy a magyar nemzet rokoniait kereső s velük céltudatosan foglalkozó munkának mind a tudomány, mind a politika szempontjából teljes jogosultsága van. A turánizmus nem álom, hanem valóság, mely nagy szellemi értékeket foglal magában. Érthetetlen, hogy épp Magyarországon akadnak e téren gáncsokodók, holott nekünk, magyaroknak legégetőbb szükségünk van más nemzetek rokoni érzésének megnye-résére. A cikk e szép szavakkal végződik: „A magyar rokonkeresés minden ellen-ségei dacára mi megyünk a magunk útján, a IV. Béla, Juliánus barát, Körösi Csoma s az egész modern tudományos gárda útján. Nincs turáni álom, legfeljebb annyiban, hogy a turáni népek keleti javarésze még egyelőre alszik. Alusza anépeknek gyak-ra sok százados, ezredéves álmát. Hátha egy nap felébredne s a turáni milliók egymásra ismernének? Nagy tavasz talál az lenni, s e nagy tavaszon majd kizöldül a fű a dardsilingi apostol sírhalmán!”

Török lap turáni cikkei. A „*Nemzeti Uralom*” című Angórában megjelenő kormánypárti politikai napilap november 6-iki számában „Magyarországi levél” címen hasábos cikkben foglalkozik Magyarország magas színvonalú mezőgazdasági berendezkedésével, melyet az amerikai és a német mintával szemben azért helyez azoknak fölébe s veszi mintául, mert Törökország is tisztára agrárállam. De nemcsak magát a mezőgazdasági üzemeket, hanem a terményeket forgalomba hozó kereskedelmi szervezetet, gróf Károlyi által 1898-ban alapított „Hangya” nevű s minden gazdasági ágra kiterjedő s Csonka-Magyarországon 1970 kooperáló szövet-kezetet magába foglaló szervezetet is mintául állítja nemzete elé. November 12-iki számában pedig „Magyarországi mezőgazdasági iskolák” címen kifejti, hogy a magyarságnak hő óhaja a két nemzet közötti mezőgazdasági s általában közgazda-sági kapcsolatoknak szorosabbra fűzése. Ez a törökség óhajta is. Kíváncsnak tartja, hogy a külföldre menő török ifjak Magyarországra menjenek tanulmányai-kat végezni, hol testvéreknek tekintik őket. Ez annál inkább előnyös, mert a ma-gyar nyelvet hamarosan elsajátítják annyira, hogy az előadásokat eredménnyel hallgathatják. A magyar közgazdasági körök a kereskedelmi összeköttetésre is súlyt helyeznek s az aláírt kereskedelmi szerződés kihatásaihoz nagy reményeket fűznek. Mivel Törökország mindenekelőtt agrárállam, szükséges, hogy Magyar-országtól tanuljon, mely Európa egyik legfejlettebb mezőgazdasági állama. Oda kell hatni, hogy a fiatal török mezőgazdák mennél nagyobb számmal menjenek Magyarországba, hogy ott elméleti kiképzésben részesüljenek s a modern mező-gazdasági gépeket megismerjék. Magyarországon jelenleg 9 ilyen gyakorlati mező-gazdasági iskola van, melynek főcélja az említett elméleti és gyakorlati kiképzés. Ezután ismerteti a cikk ezen iskolák teljes programját. Ugyanezen lap nov. 24-iki számában jelenti, hogy Angorában és Konstantinápolyban drótnélküli táv-

író állomásokat építenek, melyek felállítására már meg is kapta egy francia társaság a megbízást. E számban hosszú cikkben számol be Japán első törökországi követének, Obata márkinak bemutatkozásáról. Szerinte a két nemzet egymásiránti rokonszenve 1890-ben, Oszmán pasa ünneplésében már megnyilatkozott. Reméli, hogy mind szellemi, mind politikai és gazdasági téren a két nemzet közötti jóviszony egyre melegebbé válik.

TÁRSASÁGI ÜGYEK

A Turáni Társaság diszülése.

Társaságunk 1925 április 6-án *József Ferenc* kir. herceg Ő Fenségének védnökké választása alkalmából diszülést tartott, melyen jelen voltak: *Pekár* Gyula elnök, *Paikert* Alajos elnökhelyettes, *Rizvanbég Oghlou Hüsrrew* bej török követ, *Theodor Pavloff* bolgár ügyvivő, *Pröhle* Vilmos japáni konzul, *Yrjö Liipola* finn konzul, *Mokcsay* Zoltán nemzetgyűlési képviselő, *Bán* Aladár a Turáni Társ. Finn-észt Intézetének vezetője, Barátosi *Balogh* Benedek, *Benisch* Artur, *Czvetkoff* Lázár bolgár követségi titkár, id. *Erődy-Harrach* Béla, *Freisberger* Gyula, *Havass* Rezső, *Kovács-Karap* Ernő, *Lechner* Jenő, *Marzsó* Lajos, *Szécsi* Gy. Jenő, *Szentgály* Antal, *Péterffy* Lajos, *Rüblein* Kamill, *Felvinczi* Takács Zoltán, *Thurhányi* Tihamér, *Vig* Albert, *Zsedényi* Béla, *Zseny* József és még számosan. A miniszterelnökséget *Pataky* Tibor miniszteri osztálytanácsos képviselte. *Pekár* Gyula elnök üdvözölte a kir. herceget, majd felkérte őt az ülés megnyitására. *József Ferenc* kir. herceg lelkes megnyitó szavai után *Paikert* Alajos, a Turáni Társaság alapítója s elnökhelyettese fejtette ki a *turáni államok szövetségének lényegét és jelentőségét*. *Paikert* Alajos nagyhatású előadása után *Hüsrrew* bej török követ, *Th. Pavloff* bolgár ügyvivő, *Liipola* finn konzul és *Pröhle* Vilmos japáni császári konzul ígérték meg a képviselt államok részéről az együttműködést. Majd *Mokcsay* Zoltán a nemzetgyűlési képviselők turáni csoportja nevében, *Erődy-Harrach* Béla és *Havass* Rezső a Magyar Földrajzi Társaság nevében, *Pataky* Tibor a miniszterelnökség részéről, *Péterffy* Lajos a Nemzeti Szövetség és *Szentgály* Antal a Magyar Nippon Társaság nevében üdvözölték a kir. herceget abból az alkalomból, hogy elfogadta a Turáni Társaság védnökkését, egyben buzgó közreműködésről biztosították a Turáni Társaságot. A kir. herceg záróbeszédében köszönetet mondott a feléje irányuló bizalomért. Minden akcióban örömmel vesz részt, amely a nemzet boldogulását, előhaladását célozza s épp azért szívesen vállalkozik arra, hogy a Turáni Társaság működésének irányítását kezébe vegye. Még van győződve arról, hogy a rokonnépekkel való tudományos és kulturális kapcsolatok fejlesztése csak emelőleg és buzdítólag hathatnak a magyar közéleti tevékenységre. A sikeres munkásság reményében veszi át a Társaság szellemi irányítását.

A diszülés a beszédet meleg éljenzéssel fogadta és lelkes hangulatban oszlott szét.

Turáni előadások.

A Turáni Társaság 1925-ben január 23-án kezdte meg sorozatos előadásait. Minthogy a Tudományegyetem Trefort-kerti nagyterme már nem állott rendelkezésünkre, a székesfőváros szíveségéből a Mária Terézia-téri Pedagógiai Szeminárium nagytermében rendeztük a 10 előadásból álló sorozatot, állandóan nagy közönség élénk érdeklődése mellett.

Január hó 23-án nyitotta meg *Pekár* Gyula elnökünk az előadásokat. Beszédében megemlékezett arról, hogy a Turáni Társaság eddigi előadásain ismertette a turáni kérdést általában: mindazt, amit e nagy népcsaládról mint összeségről tudnunk kell. Ez évben előadóink már áttérnek a részleteknek behatóbb vizsgálatára. Spengler szerint a nyugati népek már kulmináltak és hanyatlanak; a „Kelet” azonban, mely egy évezreden át zsibbadt álmát aludta, friss erőben, megújítva szökik talpra. Reá vár a hivatás, hogy új szellemi ármalatával felfrissítse Nyugat elaggott kultúráját. Magyarországnak feladata, hogy helyes alkalmazkodással szegődjék e kultúráramlat szolgálatához. Rokonaink közül Finn-, Észt- és Törökország már a boldogulás útján haladnak. Japán erős és hatalmas, a többi ázsiai turáni népek mind emelt fővel néznek a szebb jövő elé. Okunk van arra, hogy e rokonság tudatából új erőt merítsünk.

Ezután *Cholnoky* Jenő egyetemi tanár Stein Aurél belső ázsiai kutatásait ismertette, hangsúlyozva azokat az eredményeket, melyek a nagyhirű archeologus kutatásaiból fakadtak. Stein Aurél Ázsiának azt a részét kutatta át, amelyen keresztül Nyugat kultúrája érintkezett Kelet-Ázsia műveltségével. Ettől a vidéktől északra Szibéria nem volt alkalmas terület a kapcsolat kifejlődésére, délebbre pedig a Pamír és Tibet hozzáférhetetlen hegyóriásai és lakatlan pusztaságai álltak annak útjában, hogy a két, külön fejlődött műveltség egymással érintkezzék. Ennek a középső, könnyebben járható területnek északi részén *Dzsungária* volt a „*hadak útja*”, a népvándorlások kapuja Kelet és Nyugat közt, déli része pedig a magas hegyek közé foglalt Kelet-Turkesztán Stein Aurél működésének igazi színtere. Ebben a sivatag-medencében a kínai közigazgatás már Kr. e. is átnyult egészen a Pamírig, sőt a kínai birodalom még ezen is túl a Turáni Alföldre is ki tudta terjeszteni parancsoló szavát. Itt jött a kínai műveltség legközelebb Európához. Ez az oka annak is, hogy a selyemkereskedés nevezetes országútja is itt vezetett át, Marco Polo itt utazott Európából Kinába stb. Ez a Kelet-Turkesztán tehát a legfontosabb kereskedelem útvonalán lévén, a kínaiak mindig igen sokat áldoztak a karavánutak védelmére és a rend fenntartására. Stein Aurél érdeme, hogy ez útvonal jelentőségét megvilágította. A sivatagban a történelmi események hullámai temérdek oázist tettek tönkre. Ezeknek romjai a száraz éghajlat alatt épen megmaradtak; nálunk elpusztultak volna. Stein Aurél kimutatta, hogy ezeket a pusztulásokat nem a vidék kiszáradása, hanem történelmi események okozták. Az archeológiai kincs, mely kutaásainak eredménye, felbecsülhetetlen.

Január hó 20-án tartott következő előadásban *Bán* Aladár, a Turáni Társaság alelnöke ismertette *Észtország és népe* c. előadásában a rokon nép történetét és kultúráját.

Az észtek elei ezelőtt mintegy negyedfélezer évvel együtt éltek őseinkkel az Ural-hegységtől délre eső vidékeken s a többi rokontörzsszel együtt a finn-ugor ősnnyelvet beszélték. Ebből a nyelvből származtak azután a külön nyelvek, melyeket a finn-ugor jelző alá foglalunk. Az észtek több századra terjedő félnomád élet után a Krisztus utáni VI. században jelentek meg mai hazájukban, hol azon terü-

leteket szállták meg, melyeken ma is laknak. Nem fogadhatjuk el tehát azt az állítást, hogy a Tacitus Germániájában előjövő „aesti” szón a mai észtek ősei értendők; hisz az észtek csak a múlt század közepe óta használják a germán eredetű „ész” szót nemzetiségük jelzésére, azelőtt magukat *földnépé*-nek (maarachvas) nevezték. Hasonlóképp vissza kell utasítanunk az indogermán történetírók azon vádját is, mely szerint a pogány észtek hallatlanul kegyetlen, vad és nyers nép voltak, kik nem voltak alkalmasak a nyugati kultúra átvételére és fejlesztésére. Ugyanezekkel a vádakkal illeték az idegen történetírók egykor a mi eleinket is. Ellenkezőleg: a szabad észtek, mint a honfoglaló magyarok is, a kultúrának viszonylag magas fokán állottak, amit elsősorban bizonyít fejlett *hadviselésük*, amelynek főcnásai teljesen megegyeznek a régi magyarok hadászatának tulajdonságaival. A régi észtek ősvallásának emlékei pedig világosan bizonyítják, hogy e nép önmagától eljutott a monoteizmusnak bizonyos fokára.

A történeti események vázolója után, az előadó fejtegeti az észtek néprajzi tulajdonságait, melyek érthetővé teszik, hogy ez a kicsiny, ma is csak egymilliónyi nép hosszú és véres küzdelmek között fennmaradt, sőt ősi hagyományait is megőrizte.

Az előadás befejező része az észti irodalommal foglalkozott. Ez irodalom kezdete a XVI. század közepére megy vissza. A XIX. század elején kezdődik a *nép-költészet* termékeinek gyűjtése, mely azóta egyre foly, úgy, hogy ma Észtország a világ egyetlen oly területe, hol a folklorisztikus termékek kataszteri pontossággal egybe vannak gyűjtve. A bámulatosan gazdag népköltés révén lépett be az észti nép — mint a finn is — a világirodalomba a *Kalevipoeg* (Kalev fia) című eposzszal. Ez a húsz énekes (20.000 sor), gyönyörű hősköltemény méltán állítható a Kalevala s a Niebelungenlied mellé. Az előadó már pár éve elkészítette annak fordítását, de — sajnos — a nagy gonddal és fáradtsággal készült munka még nem jelenhetett meg.

Február 6-án *Felvinczi Takács* Zoltán, a keletázsiai múzeum igazgatója a *húnok ősműveltségét* imertette.

Bevezetésül megemlékezett a kínai ókor történelmi könyveinek a Kína szomszédságában élő húnokra vonatkozó néhány fontos adatáról. Ezekből kitűnik elsősorban az, hogy *a hún nomád pásztornép volt*, valamint az, hogy *a húnoké volt az elképzelhető legjobb lovas hadsereg*. Kiténik azonban a régi kínai írókból az is, hogy *a húnok erkölcsi világnézetének és vallásának kialakulására és állami életük megszervezésére is döntő hatást gyakorolt a konfúciánus kínai erkölcsstan*. A húnok nagyobb művelődési igényeit is a kínaiak elégítették ki.

A húnok által a kínaiakra gyakorta rákényszerített békefeltételekben nemcsak pénzről és élelmiszerekről, hanem *nyersselyemről és selyemárukról is van szó*, melyeket a húnok nagy mennyiségben szoktak volt sarcolni a kínaiaktól. A húnok nevét jelölő régi kínai írásjegyekből, melyekben a kutya fogalmának jegye gyökjeiként szerepel, kiténik az is, hogy *a húnok a kutyát istenállatjuknak tartották*. *Carolus Lundius* svéd tudós gót források alapján említést tesz a 17. században arról, hogy *a húnok címere három kutyafejből állott*. Különös fontosságot tulajdonít az előadó ezzel kapcsolatban annak, hogy *a hún-korszak egyes magyarországi emlékein kutyaábrázolások ismerhetők fel*. Megemlékezett arról is, hogy *a húnok hozták be Európába a kengyelt*, melynek használata lényeges különbséget jelent köztük és az iráni népek közt.

A húnoknál divatos kengyelforma otthonos lett a kínaiaknál is. Az előadó bizonyította azt is, hogy *a húnok kínai formákat hoztak magukkal hazánk terü-*

letére. Egy húnkorszakbeli bronz síjvereten ugyanis, mely Szentés környékén került napfényre és most a szentesi múzeumban van, sikerült fölismerne egy kínai jellegű sárkányábrázolást. Ezenkívül azonban ugyancsak a szentesi leletek közt van egy másik síjveret is, amelyen *Takács a kínaiak főnixmadarát ismerte föl*, olyan ékítményes jellegű ábrázolásban, amilyenben az a kínai Han-korszak emlékeit szokta díszíteni. A sárkány és a főnix a kínaiak két leggyakrabban alkalmazott szimbóluma és ennél fogva előfordulásuk a húnoknak tulajdonítható emlékeken kétségtelen és mélyreható kínai befolyásról tanuskodnak.

A húnok kiűzték a népet lakóhelyéről, amelyet elfoglaltak s ezzel elzárták a kínaiak elől a nyugatra vezető utat. Amikor végre sikerült a kínaiaknak kiszorítani őket a rájuk nézve veszedelmes pozícióból, északnyugat felé fordultak és rávetették magukat az Uralon átvezető prémkereskedelmi vonalra. Biztosra vehető, hogy a húnok azért tudták hatalmukat katasztrófális vereségük után is helyreállítani és haderejüket újra megszervezni, mert *a zsákmányoló hadjáratokból rendszert csináltak* és azokat kitűnően tudták irányítani, elsősorban a kínai selyemkereskedelem ellen, melynek felszabadítása a húnok ellenőrzése alól ilyenformán a népvándorlás legmélyebb okának tekinthető. Nagy eredményekkel kecsegtető vállalkozásaik vonzóerőt gyakorolhattak a közelükben tanyázó harcias nomád népekre, amelyek ennél fogva szívesen csatlakoztak hozzájuk és könnyen olvadtak be a hún nemzetbe, amelynek ily módon gyorsan növelték a hatalmát. Így magyarázható meg, hogy a húnok, jóllehet bírodalmukban a hozzájuk csatlakozott népekkel szemben kisebbségben voltak, azok fölött hegemoniát gyakoroltak. A rendszeres zsákmányolásra irányuló hadi szervezetükben keresendő hát nagyságuk titka.

Febr. 13-án Csányi Károly, az iparművészeti múzeum igazgatója a *keleti szőnyegek stílusáról* tartott érdekes előadást. Számos vetített képben ismertette azokat a jellemző sajátosságokat, amelyek a különböző országokban készült keleti szőnyegeket egymástól megkülönböztetik. A szőnyegkészítés művészete úgyszólván vele született képessége a keleti embernek és ez öröklődik náluk nemzedékről-nemzedékre. E szőnyegek hazája délnyugati Ázsiának amaz országai, amelyek Kis-Ázsiától Kínáig terülnek el. Hat főcsoportba foglalhatók a szőnyegek hazájuk szerint és pedig: kisázsiai, kaukázusi, perzsa, indiai, középázsiai és kínai csoportba. A régi szőnyegek, amelyek a jellemző sajátosságokat legbiztosabban tüntetik fel, ma nagy értéket képviselnek és többnyire nagy európai múzeumok gyűjteményeiben láthatók. Az előadó fejtegette az iparművészet egyéb ágaival, így a könyvkötéssel, a fajánszburkolatokkal és a miniatűr festéssel, főleg az ornamentális művészettel való kapcsolatokat és azokat a kölcsönhatásokat, amelyek az egyes csoportok közt fennállanak. Hazánkban — különösen Erdélyben — főleg a kisázsiai török szőnyegeket pompás színhatásuk miatt kedvelték.

Február hó 20-án Péchy Aladár tankerületi főigazgató a *turáni kapcsolatok fejlesztéséről* szólt. Az előadás folyóiratunkban fog megjelenni.

Március hó 6-án dr. Turchányi Tihamér *A turáni népek társadalmi és állami berendezkedését* ismertette. Előadásában kifejtette, hogy a húnok harcias nomád nép volt, melyet mozgó családi otthona tartott egybe. Mint minden harcos népénél, a férfiak természetesen legelőször a kisebbségbe kerülnek a nőkkel szemben. Az anya nagy szerepet játszik, ő neveli a gyermekeket, szavát még az uralkodótanácsban is meghallgatják. Rendi megosztás jóformán nincsen náluk. Vannak ugyan előkelőbb törzsek, melyek a fejedelmek ivadékaiból származnak és vannak rabszolgák, akik hadifoglyokból kerülnek ki. Amde mindezek előtt nyitva van a haladás felfelé, ha nagy tetteket tudnak véghezvinni, még akkor is, ha azelőtt a húnoknak ellen-

ségei voltak. A szittyák ugyanazt az életmódot folytatták, mint a húnok. Vagyoni viszonyai szerint a népet úgy osztályozták, mint mai napig a magyar nép: voltak két ökrös, négy ökrös, hat ökrös gazdák. A szittyáknál hatalmas összetartó kapocs a kérlelhetetlen ragaszkodás fajiságukhoz, ősi szokásaikhoz. Ha azt vizsgáljuk, hogy milyen állami berendezkedésben éltek a húnok, azt találjuk, hogy szigorúan fegyelmezett szervezetben éltek, melynek kormányzója az uralkodó volt, aki azonban köteles állandó tanácsaival élni az előkelőbbeknek és minden évben egyszer gyűlésre összehívni az egész népet. Tehát még a modern értelemben vett alkotmányosságnak is megvan állami berendezkedésükben a színezete.

A következő, nagy hallgatóságot vonzott előadásnak (március 13-án) tárgya a *japáni építőművészet*, előadója *Kertész K. Róbert* kultuszállamtitkár volt. Ezen előadás alkalmával jelent meg először Társaságunk védnöke, *József Ferenc királyi herceg*, kit megérkezésekor *Pekár* Gyula elnök fogadott és az egybegyűlt közönség szeretettel és hosszasan ünnepelt. *Kertész K. Róbert* érdekes előadásában helyszínen végzett tanulmányai alapján összefoglaló képét adta a legkeletibb turáni nép építőművészetének. Szembeállította a kínai építéssel, melyből első művészi lendületét nyerte a Kr. u. 6. században. Rámutatott arra, hogy a japáni architektúra mindig a természetadta keretbe illeszkedik bele, mint annak szerves kiegészítő része. Ismertette a japáni lakóház és kert elrendezését és bemutatta a legnevezetesebb *kiotói, narai, tokiói és nihkói* műemlékeket, melyek a japáni egyház-művészetnek elismert kifejezői. Az előadást jellemző vetített képek kísérték.

A sorozat nyolcadik előadása (március 20.) *Németh József* ny. min. tanácsos a *Turáni népek szerepe a Balkánon* című felolvasása volt, mely jelen számunkban lát napvilágot.

Ezután *Végh* Jenő érdekfeszítően ismertette törökországi utazását. Előadását már mult számunkban egész terjedelmében közöltük.

Március hó 27-én dr. *Lechner* Jenő műegyetemi tanár, építőművész a *turáni szellem a magyar népművészetben* címmel értekezett.

— Az európai területre vándorolt turániak közül az ázsiai őshaza reminiscenciáit egyedül a magyar nép művészete konzerválta. *Lechner* először is azzal a felfogással szállott szembe, hogy a magyar vér annyira keveredett a nyugatról betelepedett árákkal, hogy turáni összellemről, átörökölt jellembeli hagyományokról nem is beszélhetünk. A magyar nemzetnek szerinte nemcsak a legkonzervatívabb véralkatú törzse, a parasztság, de a városi intelligenciája is feltűnően viseli bélyegét olyan népjellemnek, amely merőben elűtő a nyugati népekétől, viszont feltűnően rokon olyan népekével, amelyek turáni eredetűek.

Mielőtt a magyar népművészet keleti kapcsolatait ismertette volna az előadó, előbb a népvándorlók átalakító befolyását rajzolta, s rámutatott arra, hogy a germán népek ősművészete, mely az antik művészetet a középkorban átszellemesítette, át van itatva turáni népvándorlók motívumaival. *Lechner* szerint a tudományos munkásságának ezen a téren egészen új feladatai vannak. A népvándorlást általában a német nemzet történeteként tárgyalják. Elmulasztották eddig kutatni a húnok, avarok, magyarok, bolgárok, finnek, általában a turáni mezőkről évszázadokon át szakadatlanul özönlött népek hatását a gótok, longobárdok és más északról bevándorló és útjukba került, hazájukból tovaűzött germán népekre.

A turáni honfoglalóknak az északi népekkel való érintkezése jelentőségében alig felbecsülhető, ha elgondoljuk, hogy a mezopotámiai és kisázsiai kulturán alapuló görög-római művészetet az északi népvándorlás ősművészete formálta át középkori művészetté.

Népünk Erdély bércei között egy ősi turáni világot mentett át számunkra egy évezreden keresztül. Közvetlen környezetében a nyugati kultúrmunka nagyszabású tevékenységet fejtett ki, de ősi művészetét nem volt képes átformálni.

A magyar népművészet legkarakterisztikusabb alakítása a *székely-kapu*, amely összekötő kapcsot teremt a keleten élő turáni népek művészetével. Már az ősi babilonban nagy szerepet játszik a hatalmas kapuzat, mely a szaszanida építés közvetítésével jellemző alakítása marad a keleten kialakuló iszlám-mohamedán építészetnek is. A *nagy kapu-kultusz* az összes keleti népeket jellemzi, a székely kapuhoz hasonló monumentális, szabadonálló kapuzatok a kínai, japáni és indiai építészetnek is jellemző alakításai és ugyancsak faszerkezetű eredetre vezethetők vissza. Csodálatos hasonlóságot mutatnak a székely kapuk az indiai barlangtemplomok boltozatos kiképzéseivel és díszítő motívumaikkal, mint általában a magyar népies díszítőelemek, mind a perzsa-szaszanida művészet formavilágában látszanak gyökerezni. Mindezek kemény problémák elé állítják etnografusainkat és Lechner úgy véli, hogy az őstörténeti kutatásban ott, ahol az összehasonlító nyelvtudomány csödöt mond, a művész szeme és formaérzéke hivatott megjelölni azokat a kapcsolatokat, amelyekre a művészi alakítások azonos jellege utal.

Lechner előadását azzal fejezte be, hogy a magyar műtörténeti tudománynak azokat a sajátosságokat kell felkutatnia, amiket a keletről ideszakadt magyarság ősi nemzeti jellegével nyújtott az európai népközösségnek.

A nagy tetszéssel fogadott előadást *Pekár Gyula* elnök szavai vezették és zárták be.

A sorozat utolsó előadása április 3-án *Márki Sándor* egyetemi tanár, a közben mély fájdalomra elhunyt kiváló történétíró „*A mongolok Magyarországon*” c. tanulmánya volt, melyet *Bán Aladár* olvasott fel. Az értékes mű folyóiratunkban fog megjelenni.

A felolvasás után *Pekár Gyula* elnök mondott záróbeszédet, melyben összefoglalta az előadásokból leszűrte tanulságokat s köszönetet mondott lelkes közönségünknek azért a szerető érdeklődésért, mellyel előadóinkat követte.

Dr. M. L.

Könyvtárunk ügye.

A *Turáni Társaság könyvtára* most áll rendezés alatt s a több száz kötetre rugó régibb és új beszerzésű tudományos könyvanyag rövid idő alatt hozzáférhető lesz tagjaink számára is. A könyvtár használatára vonatkozó tudnivalókat legközelebb közölni fogjuk olvasóinkkal. A könyvtár szakszerű rendezését Társaságunk titkára, *Barátosi Bucsy Ákos* nagy buzgalommal végzi.

Új tagok.

Rendes tagok: dr. Darányi Gyula udv. tanácsos, dr. Fekete Lajos, az Orsz. Levéltár allevéltárnoka, Fischer K. Antal történész, Móricz Péter ny. főkonzul, dr. Péch Aladár tanker. kir. főigazgató, Szabados Béla Zeneművészeti Főisk. tanár, Zajti Ferenc szfv. számtanácsos, id. Zoltán Béla ny. miniszter.

Pártoló tagok: Ártinger Imre, Bicsérdy Lajos, dr. Bohn Ferenc, Csere Béla, Dénes Károly, dr. Eckert Sándor, Fekete Lajos, Gebhardt Imre, dr. Guth Ferenc, Győry József, dr. Horváth Dénes, dr. Kele József, Kisfaludy Tivadar, Lux Mihály, Mihályffy Vilmos, Mihályi Imre, Nagy Etel, Nagy Sándor, Pongrácz Margit, Szalay Ferenc, dr. Szalay Sándor, dr. Székér Mihály, Urbanics Kálmán, Wessely Ferenc, dr. Zachoranszky Ervin, ifj. Zoltán Béla.

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben — Székhelye: Budapest, Országháza, VII. kapu.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal e népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatási; kizárja a politikát, a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, ki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, ki a társaság céljaira 100 aranykoronát, — *örök alapító*, ki egyszersmindenkorra 150 koronát adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 150 korona, illetve 300 korona. Az alapító tagokat a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismerésül az igazgató tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. *A pártoló tagokat* az igazgató tanács veszi fel s évi 4 korona tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s amennyiben a harmadik év végéig a kilépési szándék be nem jelentetett, a tagsági kötelezettség a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* az igazgató tanács ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság által rendezett előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményül kapják a társaság folyóiratát.

A társaság elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*. Ügyvivő alelnök: *Móricz Péter*. Felelős szerkesztő: *dr. Bán Aladár*.

Ügyvivő igazgató: *Szécsi György Jenő*. Főtktár: *dr. Marzso Lajos*. Főszámvevő: *Neproszell Károly*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société
Touranienne, redigée par le dr. Aladár Bán
et le dr. Guillaume Pröhle.

La revue „Turán“ s' occupe de l' histoire,
de l' ethnographie, de la situation politique
et de littérature des peuples touraniens,
ainsi que de leurs aspirations culturelles
et de leurs rapports historiques avec
les pays occidentaux.

Redaction et administration :

Budapest, Országháza, VII. kapu. (Parlament, porte VII.)